SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı

AHİLİK VE BİR POLİTİK KAMUSAL AHLAK İNŞASI

Yüksek Lisans Tezi

Serdar YALÇINKAYA

Sivas
Eylül 2024

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı

AHİLİK VE BİR POLİTİK KAMUSAL AHLAK İNŞASI

Yüksek Lisans Tezi

Serdar YALÇINKAYA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fatih ERTUGAY

Sivas
Eylül 2024

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

25.09.2024

Serdar YALÇINKAYA

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **i**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **v**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **5**
1. AHİLİK VE AHLAK **5**
1.1. Ahilik 6
1.1.1. Ahi Kavramı 11
1.1.2. Ahilik'in Temel İlkeleri 12
1.1.3. Ahilik Teşkilatı 17
1.2. Ahlak Kavramı ve Ahilikte Ahlak 21
1.2.1. Ahlak 22
1.2.2. Ahilik ve Ahlak İlişkisi 25
1.3. Ahilik ve Kamusal Ahlak 28
1.4. Ahilik ve Politik Ahlak 30
İKİNCİ BÖLÜM **35**
2. MODERN SİYASETTE AHLAK **35**
2.1. Modern Siyaset ve Ahlak İlişkisi 35
2.2. Modern Siyaset: Teorik ve Olgusal Durum 41
2.3. Ekonomi-Politika ve Ahlak Arasındaki İlişki 45
2.3.1. Siyasal Yozlaşma 52
2.4. Modern Siyasal Düşünce ve Pratikte Machiavelli Etkisi 53
2.5. Modern Siyaset ve Ahlak İlişkisinin Ahilik Açısından Analizi 62
2.6. Modern Siyasetin Ahlaki Çıkmazları 67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **75**
3. KAMUSAL ALANDA AHLAK **75**
3.1. Kamusal Alanda Ahlak ve Politika 79
3.2. Kamusal Ahlakın Sınırları 83
3.3. Ahilik'in Kamusal Ahlak İnşasında Yeri ve Önemi 87

SONUÇ **91**
KAYNAKÇA **97**
ÖZGEÇMİŞ **105**

ÖZET

Bir meslek örgütlenmesi olan Ahilik, Türk ve İslam kültüründe ahlaki bir referans noktası olarak gösterilebilir. Ahilik, 13. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan ve meslek sahiplerinin etik ve ahlaki ilkelerine yönelik çalışmalarını düzenleyen bir yapılanmadır. Ahilik, dayanışma, dürüstlük, çalışma disiplini gibi değerleri ön planda tutmaktadır ve aynı zamanda ticaretin, üretimin ahlaki çerçevede yürütülmesini teşvik etmektedir. Bu bağlamda, Ahilik'in bir nevi politik-kamusal ahlak inşası olarak değerlendirilmesinin altında yatan en önemli sebep, yalnızca bireyin kişisel ahlaki sorumluluklarını değil, aynı zamanda toplumsal düzeni ve adaleti de güçlendirme amacını ön planda tutması gösterilebilir. Ahilik geleneği toplumdaki güven ve adaletin tesis edilmesine katkı verdiği, buna bağlı olarak da ekonomik faaliyetlerin sosyal sorumluluk bilinci çerçevesinde yürütülmesine teşvik etmektedir. Günümüzde Ahilik ilkeleri ve benzer referans kaynakları, özellikle iş dünyası ve kamu yönetimi hususunda oluşan etik sorunlarla mücadelede etkin rol oynayabilir. Ahilik geleneğinin hesap verilebilirliği, toplumsal dayanışma ve adaleti ön plana tutması, modern toplumlarda politik ve kamusal ahlakın inşasında etkin rol oynayabilecektir. Sonuç itibariyle Ahilik geleneğinin günümüzdeki değerler ve ilkeleri etik bir toplum oluşturmak veya devamlılığını sağlamak açısından önemli kaynak olarak görüldüğüdür. Ahilik kültürünün, modern toplumdan politik kamusal ahlakın inşasına kadar hemen her alanın ahlaki modernizasyonunda en önemli referans noktası olduğu şeklinde çıkarım yapmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Ahi, Ahilik, Politik Kamusal Ahlak.

ABSTRACT

Ahilik can be considered as a significant moral reference point in Turkish and Islamic culture, functioning as a professional organization that emerged in Anatolia in the 13th century to regulate the ethical and moral principles of its members. Ahilik emphasizes values such as solidarity, honesty, and work discipline, encouraging ethical conduct in trade and production. The underlying reason for viewing Ahilik as a form of political and public moral construction lies in its focus not only on individuals' personal ethical responsibilities but also on strengthening social order and justice. The Ahilik tradition contributes to establishing trust and justice in society, thereby promoting economic activities within the framework of social responsibility awareness. In today's world, Ahilik principles and similar reference sources can play an effective role, particularly in addressing ethical issues in business and public administration. By prioritizing accountability, social solidarity, and justice, the Ahilik tradition can effectively contribute to building political and public morality in modern societies. In conclusion, the values and principles of Ahilik are recognized as an important resource for fostering an ethical society and ensuring its continuity. It is possible to infer that Ahilik culture serves as a crucial reference point for the modernization of various fields, including the construction of political and public morality.

Keywords: Ahi, Ahilik, Political Public Ethics.

GİRİŞ

Her toplumun kendi yapısına, tarihine, kültürüne özgü belirli yaşam tarzı vardır. Bu yaşam tarzı zaman içerisinde o toplumun gerek yazılı gerekse yazısız kurallarına dönüşür. Bir toplumun ahlakı da bu kurallar bütününden ayrı sayılamaz. İşte tam bu noktada Türk toplum yapısında Ahilik Kurumu oldukça ilginç ve önemli, tarihi ve kültürel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahilik; toplumsal düzen, ekonomi, ahlak ve dayanışma gibi konuları içeren, Türk-İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan bir kurumdur. Ahilik, Anadolu'da yapısal bir ahlak formu üretmiş, sosyal hayatın kurallarına kendi içerisinde belirli politik ve kamusal düzenlemeler getirmiş, sanatı ve genel davranış kalıplarını harmanlamış, ekonomik-kültürel-sosyal bir müessese olmuştur. Bir kurum olarak Ahilik, iktisadi faaliyet alanı yanında, bir sivil toplum örgütü olarak, toplumsal yapının, siyasal, sosyal ve hatta askeri konuların çözümünde önemli bir rol oynamıştır. Böylece Ahilik, insanı ve toplumu beslendiği toplumsal dinamiklerle eğitirken bu normların uygulanması noktasında da titizlikle hareket ederek toplumsal uyumun devamı yolunda önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Örneğin, Ahilik kuruluşunda mesleki eğitimin yanında her meslek grubu kendi mensuplarına zaviyelerde ahlaki eğitim de vermiştir. Bu eğitim, ağırlıklı olarak tasavvufî ve imanî derslerle, İslam ahlakına dayandırılarak politik ve kamusal alana yansıtılmıştır.

Ahilik kurumunu bireylerin özel yaşamlarından çıkarak ortak meseleler üzerine tartıştıkları, ekonomik ilişkiler ağının yanında bir politik düşünce üretim mekânı ve devletten özerk bir alan olarak da değerlendirmek mümkündür. Ahilik bir ahlaki, kültürel ve politik form olarak aynı zamanda siyasi mekanizmaların, kurumların, işlemlerin ve uygulamaların, toplumsal ve kamusal yaşamı tamamlayıcı bir ahlak düzenine ve bu anlamda politik ahlak düzenine de katkıda bulunmuştur. Ancak, değişen modern siyasal düşünceler, gelişen bilim ve tekonoloji ve zamanla bu durum yerini pek de koruyamamıştır. Bireyin hayata dair çeşitli beklentileri, özellikle bireyin ahlak ile politika arasında kurduğu ilişki, modern toplum ve modern siyaset ile birlikte kopmuş; modernite ahlakı politikadan, politikayı ahlaktan koparmıştır.

Diğer bir ifadeyle ahlak ve politika söz konusu olduğunda ahlaki olan ile rasyonel arasındaki kopuş modern siyasetle birlikte çok daha belirginleşmiştir. Bu anlamda modern toplumdaki bireyin hem ahlak anlayışının hem de politik düşüncesinin görünür olduğu kamusal alana dair bir tartışma yürütülmesi söz konusu kopuşu anlamak ve anlamlandırmak açısından önemli olacaktır. Bu açıdan "Ahilik ve Ahilik pratiklerinin modern kamusal politik davranış örüntüleri açısından ne söyleyebileceği?" hususu ele alınabilecek dikkate değer tartışma başlıklarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır? Bu tartışmaya ayrıca "Ahilik'in toplumsal düzeni koruma amacı, siyasi düşünce ve yönetim şekillerine nasıl yansıdığı, ayrıca Modern siyaset ile Ahilik ilke ve pratikleri açısından bir karşılaştırma yapılmasının olanaklı olup olmadığı" gibi sorular da ilave edilmelidir. Bu tür soru ve sorunlarla birlikte toplumların ahlak anlayışlarının cari toplumsal şartlar tarafından hangi ölçüde belirlendiği ve buna bağlı olarak Makyavelist olarak nitelendirilebilecek davranış örüntülerinin bu tartışmalardaki yeri de ele alınacaktır.

Modern siyaset ve bu bağlamdaki modern siyasal rejim, bireylerin katılımını, özgürlüğü ve temsiliyeti esas alan bir formülasyonla şekillenmiştir. Bu sistemlerin öncelikli amaçları arasında toplumsal düzeni korumak, iyi ve etkili bir yönetim sağlamak, katılım ve hesap verebilirliği arttırmak gibi hususlar yer almaktadır. Öte yandan ilk analizleri Machiavelli tarafından yapılan; rasyonel, gerçekçi ve pragmatik olduğu varsayılan politika anlayışı, söz konusu siyasal anlayışın ve zihniyetin de ana bileşenlerinden birisini oluşturmaktadır. Liberal demokrasiler olarak adlandırılan bu politik sistemlerin özgürlük anlayışı ve politik niteliği de kendisine özgü bir davranış bütünü ve örüntüsü var etmiştir. Machiavelli'nin modern siyaset teorisinde ahlakı siyasetten ayırt eden görüşlerine dayandırılan hakkaniyet, merhamet gibi ahlaki davranış örüntülerinin yerine güç, iktidar ve menfaate vurgu yapan "realizm", günümüzde küresel siyaset teorileri içinde merkezi bir konumdadır. Bu durum günümüzde küresel ilişkilerde ölçüt olarak kabul edilmektedir. Modern siyasetle Ahilikteki yüksek erdem kabul edilen, ötekine karşı olan sorumluluk duygusu ya da diğerkâmlık (kardeşini kendi nefsine tercih etme) olarak bilinen düsturlar gibi vicdani-pratik hususlar, şefkat ve merhamet gittikçe önemini kaybetmiştir. Onun yerini kendine karşı sorumluluğun ve menfaatin ön plana çıkarıldığı, insandaki cimrilik, kıskançlık, bencillik gibi dünyevi hırslarla dolu bireysellik almıştır. Bu

hususlar bireyselliği vurgulayan yaklaşımlar olarak normalleştirilmeye çalışılmış ve nihayet modern siyaset ile ilişkilendirilerek karşımıza çıkarılmıştır.

İşte bu noktada Ahiliği değerli kılan; basit bir esnaf loncası olmaktan çok öte, insan hayatının bütününe yönelik temel ilkelerin varlığıdır. Özellikle ahlaki temeller üzerine oturtulmuş bir dizi ilkeyi Ahilik'in her döneminde toplumun birçok kesimine etkisi olan geçerli ilkeler bütünü olarak belirtmek mümkündür. Ahilik, kuramsal ve pratik açıdan modern düşünceye ve onun pratiklerine göre nerede durduğu önemli bir noktadır. Benzer noktaları ve yaklaşımları olmasına rağmen, siyaseti bir amaç olarak ve bu çerçevede gelişen bir iktidar mücadelesi olarak görmeyen Ahilik'in, siyaset ve ahlak ilişkisinde modern düşünceye göre konumunun ne olduğu tartışılmaktadır. Bu bağlamda *Ahilik ve modern siyasetin, topluma politik anlamda neler söylediği* önemli bir hususdur. Dolayısıyla bir yönüyle Makyavelist olarak nitelendirilebilecek siyaset pratiğine karşılık tarihsel Ahilik geleneğinin ve pratiğinin topluma hem kritik edici bir bakış hem de yeniden üretici bir yaklaşım sunup sunmadığı tartışma konusu edilmiştir. Aynı zamanda *yeni bir kamusal ahlak inşasında politikadan kamusal olana mı, yoksa kamusal olandan politik olana mı doğru bir devinim olacağı/olduğu* analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu itibarla geçmişte büyük sorumluluklar üstlenmek suretiyle dikkate değer sonuçlar üretmiş bir yapı olan Ahilik Teşkilatı günümüz itibariyle bir karşılığa sahip olmayabilir. Ancak küresel anlamda modern siyasal süreçlerin etkisi ve modern sosyal süreçlerin ihtiva ettiği bir takım handikaplar, ötekileştirme, bir arada yaşama sorunu, özelde toplumları genelde ise insanlığı ilgilendiren sorunlar karşısında duyarsızlık gibi sorunları da gündeme taşımaktadır. Bu bağlamda Ahilik'in sunmuş olduğu etik-politik çerçevenin söz konusu sorunlara ilişkin ne söyleyebileceği ya da nasıl bir referans çerçevesi sunabileceğini modernizm-makyavelizm kuramları ile incelemek hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AHİLİK VE AHLAK

Türk-İslam geleneğinde hem toplumu ahlaki olarak inşa edecek ve ayakta tutacak hem de toplum-devlet bütünlüğünü tesis edecek kurumların oluşturulmasına önem verilmiştir. Bu kurumlar içerisinde sivil toplum kuruluşu gibi görünen ancak ekonomi başta olmak üzere, siyasi ve askeri konularda da devlet yönetimine dolaylı yoldan yardımcı olma konusunda Ahi örgütlenmesi çok önemli paya sahiptir. Büyük oranda esnaflar arasında yaygınlaşmış olan Ahilik toplumun geneli için de bir anlam ve değer taşımıştır (Ahmed 1975: 165). Ahi Evran kurmuş olduğu Ahilik Teşkilatını tanımlarken; Ahilik'in en genel manada bir insan bilimi olduğundan, her çağda ve her ortamda denge ve düzeni sağlayabileceğinden bahsetmiştir. Sistemin yok edici değil, toplayıcı olduğunu, bu dünya ile ahiret arasındaki dengeyi sağlayabileceğini vurgulamıştır. Ahilik, insanı merkeze alan, sosyal ve ekonomik yaşamı halkın mutluluğu için düzenleyen bir sistemdir (Tokgöz 2014: 10).

Ahilik, 13. yüzyılda Osmanlıların kendi ordusunu ve idaresini kurmasına, sanatçı ve mimarlardan oluşan bir topluluk ve askeri güç olarak hizmet vermesine kadar henüz oluşum aşamasındaydı. Abbasiler yönetimindeki fütüvvetçiler gibi onlara yardımcı olarak görev yapmış bir kuruluştur (Çağatay, 1989: 3). Ahilik sistemi, Osmanlı devletinin kuruluşunda ve yeniçeri askeri teşkilatının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk padişahlarının ve vezirlerinin önemli bir kısmı teşkilat mensubudur. Hatta Ahilerin bir nevi diploma, olgunluk töreni ve mesleğe kabul olarak sayılan, şed kuşanmayı Sultan I. Murad'ın yaptığı, Şeyh Edebali'nin Ahi şeyhlerinden olduğu ve Orhan Gazi'nin bir Ahi unvanı olan "İhtiyaruddin" unvanına sahip olduğu bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet'e kadar Osmanlı Sultanlarının tamamı ve bazı vezirleri şed (olgunluk göstermek, diploma almak) kuşanarak Ahi önderleri olmuşturlar (Tabakoğlu 1986: 57). Bu bağlamda Ahilik, Türklerde geleneksel kültürün dikkate değer bileşenlerinden olan yardımlaşma ve dayanışma öğelerinin sadece ekonomik alanda değil; sosyal, siyasal ve hatta askeri alana bir yansıması ve hayata geçirilmiş haliyle toplumsal alanda

karşımıza çıkmaktadır. Ahilik, bir meslek kuruluşu ya da esnaf teşkilatı olarak algılanmakla birlikte, esasında güçlü bir ahlak öğretisi olan, ekonomik hayatı dizayn etmesinin yanında, toplumdaki sosyal hayatı, huzur ve güveni tesis etmeyi önceleyen, kısacası toplumsal kontrolü değerler sistemine bağlayan bir öğretiler ve pratikler bütünüdür. Son tahlilde bir eğitim kurumu olarak da değerlendirilecek olursa geleneksel kültürel bir ahlak okulu, aynı zamanda eğitimi bilgi ve beceriyle donatan geniş bir değerler bütünü ortaya koymuştur (Soysal 2020: 18).

Ahilik, geleneksel Türk İslam kültüründe, toplumsal düzen, ekonomi, ahlak ve dayanışma gibi konuları merkeze alarak, Anadolu'da sosyal hayatın işleyişine belirli politik ve kamusal düzenlemeler getirmiştir. Etik ve estetik düzeyde topluma yatay ve dikey olarak nüfuz eden ekonomik-kültürel-sosyal bir müessese olmuştur (Okumuş 2018: 37).

1.1. Ahilik

Ahiliği anlamadan evvel, etimolojik açıdan ne anlam içerdiğinin iyi bilinmesi gerekmektedir. "Ahi" kelimesinin Arapçada kardeş manası olan "ah" kelimesinden geldiği, Anadolu'da kelimenin Farsça çoğul ekiyle (Ahiler) "Ahiyan" olarak kullanıldığı bilinmektedir (Bayram 1991: 7). Anadolu'daki Türk kültüründe ise "akı" kelimesinden türediği bilinen ve Türk-İslam kültürünün en önemli öğelerinden birisi olan Ahilik sisteminin temelini, Fütüvvet Teşkilatı'nın[1] oluşturduğu düşünülmektedir. Üyelerine; civanmert, ayyar[2], feta[3] denilen bu kuruluş, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren Anadolu'ya gelen Türklerle birlikte yaygınlaşmış sistemli bir şekilde teşkilatlanmıştır. Ahilik sisteminin kuruluş ve işleyişinde çeşitli bakış açısı değişiklikleri Ahilik'in ya başka örgütlerin taklit edilmesiyle ortaya çıktığı ya da başka örgütlenmiş yapıların Türklerce dönüştürülmesiyle ortaya çıktığı yönündedir (Öztürk, Doğan 2019). Bu çıkış noktası, belirgin olarak Arap toplumlarında rastlanılan fütüvvetçiliğin Ahilik'e dönüştüğüdür. Toplumdaki genel kanı Ahilik'in

[1] VIII. İslam dünyasında. 19. yüzyılda Irak ve İran'da ortaya çıkan ve zamanla tasavvuf çevrelerine ve meslek kuruluşlarına nüfuz ederek, giderek bu örgütlerin bir nevi düzenlemesi hüviyetine bürünen fütüvvet kavramını konu alan risalelere genellikle fütüvvetnâme adı verilmektedir.
[2] Çok seyahat eden kişi zeki, kurnaz, cesur ve girişimcidir.
[3] Tasavvuf terimi, nefsi kontrol etme konusunda cesaret gösteren veya fütüvvet örgütüne üye olan kişiyi ifade eder.

kökeninin genel manada fütüvvet teşkilatına dayandığı şeklindedir (Yüksel, 2019: 2).

Ahilik teşkilatı köken bakımından fütüvvet anlayışıyla özdeşleşmiştir (Doğan, 2015: 31). Fütüvvetler, Ahilik'in kuruluşuna fikri ve düşünsel bir ortam ve zemin sağlayarak Ahilik'in ahlaki yapısının şekillenmesinde etkili olmuştur. Türklerin de fütüvvet kültürünü kolaylıkla benimsemesinde, fütüvvetlerde geçen genel kuralların İslam dininin temel prensiplerini çağrıştırmasının yanı sıra, geleneksel kültürdeki benzerliklerde etkili olmuştur. Ancak önemli olan husus ise, bu kavramın nasıl karşılık bulduğudur, farklı bir ifadeyle kullanılmakta olan bu teşkilatın üyeleri teşkilatı hangi amaçla kullanmaktadır bu sorunun cevabının aranmasıdır (Aksoy 2018: 21).

Fütüvvet Arapçada "asil ve kâmil" anlamına gelir. Her ne kadar bazıları Fütüvvet ile Ahilik arasında ayrım yapıp Ahilik'in Fütüvvet ile alakası olmadığını savunsa da bu konunun farklı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir (Demir 1993: 90). Bu görüşe karşı çıkış ağırlıklı olarak Ahilik ilkelerinin de fütüvvet namelerle düzenlenmesi ve inanç temelinde iki örgütün yapısının örtüşmesidir. Ahilik'in manevi boyutunu her ne kadar Fütüvvetler oluşturmuş gibi görünse de bu kuruma Anadolu'da eklenen farklı fonksiyonlarla Ahilik'in Türklere özgü bir yapı olması sağlanmıştır. Türk toplumu üzerinde fütüvvetin etkisi, özellikle İslam'ın etkisi altında olan dönemlerde ve İslam öncesi Türk gelenekleriyle birleştiğinde görülebilir (Öztürk 1993: 4). Ahilik'in, fütüvvetçilik olduğu kanısı kısmen doğru olabilir ancak sığ düşünce sistemi olmaktan öteye geçemeyecektir. Ahilik ve fütüvvet İslam dininin temel prensiplerine uyulması noktasında aynı, fakat kültürel bağlamlarda farklı iki uygulama olarak ortaya çıkmıştır (Kantarcı 2007). Her ikisi de ahlaki değerlere, dürüstlüğe, yardımlaşmaya ve toplumsal sorumluluğa vurgu yapar, ancak Ahilik daha öncelikli olarak Türk esnaf teşkilatlarına odaklanırken, fütüvvet daha genel olarak İslam toplumlarındaki ahlaki eğitim ve toplumsal sorumluluk anlayışını ifade eder. Kısacası Ahilik ne fütüvvetçiliğin dönüştürülmesi ne de Osmanlı Öncesi zanaatkârların geleneğinin Anadolu coğrafyasına taşınmasıyla ortaya çıkan bir kurum değildir. Ahilik esnaf ve zanaatkârların oluşturduğu bir birlik olarak teşkilatlanmışsa da Anadolu'da toplumsal dinamikler sonucu ortaya çıkmış, siyasi ve askeri alanlarda da etkisi olan özellikle kendine özgü ilkeleri, teşkilatları, değerleri ve kariyer

basamakları olan bir kurumdur (Tatlılıoğlu 2012: 75).

Ahilik, genel bir tarifle esnaf ve zanaatkârlar arasında dayanışmayı teşvik etmek, meslek etiği ve ahlaki değerleri korumak amacıyla kurulmuş bir teşkilat olarak ifade edilmektedir. Bir Ahi şeyhinin liderlik ettiği bu teşkilatta, ahlaki değerler ön planda tutulurken, dürüstlük, yardımlaşma ve toplumsal sorumluluk gibi kavramlar da diğer öğretiler arasında yer almaktadır. Ahilik, bir nevi kendi içinde bir lonca sistemi olarak da işlev görmektedir. Ahiler olarak bilinen üyeler, belirli bir mesleği icra eden kişilerdi ve bu meslekler genellikle el sanatları, ticaret ve üretim işleri üzerine yoğunlaşmıştır. "Başlangıçta sadece deri işleriyle uğraşan debbağlar arasında yayılma fırsatı bulan Ahilik anlayışı, daha sonra diğer esnaf toplulukları tarafından benimsenmek suretiyle adeta Osmanlı iktisat yaşantısının teorik ve pratik bel kemiği konumuna gelmiştir. Öyle ki bütün Osmanlı zanaatkâr ve esnafları Ahi babalardan ya da onların yetkili kıldığı kişilerden izin belgelerini aldıktan sonra mesleklerini icra edebilir hale gelmişlerdir." (Çağatay 1989: 111). Ahilik sadece esnaf ve zanaatkârlar arasında değil, genel anlamda insan ilişkilerinde de güveni ve adaleti temsil etmektedir. Ahilik, kişilerin mesleklerinde ve toplumda dürüst ve adil olmalarını, yardımlaşmayı teşvik etmeyi amaçlamakta, bundan dolayı Ahilik sadece bir tarihî örgütlenme değil, aynı zamanda ahlaki değerleri ve toplumsal dayanışmayı vurgulayan bir ilke olarak görülmektedir. Bu noktada Ahilik'in bir takım ahlaki değerlerini kapsayan bir çerçevesi çizilecek olursa, en temel maddeleri şu şekilde sıralamak mümkündür. Ölçü ve tartıda hileye başvurmamak, tefeciliğe yeltenmemek, kardeşlik ilişkisi içerisinde ticaret yapmak, ihtiyacı kadar almak ve ihtiyacı kadar tüketmek gibi ana ilkeler dışında her esnaf zümresinin de özel kuralları bulunmaktaydı (Demir 1993: 90).

Ahilik'in ortaya çıkmasının nedeni o dönemde Anadolu bölgesinin sosyal ve ekonomik yapısıydı (Arı 2008: 42). Ahilikte insanlar, nesneler ve doğa arasındaki bağ, dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak şekilde düzenlenir. Sonuçta dünya uğruna ahireti, ahiret uğruna dünyayı feda etmeyen bir yaşam felsefesi geliştirilmiştir. Ahilik dönemlerinde yollar korunmuyor ve ulaşım oldukça karmaşıktır. 13. yüzyılda gençlerin tembelleşmesini ve kötü alışkanlıkların etkisi altına girmesini engellemek amacıyla başlatılan Ahilik, çok çeşitli bir toplumsal

yapıya sahiptir (Çağatay 1989: 90). Ahiler yerleşimlerini şehirlerde, köylerde ve sınırlarda kurmuşlardır, bu da güvenliği garanti eder. Bütün Anadolu'ya da yayılmıştır. Devletin gücü arttıkça ve kurumsallaştıkça Ahilik, sivil bir örgüt olma rolünden uzaklaşmaya başlamış ve zamanla çoklu işlevleri tamamen profesyonel hale gelmiştir.

Ahilik'in hem meslek hem de ahlak açısından üyelerini olgunlaştırmaya çalıştığı söylenebilir. Bu prensiplerle, üyeleri topluma karşı sorumluluk sahibi bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlarken üyelerin ve toplumun birbirine güvenini artırmıştır (Ekinci 2016: 84). Ahilikte ustalık-çıraklık ilişkisiyle gençlerin değerli beceriler öğrenmelerine katkı sunulmuş oluyordu. Bu değerli/ahlaki beceriler öğrenilirken teşkilat içerisinde davranış şekilleri ve genel ahlaki normlar kuşaktan kuşağa aktarılıyor, mesleklerdeki kalifiye iş gücü sürekliliği sağlanıyordu. Ahilik, üyelerine sadece ticari ve zanaat faaliyetlerinin sorumluluklarını değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Üyeler arasında sınıf, etnik köken veya din farkı gözetmeksizin, eşitlik ve hoşgörüyü teşvik ettiğinden toplumsal birlikteliğin güçlenmesine de yardımcı olmaktadır (Gülerman, Taştekil 1993: 35).

Ahilik, toplumsal adaleti önemsemekte ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Ahilik üyeleri arasında dayanışma ve yardımlaşma kültürü geliştirerek, zor durumda olanlara destek olmayı amaçlar. Böylelikle toplumsal dengeyi ve sosyal adaletin güçlenmesine katkı sağlamış olur. Ahilik teşkilat üyeleri dürüstlükleri ve ahlaki davranışlarıyla toplumsal itibar kazandırmayı amaçlar. Ahilik kuruluşunun mesleki eğitimin yanında verdiği ikinci eğitim, her meslek grubunun, kendi ustalarına zaviyelerde verdiği ahlaki eğitimdir (Özköse 2011). Bu eğitim, ağırlıklı olarak tasavvufi ve imanî derslerle, İslam ahlakına yönelik olmuş; bu bağlamda, Ahilere Ahilik'in manevi temelini oluşturan fütüvvet ilkeleri öğretilmiştir.

Ahilik geleneği, ticaretin sadece maddi kazanç veya ekonomik başarı için değil, aynı zamanda toplumun refahı ve ahlaki değerlerin korunması için toplumsal sorumluluklarla yapılan bir hizmet olarak görülmesini savunmaktadır. Ahilik, toplumun dürüstlük, sadakat, adalet ve yardımseverlik gibi değerleri benimsemesine katkıda bulunarak adil ve etik bir ekonomik yapının oluşmasına katkı vermektedir (Subaşı 2002: 251). Bu açıdan ele alındığında Ahilik, ekonomik başarıyla ahlaki

değerlerin bir arada var olabileceğini gösteren bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Ahi geleneği ahlaki değerlerin ticaret ve zanaat dünyasında nasıl uygulanabileceğini gösteren önemli bir örnektir (Uluç 2012: 68). Bu gelenek, günümüzde de ahlaki değerlerin iş dünyasında ve toplumda önemini hatırlatmak açısından önemli bir referans olabilir. Ahilik iş dünyasının topluma karşı sorumluluklarını önemsediğinden sosyal yardımlaşma projelerine katkıda bulunmak yerel toplumun refahını artırmak ve toplumsal ihtiyaçlara duyarlı olmayı içerir. Bunun yanı sıra iş ilişkilerinde adaletin sağlanmasını teşvik eder. Hem alıcı hem de satıcı arasındaki adaleti korumak, haksız rekabeti önlemek ve tüm tarafların eşit şekilde değerlendirildiği bir ortam yaratmak ahlaki bir sorumluluktur. Ahiler, birbirlerine sadakati ve yardımlaşmayı önemsemektedir.

Görüldüğü üzere Ahilik, sadece ekonomik başarıya değil, aynı zamanda ahlaki değerlere ve toplumsal sorumluluklara da vurgu yapan bir yapıya sahip olduğundan Ahilik'in gelecek nesilleri yetiştirmedeki rolü ile ahlakın ve ahlaklılığın sürdürülebilir olması amaçlanmaktadır. Yani geçmişten gelen birikimi geleceğe taşımaktadır. Dolayısıyla Ahilik ve ahlak ilişkisinde, Ahilik'in ahlakla ilgili bağını daha kuvvetli görmek için genel olarak bakıldığında; toplumsal sorumluluk, adalet, sadakat ve yardımlaşma, yardımseverlik, çalışkanlık, doğruluk, dürüstlük ve eli açık, gözü kapalılık gibi kavramlar da esas alındığı görünmektedir (Ünsür 1998: 541). Her ahlaki erdem, bir değerdir. Bu değerler, toplumun iyi kabul ettiği olay ve olgular üzerine kurulmuştur. Görüldüğü üzere bu ahlaki değerler, Ahilik geleneğinde esnafın ve iş dünyasının, toplumlarına nasıl hizmet etmesi gerektiği konusundaki temel prensipleri oluşturmuştur. Nitekim ahlakın en önemli gayesi, özelde bireyi ve sonrasında genel olarak toplumu mutluluğa götürmesidir. Bunun için de önce her bireyin toplumun değer yargılarına göre erdemli olması gerekmektedir. İşte Ahilik de, ekonomik başarının toplumsal adalet, dürüstlük, sadakat ve yardımlaşma gibi ahlaki değerlerle birleşmesi gerektiğini savunmaktadır.

Ekonomi ve ahlak arasındaki ilişki karmaşık ve derin olduğundan; Ahilik sisteminin ahlaki önceliği kaynakların üretimi, dağıtımı ve tüketimi noktalarında toplumsal yapıyı, bireylerin ve kurumların davranışlarını ve bunların sonuçlarının teolojik ve deontolojik olarak ahlaki değerler ışığında değerlendirilmesidir.

Dolayısıyla onun önceliği doğru ve yanlış arasındaki farkı, iyi ve kötüyü ayırt etme, dürüstlüğü, adaleti ve toplumsal sorumluluğu oluşturmak olmuştur. Ahilik, İslam inancını Türk gelenek ve görenekleriyle birleştiren, bu mükemmel varlık olarak kabul edilen ideal insan tipini yaratan ve insanın diğer tüm yaratılanlardan üstün olduğunu savunan bir felsefe üretmiştir (Gülerman, Taştekil 1993: 46). Ahilik, insanların bu dünya ve ötesinde huzur içinde yaşamalarını sağlamaya çalışır. Ahilik'in çatışmacı değil uzlaşmacı bir ruhu vardır. Bunun sonucunda Ahiler sırasıyla ahireti ya da dünyayı unutmayan bir yaşam düzeni ortaya çıkarmışlardır (Şimşek 2002: 25).

1.1.1. Ahi Kavramı

"Ahi"[4] sözcüğü, Arapçada "kardeşim" anlamına gelir. Anadolu'da 13. yüzyılda Türkler tarafından kurulmuş olan "Ahilik" örgütü, adını, bu Arapça sözcüğün, daha doğrusu Türkçe 'de cömert, eli açık anlamına gelen "Akı" sözcüğünün terimleşmesinden almıştır (Çağatay, 1989: 3). Ahilik'in bu kökenden geldiğini ileri sürenler de bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde Ahi, "erkek kardeş", Ahilik ocağında olan kimse "eli açık ve cömert" olarak tanımlanmaktadır. Terim olarak ise Ahilik, '13. Yüzyılda Anadolu'da, Balkanlar'da, Kırım'da Türkler tarafından kurulan esnaf, sanatkâr ve üretici (sanayi) birlikleri ile bu birliklerin uyguladıkları ahlaki, siyasi, iktisadi, felsefi duygu ve prensipler' (Demir, 2000: 323; www.Ahilikdernegi.org); Çağatay'a (1997: 318) göre, 'ahlak ve sanatın uyumlu bileşimi'; Güllülü'ye (1992) göre ise, 'Selçuklu ve Osmanlı toplumlarında tarım dışı üretim kesimini meydana getiren zümre; Bayram'a (1995) göre ise Ahilik, 'Türk akı'nın' İslamileşmiş şeklidir. Teşkilat anlamında ise Ahilik, Anadolu'da birliği, refahı, toplum düzenini sağlayan ve halkın maddi, manevi, tüm ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda teşkilatlanan bir sivil toplum kuruluşudur. Ahilik; Türklerin İslamiyet'i topluluk halinde kabul ettikleri yıllarda, Türk örf ve adetleri ile İslam inancını kaynaştırmak amacıyla geliştirilmiş bir düşünce sistemi ve yaşama tarzıdır (Ekinci, 2008: 15). Kelimenin kökeni konusunda ihtilaflar olmakla birlikte terim anlamında böyle bir karmaşıklık bulunmamaktadır. Zira terim olarak Ahilik,

[4] Divanü Lügati't Türk bu kelimeyi eli açık, cömert, yiğit anlamına gelen "akı" kelimesinden geldiğini ifade etmektedir.

Anadolu'daki Müslüman-Türk esnaf birliklerine verilen ad olarak ifade edilmektedir (Yüksel, Karademir 2018: 13). Ahilik, organize bir kurum olarak 13. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve 19. yüzyılın başlarına kadar Anadolu'da şehir, kasaba ve hatta köylerindeki esnaf ve sanatkâr teşkilatlarının eğitimini, işleyişini ve denetimini düzenlemeyi sürdürmüştür (Ünsür 1998: 545).

Ahilik kelimesine Türk kültürü dışında genellikle bu özel anlamlar atfedilmez. Başka kültürlerde Ahilik kelimesi ile ilişkilendirilen özel bir anlam veya kullanımı bulunmamaktadır. Bu nedenle, Ahilik terimi genellikle Türk tarihindeki esnaf teşkilatı ve dayanışma kültürüyle ilişkilendirilir. Farklı kültürlerde farklı anlamlar taşıyan terimler olabilir, ancak Ahilik terimi özellikle Türk tarihinde özel bir anlama sahiptir. Bir yönetim projesi olarak bu sistem, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu sanat ve zanaatlarının eğitimini, yönetimini ve idaresini denetleyen sistem olarak tanımlanmaktadır (Çağatay 1989: 1). Ahi kardeşliği, kan bağı olmaksızın bile din kardeşliği ile değerlendirilebilecek, güçlü ilişkilere dayanan temellere (değerlere) dayalı bir ilişkiler sistemidir.

1.1.2. Ahilik'in Temel İlkeleri

Orta Asya Türk kültüründen türetilmiş, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'da yaygın olan Ahilik, aslında sadece bir meslek örgütlenmesi değil, aynı zamanda bir ahlaki rehberlik ve dayanışma kültürüdür (Şimşek 2002: 17). Tarih boyunca insanlar, mesleklerini icra ederken sadece maddi kazanç sağlamakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal değerleri ve ahlaki normları da ön planda tutmuşlardır. Bu değerler, bir meslek grubunun sadakati ve dürüstlüğüyle ilgili olarak da kendini gösterir ve aynı zamanda toplumu da etkiler. İnanmayı ve faydalı işler yapmayı önceleyen Ahilik bu değerlerin bir örneğidir (Akçacı, Özdemir 2014: 37). Ahilik'in temel ilkeleri bilmek ve anlamak, Ahilik teşkilatındaki işleyişinde anlamlandırılması açısından faydalı olacaktır. Bu ilkeler, Ahilik geleneğinin sürdürülebilirliğini sağlayan ve meslek erbaplarının ahlaki değerlerini korumasına yardımcı olan kılavuzlardır. Bu ilkelerin muhtevasına baktığımızda Ahilik'in, bu anlamda sadece bir meslek örgütlenmesi değil, aynı zamanda bir ahlaki rehberlik ve dayanışma kültürü olduğunu da kolayca görebiliriz.

Ahilikte ahlakın en temel ilkesi, mesleki eğitim, bilgi ve usta-çırak ilişkisine dayalı sürdürülebilir eğitim ve bilgi sisteminin olmasıdır. Ahilik'te ahlaki olgunlaşmayı sağlayan kurallar, iş hayatını ilgilendiren ilkeler ve toplumsal yapıyı bir otokontrol mekanizma gibi işletmek için içselleştirilmeye çalışılan eğitimlerin Ahi zaviyelerinde verildiği görülmektedir. Ahi Evran'a göre; Toplumdaki insanların büyük çoğunluğunun sanata yönelmesi ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde her bireyin sanatın bir yönüne odaklanması gerekmektedir. Ahi Evran'ın yaygın yönetimine yönelik eğitim yaklaşımı bu temel vizyona dayanmaktadır. Devletin rolü bu fikri desteklemek ve halkın eğitilmesine ve yönlendirilmesine yardımcı olmaktır (Ünsür 2017: 95). Ahi Evran, güçlü bir ekonomi oluşturmak için teşkilatlı bir birlik oluşturmuş ve bunun sürdürülebilir olması gerektiğinden hareketle; işletmeciliği, üreticiliği iyi bilmenin yanı sıra, mesleki eğitimin ötesinde ahlaki bir alt yapıya ihtiyaç olduğunun bilincindeydi. Çünkü o, içinde bulunduğu ortamın hassasiyetinin farkındaydı. Bu hassasiyetin nedeni, Bizans tarafından üretilen mal ve hizmetlerdir. Ahi Evran, Bizans'a ve güçlü ekonomisine karşı Türk milletinin ayakta kalabilmesi için güçlü bir ahlak ve ekonomi modeli oluşturmak gerektiğini de bilmekteydi (Yıldırım 2021: 3312). Bu nedenle Ahi Evran, öncelikle teşkilat mensuplarının iyi nitelikli birer insan olmalarını amaçlamış, Ahilik sisteminin en başta ekonomi olmak üzere yozlaşıp çökmemesi için ahlakın yanında zanaatların kuşaktan kuşağa aktarılmasını teşvik etmektedir. Usta-çırak ilişkisi, gençlerin mesleklerini öğrenmelerini sağlar ve geleneksel zanaatların devamını gerektirir (Özköse 2011).

Ahilik'in temel ilkelerinden bir diğeri, toplumsal düzenin ve ahlaki değerlerin korunmasına yönelik bir rehberlik sistemi sağlanmasıdır. Bu değerler, meslek erbaplarını dürüstlük, adalet, dayanışma ve kalite gibi ahlaki prensiplerle donatır. Bu değerler hem ticari hem de toplumsal ilişkilerde dürüstlüğün ve adil davranışın temsilcisi olmayı hedeflemiştir. Toplum tarafından onaylanmış, paylaşılan, yüksek erdem kabul edilen paylaşma edimiyle ve paylaşılana saygı duyan, açık bir sistem olarak varlığını sürdürmüştür (Aktan, 1993: 433). Doğal ve vicdani durumları, şefkat ve merhameti yok etmeye çalışmış aşırı mülkiyet hırsı olan modern toplum insanındaki, cimrilik, kıskançlık, menfaatçilik, bencillik ve insanı kötü yapan değerlerin önüne geçmeye çalışmıştır. Böylelikle Ahilik'in bir diğer temel ilkesi olan

dürüst ticaretin ve ahlaki davranışların önemi vurgulanmıştır. Ticarette hile, dolandırıcılık gibi olumsuz davranışlar Ahilik ilkelerine aykırıdır. Ahilik, helal kazanç, adil rekabet ve adil fiyatlandırmayı ön planda tutar. Bu prensipler, ekonomik adaletin sağlanmasına ve haksız rekabetin engellenmesine katkı sağlar. Meslek erbapları arasında sağlıklı bir rekabet ortamının oluşturulması, kaliteli ürünlerin ve hizmetlerin sunulmasını teşvik eder. Ekonomik gelir dengesizliğinin azaltılması için atılan adımlar, toplumsal dengeyi sağlama amacı güder ve hem meslek erbapları hem de Ahilerin toplumla olan etkileşiminden kaynaklı kültürel bütünleşme ve uyum sayesinde toplumsal adaletin sağlanmasına yardımcı olmuştur (Aslan 2015). Toplumsal adaletin sağlanması demek dayanışma kültürü, sosyal sorumluluk ve saygınlığın artırılması anlamına da gelmektedir ki bu da Ahilik'in dayanışma ilkesine işaret eder. Meslek erbaplarının birbirine destek olması ve zor durumda olanlara yardım etmesi üzerine kuruludur. Bu dayanışma, Ahilik teşkilatını güçlendirmiş ve toplumda sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürünün yayılmasına katkıda bulunmuştur. Ahilik, meslek erbapları arasında güvenilirliğin ve saygınlığın artırılmasını hedeflemiştir. Ahilik ilkelerine sadık kalan meslek erbapları, toplumda güvenilir ve dürüst kişiler olarak bilinmişlerdir. Bu durum, Ahilik teşkilatının toplumda olumlu bir imaj oluşturmasını sağlamıştır (Akçacı, Özdemir 2014: 41). Dolayısıyla böyle bir imajı olan teşkilatın mensuplarının mesleki becerileri ve bu becerilerin korunması, üretim kalitesi ve standartlarının belirli bir düzeyin üstünde olması diğer bir temel ilke olarak sayılabilir. Bu sebeple kalitenin ve üretimin hiç bozulmaması adına Ahilik teşkilatındaki ustalar, çırağa mesleki bilgi ve deneyimlerini aktarmıştır. Bu usta-çırak ilişkisi, mesleki becerilerin ve geleneklerin nesilden nesile aktarılmasını sağlarken, ürünlerin kalitesinin ve standardının korunmasına katkıda bulunmuştur. Günümüzde kullanılan ‘‘çekirdekten yetişme’’ tabiriyle, icra edilen mesleklerde ürünlerin kalitesi ve yapımında mesleğin püf noktaları öğretilmiş olur. Ahilik teşkilatı bu şekilde ürün kalitesine ve standartlara büyük önem vermiştir.

Üretimde kalite ve sağlamlık, Ahilik üyelerinin öne çıkan özelliklerindendir. Ahilik'te hassasiyet en önemli ekonomik öze sahiptir; bu, malların bilinen şekilde üretilip belli bir fiyatla satılması anlamına gelir. Bir müslümanın müslüman kardeşine kusurunu açıklamadığı sürece ayıplı malı satması helal olmaz. Ahilik'te

Ahi, adeta ürettiği malla özdeşleştirilir ve Ahinin kişiliğinin mükemmelliğini yansıtan kaliteli mal üretmeyi ilke edinmiştir. Hileli veya güvensiz iş yapmak, malları belirlenen fiyatın üzerinde satmak veya başkasının mallarını taklit etmek ölüm cezası gerektiren suçlar olarak kabul edilir. Düşük kaliteli mal üreten, tüketiciyi aldatan, yüksek fiyata mal satan tüccar ve sanatkârların işyerleri kapatılarak sosyal hayattan dışlanırdı (Taşçı 2011). Ahilik mensupları zulme ve adaletsizliğe karşı yılmadan mücadele ettikleri için, içlerinden biri Ahilik ilkelerine aykırı davranıp müşterilerini aldatırsa veya yalan söylerse derhal "Ahi Baba" tarafından yargılanıp cezalandırılacaktır. Dolayısıyla Ahilik teşkilatı İslam'ın ticaret anlayışını koruyan ve ona hayat veren bir yapı olarak işlev görmektedir (Özköse 2011: 13). Bu durum Ahilik'in bir diğer ilkesi olan toplumsal uyum ve barışın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Ahilik ilkeleri, toplum içinde insanların birbirlerine güven duymasını ve adil davranışlarla bir arada yaşamalarını desteklemektedir (Türkeri 2015). Ahi teşkilatı, bireyselleşmenin önüne geçerek toplumsallaşmanın temelini oluşturmuş, bireyler arası dayanışmanın sağlanmasına ve sosyo-kültürel alanların şekillenmesine yardımcı olarak sosyolojik açıdan toplumsallaşmanın ve birlikte uyum içerisinde yaşamanın icra edilmesini sağlamıştır.

Ahilik'in hem genel ahlak hem de iş ve meslek ahlakı olarak temel prensipleri, yukarıda saydığımız genel ilkeler haricinde birçok kuralı da bünyesinde barındırmaktadır. Bununla birlikte fütüvvet namelerde düzenlenen birçok kural Ahilik'in temel ilkeleri olarak kabul edilmiştir (Yüksel 2019: 502). Bu ilkelerle üyelerin giyimlerinden, sofra adabına uymalarına kadar bütün davranışları düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle Ahilik'in hiyerarşik yapısının olduğunu da anlayabiliriz. Birliğe en alt düzeyden giren bir kişinin yükselmesi bu ilkeler çerçevesinde düzenlenmektedir ve her basamakta törenler yapılarak üye bir üst basamağa yükseltilmektedir.

Ahilik ile ilgili birçok kaynakta geçen insan doğasında var olan ve meslek ahlakında bulunması gereken hasletlerden başlıca şöyle söz edilmektedir.

Yardımsever olmak ve iyi huylu olmak, hayatta ve işte kin, haset ve gıybetten kaçınmak, sadık olmak, ahdine, sözlerine ve ilkelerine bağlı kalmak, gözü, kalbi ve ruhu olmak, cömert ve düşünceli olmak, küçükleri sevmek, büyüklere karşı düşünceli

ve saygılı olmak, alçakgönüllü olup mümkün oldukça affedici olmak, kusurlarını örtmek, dostlara zarar vermemek, tatlı dilli, samimi, güler yüzlü ve güvenilir olmak, herkese iyilik yapmak, onların iyiliklerini istemek, yapılan iyilik ve yardımları övmemek, hukuka ve hakkaniyete uymak, halkın işini samimiyetle ve gülümsemeyle yapmak, her zaman iyi bir arkadaş olmaktır (Yiğit 2017: 254). Komşunun sıkıntılarına ve bilgisizliklerine sabretmek, yaratandan dolayı yaratılanlara tahammül etmek, hata ve kusurları daima kendinde aramak, kimseyi azarlamamak, iyilerle dost olup kötülerle arkadaşlık etmekten kaçınmak, fakirlerle dost olmaktan onur duymak, zenginlere zenginliğinden dolayı saygı göstermemek, kimseye yaltaklanmamak, iyilerle dost olup kötülerle arkadaşlık etmekten kaçınmak, hakkı korumak, haklara riayet ederek haksızlığı önlemek, bela ve musibetlere karşı sabırlı ve hoşgörülü olmak, Müslümanlara karşı lütufkâr ve hoş görülü olmak, iman ve ibadette samimi olmak, övünmemek, yapılan iyilik ve hayırlardaki doğruluktan hoşnut olmak, başka meselelerle ilgilenmemek, âlimlerle münasebette bulunmak, arkadaşlarla tartışmak, her zaman her yerde yalnız Allah'a güvenmek, örf, âdet ve törelere uymak, sır tutmak, sırrı açığa vurmamak, aza kanaat, çoğa şükür ederek dağıtmak, feragat ve fedakârlığı daima kendi nefsinden yapmak vb. olarak sayılmaktadır (Arslan 2015: 256-257).

Ahilik teşkilatını oluşturan Ahilik felsefesinin en önemli amaçlarından birisi, "doğru insan" olmaktır. Bir insanın doğru insan sıfatı alarak Ahi olması için kişinin eline, diline, beline sahip olması ve eli, kapısı ve sofrası açık olması gerekmektedir (Yiğit 2017: 257). Bu özellikler kişide olması gereken üstün insani vasıflara vurgu yapmaktadır. Ahi'nin üç temel yönünün açık olması gerektiği hususların başında eli açık olmak gelmektedir. Bu noktalar kişiyle ilgili belirli nitelikleri ortaya çıkarmaktadır. Eli açık olmalıdır; cömert olmalı, yardıma ihtiyaç duyduklarında elindekileri kardeşleriyle paylaşmaya istekli olmalı, iyilik ve hayır işlerine yönelmelidir. Cömert bir insan olmak (cömertlik) uygun görülen davranıştır (Şimşek 2002: 40). Kapısı açık olmalı, misafirperverliği açık kapısından ve yüreğinden belli olmalıdır. Sofrası açık olmalı, misafirperver ve sofrasına ulaşılabilir olmalı, yemeğini keyifle paylaşabilmeli, sofrasında bahtsızlara her zaman yer vermelidir. Ahinin başta gözleri olmak üzere üç temel açının kapalı olması gerektiğinin altı çizilmektedir. Başkalarının değerlerini ve ayıplarını görmeye, utanmazlara bakmaya, kötülüğe

(ayıpları örten kişiye) kapalı olmalıdır. Tevazusunu korumalı, Allah'ın koyduğu sınırları aşmamalı, dilini kapalı tutmalı, kötü söz söylemekten, dedikodu yapmaktan kaçınmalıdır. Bireyselliğe değer verilmedi, bunun yerine birlik ve beraberlik ruhu ön plana çıkarıldı. Bu, bireyciliğin ve benmerkezciliğin hâkim olduğu günümüz toplumunda özellikle belirgindi. Ahi örgütü üyelerinin bu genel kurallara uyması gerekmektedir (Erken 2021: 261).

Sonuç olarak Anadolu da ortaya çıkan Ahilik, Türk ekonomisinin ve kültürünün sosyal ve ekonomik olarak gelişmesinde ve sürdürülebilirliğinde önemli bir rol oynamıştır. Ahilik, Türk toplumunda işçi, sanatkârlar ve tüccarlar için birlik, ilim, ahlak ve adalet gibi ilkeleri gözeten bir topluluk olmuştur. Dolayısıyla Ahilik, bir esnaf teşkilâtlanması olmaktan ziyade, Türk Milleti'nin kültürel yapısında kodlanmış şekilde var olan alplik- yiğitlik, teşkilâtçılık ve dayanışmacılık karakteristik özellikleri ile İslâm/ fütüvvet ahlakını harmanlayıp insanlığa sunduğu bir hayat nizamıdır.

1.1.3. Ahilik Teşkilatı

Ekonomik, sosyal ve ahlaki değerlere dayalı bir meslek kuruluşu olarak bilinen, özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yaygın olarak görülen bu teşkilatın temel amacı, esnaf ve zanaatkârları bir araya getirip, ekonomik faaliyetlerini düzenlemek, dürüst ticaret yapmayı teşvik etmek, ahlaki değerleri vurgulamak ve toplumsal dayanışmayı sağlamak olmuştur. Bununla birlikte Ahilik teşkilatı toplumun her kesiminde kendine yer edindiğinden teşkilatın sosyal hayattaki yeri ve önemi ile birlikte, Ahilik'in güçlü teşkilat yapısının işleyiş şekli ve genel kuralları, hiyerarşik yönü de etkileyici olmuştur (Ekinci 2008). Ahi birlikleri her kurum gibi belirli ihtiyaçları karşılamak için kurulmuş ve teşkilatlanmıştır. İyi bir yönetim için kuralların da doğru bir şekilde ifade edilerek belirlenmesi gerekmektedir (Erken 2021). İyi bir denetim ve yönetim ağı için her dönemde oluşturulmaya çalışılan uygulamalar, Ahilik teşkilatı içinde o dönemdeki toplumsal yapıya en uygun olarak belirlenmeye ve uygulanmaya çalışılmıştır. Ahilikte iyi bir yönetim kadar, denetim ve kontrolde büyük önem taşımaktadır. Zamanın koşulları sebebiyle devletin ulaşamadığı yerlerde, işyerlerini, üretilen malzemelerin kalitesini

çalışma hayatı koşullarını, müşteri şikâyetlerinin dinlenmesi ve çözülmesi gibi çeşitli görevler Ahilik teşkilatında belirli kişiler tarafından yerine getiriliyordu (Özden 2015: 73). Böylelikle haksız kazanç, haksız rekabet önleniyor ve adil paylaşım gerçekleşiyordu. Teşkilatın işleyişinde düzenli şekilde çalışılması, konulan kurallara sıkı sıkıya uyulmasına bağlıydı. Ahilik teşkilatında, çalışanlar arasında herkesin uyması gereken kurallar en ince ayrıntısına kadar belirlenmişti. Kurallara uymayanlar Ahi Babalar tarafından cezalandırılır ve toplum tarafından kınanırdı.

Ahilik teşkilatı genel anlamda bir esnaf meslek örgütü olarak tanımlanabilir. Ahi Evran, Anadolu'da Ahiliği, kendisinin de dâhil olduğu dericilik mesleğinde başlatmakla birlikte, Ahilik zaman içerisinde genişleyerek diğer meslek gruplarını da içerisine alan bir teşkilat olarak toplumda yerini almıştır (Şimşek 2002: 41). Ahi teşkilatı, sosyal adaleti sağlamak için varlıklı ve dezavantajlı bireyler, üreticiler ve tüketiciler, işçiler ve yatırımcılar ile hükümet arasında olumlu ve istikrarlı bağlantılar kurmayı amaçlamıştır. Ahilik, bu amacına sağlam bir organizasyon yapısı uygulayarak ve güçlü bir eğitim çerçevesi kurarak ulaşmayı hedeflemiştir. Ayrıca birbirleriyle çatışan grupların uzlaştırılması için zayıflamış olan toplumsal bağları yerleşik hayat tarzına uygun koruyucu değerlerle değiştirerek toplum barışının sağlanmasına öncelik verilmiştir (Yiğit 2017: 252). Ahilik teşkilatı meslek dalları dikkate alınarak oluşturulmuş bir sistem olup, her meslek dalı kendi başına ve genel yönüne göre düzenlenmiştir. Ahi teşkilatının iki önemli yönetim organı vardır. Bunlardan biri beş kişiden oluşan "Yönetim Kurulu"dur. Diğeri ise Ahilik sisteminin en yüksek idari organını oluşturan "Büyük Meclis"tir. Teşkilatın şubeleri hangi bölgede kurulursa kurulsun doğal olarak orası "Kırşehir Ahi Teşkilatı"na bağlı olurdu. Kırşehir Ahi teşkilatına tanınan bu ayrıcalık; Ahi Evran'ın Kırşehir'de yaşamış olması ve Ahi teşkilatına buradan liderlik etmesidir (Tokgöz 2014: 29).

Ahilik teşkilatlarında yönetici olan kişilere "Ahi Baba" veya "Ahi Şeyhi" denilirdi. Teşkilatın lideri genellikle tecrübeli ve saygın ustalardan seçilirdi. Bu kişiler, lonca veya meslek grubunu temsil eder, teşkilatın içyapısında düzeni kurar ve üyeler arasında çalışma ahenk ve adaptasyonunun korunmasını sağlardı (Bayram 1991). Ahi Baba veya Ahi Şeyhi, teşkilatta ahlaki değerlerin, dürüst ticaretin ve toplumsal dayanışmanın birbirine entegre olmuş bir şekilde çalışmasını sağlamakla

görevliydi. Aynı zamanda, usta-kalfa-çırak arasındaki ilişkilerin korunmasına yardımcı olarak, eğitimleri denetler ve mesleki kalitenin yüksek tutulmasını sağlardı. Ahilik teşkilatında her mesleğin kendi içinde Ahi Şeyhi veya Ahi Babası denilen bir lideri bulunurdu (Özden 2015: 95). Her mesleğin kendi üyelerini temsil eden bir loncası vardı ve bu loncanın başında bir Ahi Şeyhi yer alırdı. Farklı meslek gruplarındaki loncaların da bağlı olduğu üst düzey birleşik yapıya ise "Ahi Ocakları" denirdi. Ahi Ocakları, farklı meslek gruplarından gelen Ahilik liderlerini (Ahi Şeyhlerini) bir araya getirir, Ahilik değerlerini, meslek etiğini ve toplumsal dayanışmayı korur ve teşvik ederken teşkilatı da genel olarak yönlendirirdi (Bulut 2007). Burada bir hususu daha belirtmekte fayda vardır. Ahiler sadece erkek bireyleri değil kadınları da eğitmekteydi. Ahi Evran Veli'nin eşi Fatma Bacı'nın kurduğu "Bacıyan-ı Rum" (Anadolu Kadın Teşkilatı) ile kadınları da eğiterek mesleğine, işine ve kocasına sadık yetiştirmeye çalışmışlardır. Kadınları meslek sahibi yaparak kendisi üreten bir birey konumuna getirmişlerdir.

Ahilik teşkilatının örgüt yapısı; kalfalık-çıraklık ilişkisi, Ahilik kurası, Ahilik loncaları, Ahilik sandığı, Ahilik töreni olarak şekillenmiştir. Kalfa – Çırak ilişkisinde, deneyimli zanaatkârlar (usta) ve onların öğrencileri (çırak veya kalfa) arasında sıkı bir öğretim ilişkisi vardı. Usta, çırağa mesleği öğretirken ahlaki değerleri de aşılamaya çalışırdı. Ahilik kurası ise teşkilatın en önemli unsurlarından biri olan "ahlaki kurallar" veya "ahlaki sözleşmeler" gibi üyeler arasında dürüst ticaret yapmayı, müşterilere saygılı olmayı ve toplumsal dayanışmayı taahhüt eden bir sözleşmeyi içeren kurullar anlamına gelmektedir. Teşkilatın esnaf yapısı belirli bir meslek veya zanaat dalında çalışan esnafları bir araya getiren lonca yapılarına benzer bir yapıya sahiptir. Ahilik teşkilatlarında Ahilik sandığında, üyeler arasında yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlamak amacıyla bir sandık veya fon bulunurdu. Bu sandık, üyelerin acil durumlarında veya zor zamanlarında destek almalarını sağlardı. Son olarak Ahilik töreni ise Ahilik teşkilatının genel yapısında olan belli dönemlerde yapılan toplantı ve kutlamalarla üyelerin birbirleriyle tanışmalarını ve dayanışmalarını artıran unsur olarak bulunurdu.

Ahilik teşkilatında dâhililer ve hariciler olmak üzere iki grup bulunur (Durak, Yücel 2010: 160). Çalışma çağında olan yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalar (dâhili

üyeleri) meydana getiriyor; emekliler, güçsüzler, sakat ve hastalar ise (harici üyeleri) oluştururdu. Bunlarla birlikte her üye grubu içindeki güçsüz, sakat ve hastalara esnaf sandığından yardım yapılırdı (Yüksel, Karademir 2018: 40). Ahi teşkilatında hiyerarşik yapı oldukça belirgin ve genellikle üç aşamadan oluşurdu:

Baba (Usta) Düzeyi: Babalık veya ustalık seviyesi en üst kademedir. Bu düzeydeki kişiler, belirli bir meslekte uzmanlaşmış ve genellikle o meslekteki en deneyimli ve saygın kişilerdi. Ustalar, mesleklerinde büyük bir deneyime ve bilgi birikimine sahipti. Aynı zamanda, çıraklara (kalfalara) mesleklerini öğretme ve onları mesleki olarak yetiştirme sorumluluğuna sahipti. Ustalık/Babalık için en az 3 yıl başarı ile kalfalık yapmış olma, sanatına bağlılık, astlarını yetiştirme beceri ve başarısı, hakkında hiç şikâyet bulunmaması, müşteri ve çalışanlara karşı tutumu, işyeri açabilmek için finansal yeterlilik vb. niteliklere sahip olunması gerekirdi (Yüksel, Karademir 2018: 40).

Kalfa Düzeyi: Kalfa, bir mesleği öğrenen ancak henüz tam olarak ustalık seviyesine ulaşmamış kişilerdi. Usta veya babaların yanında çalışırken mesleği öğrenirlerdi. Kalfalar, ustalarının gözetiminde çalışır, ustalarından mesleki becerileri öğrenir ve deneyim kazanırlardı (Aktan 1999). Kalfalık için en az 3 yıl başarıyla çıraklık yapmış olma şartı aranırdı.

Çırak Düzeyi: Bu düzey, henüz meslek öğrenme aşamasında olan ve kalfalık seviyesine ulaşmamış gençlerdi. Çırağın temel amacı, mesleği ve ahlaki değerleri öğrenmek için ustalar ve kalfalar tarafından yönlendirilmekti. Çıraklar, mesleki becerileri geliştirmek ve Ahilik ahlakını öğrenmek için çeşitli görevlerde çalışırlardı. Çıraklar gündüzleri kendi işi ile ilgili becerileri öğrenirken, bir taraftan da akşamları Ahi zaviyelerinde ahlaki açıdan olgunlaştırılmaya çalıştırılırdı. Çıraklar ahlaki eğitimde ve iş konusunda başarı sağladığında, ustasının müracaatıyla dualarla şed[5] kuşatılarak kalfalığa yükseltilirdi. Ahi teşkilatında hiyerarşik yapıdaki aşamalardan saymadığımız yamaklık döneminde ise mesleğe yönlendirilmek istenen küçük çocuklar için yetenek belirleme, gözlem dönemi olarak geçerdi. Çıraklık aşamasına gelebilmek için ise en az 2 yıl başarıyla yamaklık yapmış olma şartı aranırdı (Aktan

[5] Kötülüklerden korunmak

2009: 47).

Görülüyor ki Ahilik teşkilat yapısında iş ve ahlak eğitiminde hiyerarşik bir düzenleme vardır. Ahi Evran'ın nasihatleri, meslek hayatında ve günlük hayatta uyulması gereken kuralları kapsamakta, böylelikle iş hayatının kurallarıyla sosyal hayatın ahlaki ilkeleri birbirini tamamlamaktadır. Kısacası, Ahi Teşkilatı'ndan olan bir kişi iyi bir esnaf ise, aynı zamanda iyi bir insan olmalıdır. Ahilikte bir kişi, iyi bir tacir olabilir ancak kötü bir birey olamaz. Bu düzenin oluşturulması sabır gerektiren ve adım adım gerçekleştirilen bir eğitimle mümkün olurdu. Hedeflenen iş ve insan kalitesine ulaşabilmek için deneyim kazanmakla birlikte ahlaki olgunluk da elde edilmelidir. Teşkilatı yönetenler ve yönetilenler için kurallar belirlenmiştir. Yönetim değişse bile, kişisel çıkarlar için bu kurallarda değişiklik yapılmazdı. Bu kuralların dini ve ahlaki temellere dayanması, kuralların uyulması ve uygulanması açısından büyük önem taşırdı. Teşkilat üyeleri arasında, müşteriler ve toplumun diğer kesimleriyle iyi bir dayanışma vardı. Ahilikte, işçi-işveren, üretici-tüketici, kadın-erkek, genç-yaşlı gibi ayrımlar yapılarak birbirleriyle çekişmeye zorlanmazdı. Böylece toplumda huzur ve barış sağlanırdı (Ekinci, 2016: 39). Ahilik teşkilatı, bugünkü esnaf odaları, işveren sendikaları, ticaret odaları, sanayi odaları, işçi sendikaları, Türk standartları enstitüsü gibi kurumların temeli sayılmaktadır (Demir, 1993).

1.2. Ahlak Kavramı ve Ahilikte Ahlak

Ahiler, insanların kendi emekleri ile geçinmelerini ve hiç kimseye muhtaç olmamalarını isterler. Bu sebeple, Ahilerin emeğini değerlendirebilecek bir işi, özellikle bir sanatı olması, ahlak kaidesi haline getirilmiştir. Bazı fütüvvet namelerde işsizlik "batıl" olarak kabul edilmekte ve"ahlaksızlık" sayılmaktadır. Ahiler için topluma ve ihtiyacı olanlara hizmet etmek de bir ahlak anlayışıdır. Türk milletinin temel değerlerinden olan Ahilik insanlar arasındaki ticaret ve toplumsal ilişkilerde dürüstlük, güvenilirlik, iş ve meslek ahlakına saygı, hak ve hukuka riayet etme, saygılı, şefkatli, güler yüzlü olma gibi ilkeleri esas almış bir yaşam tarzıdır. Ahilik gerek meslek ahlakı gerekse de genel ahlak üzerine toplumsal hayatı düzenleyici norm ve kurallar ile başta iktisadi hayat olmak üzere sosyal, siyasal ve hatta askeri

alanlarda dahi birçok alanda ahlaki düzenlemeler ile toplum yönetimine katkı sağlamıştır.

1.2.1. Ahlak

Ahilik'in temelinde yer alan ve sistemin en önemli yapı taşlarından biri ahlaktır. Bu bağlamda, Ahilikte ahlakın tanımının yapılmasından önce, kısaca ahlakın tanımının yapılması konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ahlak; "Nasıl yaşamak gerekir?" sorusuna verilebilecek cevapları arayan, felsefenin önemli bir disiplini olarak ifade edilmektedir (Öztürk ve Doğan, 2019: 23). Arapça kökenli bir kelime olan ahlak, "yaratma", "yaratılış" ve "yaratılmış" gibi manalara gelen "hulk" veya 'huluk' kelimelerinin çoğuludur (Çağırıcı, 2006: 15). "Hulk", tabiat ve seciye (karakter), yani huy demektir. İngilizcede "ethic", Fransızcada "moral" kelimeleri benzer anlamda kullanılmaktadır. Ahlak; iyi, güzel, faydalı ile kötü, çirkin, zararlı gibi zıt fiillerin birbirinden ayırt edilmesini sağlayan değerler kümesi olarak ta ifade edilmektedir (Ünsür 2017: 95). Ahlak insanlara özel bir değer olduğundan ilk insan çağında da var olduğu söylenebilir. Ahlak yalnızca insan ve insan arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda insanların ve tüm canlıların, hatta çevrenin davranışlarını da yöneten çok geniş bir alandır. Bu nedenle toplumların birbirlerine karşı farklı bir ahlak anlayışları vardır (Çağırıcı, 2023: 1). Din ve ahlak birbirine çok benzese de aynı değildir. Din bu dünyanın yaşam tarzının genel kurallarını koyarken ahlak evrensel kurallar bütünüdür (Yüksel 2019: 520).

Etiğin psikolojik bir kavram olduğu ve farklı bakış açılarıyla farklı şekillerde tanımlandığı dikkate alındığında, günümüzde etik, felsefe, psikoloji, ahlâk ve din araştırmaları başta olmak üzere pek çok disiplinin ana konularından biri haline gelmiştir. Etik terimi aynı zamanda bir toplumu, grubu veya kurumu ifade etmek için de kullanılır. "Medeni ahlak", "Köle ahlakı", "Hıristiyan ahlakı", "İslam ahlakı" gibi uygulamalar, etik kelimesinin bağlantılı olduğu bir toplum, grup veya kurumdaki davranış kurallarını ifade etmektedir. Etik, toplumda insanların birbirleriyle ve içinde yaşadıkları toplumla ilişkilerini düzenleyen manevi ilkeler ve yasalar bütünüdür (Aydın 2001: 3).

Etik kavramı son zamanlarda özellikle işletmeler açısından tartışılmakta, birçok ulusal ve uluslararası kuruluş bu kavramı uygulamaya geçirmeye çalışmaktadır (Kutlu 2016: 8). Etik kavramı bir tür sosyal biliş, davranış ve ideolojik ilişki; sosyal yapı, bir toplum, sınıf, devlet veya hükümette sınıfa ve geçmişe ilişkin görüşlerini belirleyen ve düzenleyen ahlaki görüşlerin, değerlerin, normların, ilkelerin, ilişkilerin ve davranış biçimlerinin tümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kavramının farklı kültürel bağlamda birbirine benzer ama birbirinden ayrı tanımlamaları olduğu gibi, ahlak farklı düşünürler tarafından da farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Ahlak teorileri ve tanımlamaları oldukça geniş bir alanı kapsar ve bununla ilgili bir dizi teori ve yaklaşım da geliştirilmiştir. Örneğin erdem ahlakı, bireyin karakterini ve erdemlerini vurgular. Bu yaklaşıma göre, doğru olan şeyler, erdemli bir karakterin yansımasıdır. Erdemler arasında dürüstlük, cesaret, adalet gibi değerler bulunabilir. Erdem etiği, bir davranışın sonucunu o davranışın iyi olup olmamasının ölçütü olarak aldığı için teleolojik etiğin bir türüdür. Erdem etiğinde ahlaki davranışın telosu(amacı), kişinin kendini gerçekleştirmesidir. Erdem etiği, kişinin kendini gerçekleştirmesinin toplumsal yaşam içerisindeki birtakım pratiklerle belirli erdemleri karakter özelliği haline getirmesi ile mümkün olacağını varsaydığı için, iyi bir toplumu, iyi bir insanın varlık koşulu olarak görür (Küçükalp 2011: 42). Deontolojik ahlak ise eylemlerin doğası üzerinde odaklanır ve bazı eylemleri doğru veya yanlış olarak değerlendirir. Bu yaklaşıma göre, bazı eylemler bağlam veya sonuçlar göz önüne alınmaksızın kendiliğinden doğru veya yanlıştır. *"Bir eylemin belirli (tikel, özel) bir iyi anlayışı amaçlanmadan, bütün tikel iyi anlayışlarının üzerinde olma niteliğini haiz evrensel ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmesi durumunda etik bir eylem olma vasfını kazanacağını varsaydığı"* (Küçükalp 2011: 42) ahlak anlayışıdır. Bir diğeri teleolojik yani sonuçsal ahlak, eylemlerin sonuçlarına odaklanır. Bu yaklaşıma göre, bir eylem doğru veya yanlış olarak değerlendirilirken, eylemin sonuçları ve bu sonuçların ne kadar olumlu veya olumsuz olduğu önemlidir. Dar (ya da teknik) anlamıyla düşünüldüğünde, bir eylemin değerini belirlemede eylemin sonucunun önemli olduğunu iddia eden bir etik öğretidir. Ahlaki görevcilik yaklaşımında ise insanlar doğru ve yanlış arasındaki farkı doğal olarak hissederler. Ahlaki değerlerin bir tür içsel bilgi olduğunu savunur (Taşçı 2011: 35).

Bu öğretinin daha net anlaşılmasını sağlamak için Freud'un şu görüşlerinden faydalanmak gerekir ki, bireyin ahlaki değerleri ve davranışları, içsel dürtülerle dışsal toplumsal normlar arasındaki çatışmalardan türetilir. Freud'a göre, ahlaki değerler ve davranışlar, bireyin süper ego adını verdiği içsel eleştirel ses tarafından yönlendirilir. Bu içsel eleştirel ses, bireyin çocukluktan itibaren aile ve toplumdan öğrendiği ahlaki değerleri içselleştirir. Ahlaki normlar, toplumun bireye dayattığı ve bireyin içselleştirdiği kurallardır. Ahlaki değerler ve normlar, bireyin içsel çatışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkar (Berktaş, Öztürk 2023: 168).

Ahlaki değerler ve normlar kültürel, dini veya bireysel farklılıklara göre değişebilir. Ahlakın göreceli olduğunu ileri süren görüşlere göre, ahlak açısından mutlaklık söz konusu değildir ve ahlak belirli kültür, grup veya kişiler açısından görecelidir. Dolayısıyla bu görüşe göre "Benim için doğru olan senin için doğru olmayabilir" yaklaşımı baskındır. Ahlakın hangi manada kullanılacağı sorunsalı; yaratılış yoluyla insana aktarılan ve karakterini oluşturan temel yapının tekil ahlaki davranışları mı yoksa kolektif normlarla toplumsal olan ahlaki bir hali mi?, ifade ettiğidir (Çetin 2021: 85). Ahlaki ilkeler ve değerlerde bu tür bir ayrım yapmak oldukça zordur. Diğer bir sorun ise ahlaki normların ve ilkelerin sübjektif mi objektif mi? olduğudur. Neyin doğru, neyin yanlış, neyin iyi ya da kötü olduğu kişiden kişiye, gruptan gruba ve nihayet toplumdan topluma değişebilir. Örneğin, bir kişi için doğru olan, diğeri için doğru olmayabilir (Aktan 2009: 40). Böyle bir ifadeyle ahlak kurallarının kişisel olarak değişmesi onun sübjektif olduğunun gösterir.

Ahlak kuralları "evrensellik" açısından da "objektif ahlak" ve "sübjektif ahlak" olmak üzere ikiye ayrılır. Objektif ahlak, bir toplumda herkes tarafından kabul edilebilecek evrensel ahlaki normların olabileceğini savunurken; sübjektif ahlak, herkes tarafından kabul edilebilecek evrensel ahlak kurallarının geçerli olamayacağını savunur (Aktan 2009: 41). Özelikle objektiflik ve sübjektiflik açısından ahlaki kuralların kaynağı ve onun koruyucusu her zaman din, kültür, kanunlar olarak karşımıza çıkmayabilir. Bir davranışın ahlaki olup olmadığının ölçütü belirlemek için kullanılan araçlara da bakmak gerekir ki; bu durumda ahlakın kaynağı vicdan, yani fıtrat olarak karşımıza çıkmaktadır. "Vicdan" diye adlandırılan ahlaki duygu da davranışlarımızı şekillendiren bir otokontrol mekanizması görevini

üstlenebilir. Ahlak her hâlükârda bir kanun ya da hukuki kurallarla çözülebilecek bir konu değildir ve vicdan da ahlaki ilke ve normların koruyucusu olabilir. Ahlak kuralları toplum yaşantılarına, kültürlerine göre dinlerden bağımsız şekilde kendiliğinden de oluşabilir. Ancak dini ahlakın belirgin bir özelliği yere ve zamana göre değişmeyen kalıcı kurallar koymasıdır.

Görüldüğü üzere ahlak konusu esasen çok geniş bir araştırma konusu olması ve asıl konumuzun çerçevesini çokta genişletmemek adına burada etraflı açıklamalar yapmak yerine ahlakın kaynağı konusunda, felsefi, dini ve kültürel açıdan yapılan tanımlamalar ve yorumlarda farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Burada önemli olan bu görüşlerden hangisi ya da hangilerinin doğru veya ahlakın kesin kaynağı ne olduğu sorusunun, felsefi, dini ve metafizik konularında süregelen tartışmalı bir mesele olarak karşımıza çıktığının farkına varılmasıdır. Diğer bir ifadeyle farklı düşünce okulları ve inanç sistemleri ahlakın kaynağına dair farklı açıklamalar sunmaktadır. Bu nedenle, bu konudaki görüşler kişisel inançlara, kültürel değerlere ve dünya görüşüne göre değişebilir (Erdem, 2020). Buradaki önemli olan husus Ahilik'in önerdiği ahlak anlayışın bu ahlak önermelerinden hangisi ile daha ilintili olduğudur (Çetin 2021: 91).

1.2.2. Ahilik ve Ahlak İlişkisi

Her toplum gelişip ve genişlerken dış dünyasıyla da etkileşim halinde olduğundan, kültürel mirasa veya toplumsal ahlaka uymayan olumsuz etkilere açık vaziyettedir. Ahilik'in geliştirdiği ahlak ilkelerinin önemli amaçlarından biri de bu olumsuzlukları gidererek erdemli ve mutlu bir toplum oluşturmaktır. Ahi Evran'ın kurduğu Ahilik teşkilatı, başta esnaf ve zanaatkârlar olmak üzere bütün toplumu ahlaki değerler çerçevesinde belirlenen kurallar ve ilkeler doğrultusunda bir hayat felsefesine ulaştırmayı amaç edinmiştir (Ekinci 1991: 13). Buradaki gaye toplumla sürekli iç içe olan esnaflardan yola çıkarak halkın da bu kuralları özümseyerek benimsemesini sağlayıp toplumsal tabakalaşmada ahengi sağlamakla birlikte, eğitimli ve bilgili bireylerle donatılmış bir toplum inşa ederek, ekonomik, sosyal, siyasal ve evrensel ahlak ilkelerinin benimsenmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda Ahilik ilkeleri, ahlaki açıdan pozitif yönde dönüşen, değer ve ahlak algısı yüksek

bireyler yetiştirmiştir (Köksal 2008). Ahi teşkilatı ahlaki duruşu ile bulundukları topraklarda güvenli ortamın, dürüst ticaretin teminatı gibi çalışırken, aynı zamanda toplumun ahlaki değerlerle beslenmesi gerekliliğini de amaç edindiğinden siyasî/askeri, iktisadî, maddi ve manevi önemli fonksiyonları yerine getirerek erdemli ve mutlu bir toplum hedefine ulaşmada büyük bir görev üstlenmiştir.

Ahlaki değer ve ilkelerini İslam dini ve Türk kültüründen alan Ahilik teşkilatı, Türk- İslam kültürü ile harmanlanarak, sosyal hayatı güçlü hale getirmiş, değerlerine ve kültürüne bağlı kuşakların yetişmesine katkı sağlamış ve ahlaklı toplum modeli ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Her toplum kendi insanının mutlu olması için belirli yasalar kurallar koymuş ve bunun için çeşitli ahlaki sistemler ve düşünceler üretmişlerdir. Bu ahlak felsefesine hem Batı hem de Türk-İslam düşüncesinde rastlamak mümkündür.

Ahilikte de hayatın her aşamasında orta yolun tutulması, aşırılıktan kaçınılması, hoşgörü ve kardeşlik zemininde toplumsal ahlak ve dayanışma duygusuyla nitelikli insan yetiştirmek temel prensipler olarak belirlenmiştir. Ahi Evran, bir zanaatkâr olarak, kendisinin savunduğu ve uyguladığı ahlaki ilkeleri koymuştur, bunlar arasında diğer zanaatkârların ve çıraklarının ve kalfalarının işini ve mesleğini üstün bir şekilde tamamlamak için işini takip etmesi gerektiği de yer alır. Bu kurallar aynı zamanda, tüm Türk toplumuna, özellikle de halk arasında aşılamak istediği evrensel ahlaki ilkelerdir ve tüm bireyler bu kuralları genel olarak uyguladıklarında mutlu olabilir ve sağlıklı toplumlar yaratabilirler. *"Bir kişinin erdemini iyi olma ve işini etkili bir şekilde yapma eğilimi"* (Aristoteles 2007: 36) olarak ahlakı tanımlayan sözüyle, bu evrenselliğin aslında genel geçerliğini de ortaya koymuştur. Diğer bir ifadeyle genel iyi olma halinin insanı mutluluğa götürdüğü, toplumun metası olarak herkesi kapsadığını vurgulamak istemektedir. Buna göre erdemli olmak demek, yaptığımız işi, en iyi şekilde ve en yüksek ahlak ilkelerine uygun olarak yapmak demektir.

İşte özellikle Ahi Evran'ın uyguladığı politikalarla toplumda ahlaki eylemi gerçekleştirmeyi amaçladığı rahatlıkla görebilmektedir. Ahi teşkilatlarında ahlaki kuralların anlatılarak ve yaşatılarak bir eğitim verildiğini ve bu bilgilerin hem ticari hem de sosyal hayatta uygulanıp sürekli tekrar edilerek, davranışların alışkanlık ve

bir karakter haline getirildiği söylenebilir (Bulut 2007). Ahi Evran böylece erdemli ve mutlu bir toplum oluşturmak istemiştir. İşte her dönemde önem verilen toplumsal refah ve mutluluk gibi; Ahilik'in de sahip olduğu değerler ve üretimi şekillendiren bireyin davranış ve eylemlerindeki ahlak ölçütleri, uyulması gereken kurallar Anadolu coğrafyasında düzen ve huzuru, işini iyi yapmaktan gelen mutluluğu beraberinde getirmiştir. Toplumsal hayatın bütün yönünü kuşatıcı bir eğitimi sistemi olarak değerlendirilebilecek olan Ahilik teşkilatı toplum çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne alan insan yetiştirmeyi esas almıştır (Akçacı, Özdemirci 2014: 9).

Mukayese açısıyla değerlendirilmekte olan Ahilik ve ahlak ilişkisinde, eşya ve tabiatın, Allah'ın insanlığa bahşettiği emanet olduğu bilincinde olmak çok önemli bir husustur. İnsanın bunlarla olan münasebetinde ve diğer insanlarla ilişkilerindeki amacın, bireyin dünya ve ahiret mutluluğu elde etmesi ve bunu sağlamak için tevazu, doğruluk, cömertlik gibi değerlere uyması gerektiği hususu eğitim ve bilgi ile yakından ilgilidir. Ahlakın en temel ilkesi, eğitim ve bilgidir. Çünkü bilge olmanın yolu, önemli bir güç olan bilgi ve eğitimden geçmektedir. Bilgili olan neyi niçin yaptığını bilir. Her şeyden önce iyi ile kötüyü birbirinden ayırt edebilme gücünü elde eden kişi, iyi olana yönelip kötüden uzaklaşır. Çünkü bütün kötülükler, bilgisizlikten kaynaklanmaktadır (Özden 2015: 125). Ahilik toplumu bütünsel bir yapı olarak gördüğünden, ahlaki erdemin gelişmesi ve bunun bireyin vicdanında bütünleşmesi ancak eğitim, bilgi ve deneyimlerle olur, bu da toplumsal otokontrolün sağlaması açısından önemlidir. Ahi ahlakı da bireysel olarak yamaklıktan ustalığa uzanan süreçte Ahilik ilke ve prensiplerini benimsemesi gerektiğinden, ahlak olarak olgunlaşmayı sağlayıp, davranışlarındaki ahlakı bireyselden toplumsal olana doğru bütünleştirmiştir. Sonuç itibariyle; tüketim çılgınlığının ve aç gözlülüğün arttığı, günümüz dünyasında insanların ahlaki değerlerden yoksun ticaret düşüncesine yöneldikleri gözlemlenmektedir. Oysaki İslam dininin temel öğretileri arasında, iman ve ahlak kavramının önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada ifade edilen ahlak kavramlarının Ahilikte önemli yere sahip olduğu, bu ahlaki kavramların da dini inançlar doğrultusunda şekillendiği söylenebilir (Aydın 2015: 88).

1.3. Ahilik ve Kamusal Ahlak

Kamusal kavramı, kapsadığı özellik bağlamında "kamu", "umumi", "kamuoyu" gibi terimleri kapsamaktadır. Türkçemizde, bu sözcükler geniş bir tanımla karşılık bulsa da kamusallık teriminin "aleniyet" şeklinde karşılık bulduğu söylenebilir. Bu noktada, "kamusal" kavramı, devlet toplum ilişkisi tasarlanmasına bağlı olarak değişkenlik gösteren bir kavram olarak ifade edilmektedir (Demir, Sesli 2007: 276). Kamusal ahlakın geliştirilmesi ve benimsenmesi konusunda toplumlar büyük çabalar sarf etmiş, bu amaçla birçok sivil, siyasi ve idari düzenlemeler yapılarak kanun ve kurallar çıkarılmış, yolsuzlukları, ahlaksızlıkları, haksızlıkları önleyip kamusal ahlakın korunmasına yardımcı olmak için birçok kurum kurulmuştur. Bunlardan bir tanesi de Anadolu coğrafyasında ahlaki değer ve ilkeleri ile 20. yüzyıla kadar varlığını, etkinliğini sürdüren Ahilik kurumudur.

Kamusallık bir yönüyle kamu yararının sağlanması, diğer yönü ile yaptığı eylemi inceleme ve denetleme nesnesi yapan husus olarak ifade edilmektedir (Dunsire 1999: 360). Kamunun temel prensibi kamu yararıdır ve bu görev yerine getirenlerin hukuki ve ahlaki bir takım ilkelere bağlılıkları beklenmektedir (Usta 2010). İşte bu noktada Ahilik kurumunun kamusallık adına nerede durduğu önemlidir. Ahilik kurumunun toplumda birçok alanda etkisinin olduğu bilinen bir gerçektir ve yukarıda anlattığımız üzere teşkilatın yapısının, işleyişinin ve konumunun ne olduğunu anlamak, amacının ve konumunun birlikte hareket edip/etmediğini değerlendirmek açısından bu noktaları aydınlatmak önem arz etmektedir. Ahilik teşkilatının işleyiş yapısına baktığımız zaman bulunduğu konumu, eğitim ve ahlak merkezi (özelde meslek ahlakı, genelde de kamusal ahlak) gibi değerlendirilebilir. Çünkü yaptığı çalışmaların çoğunu bireyleri dini, ahlaki, ekonomik yönden geliştirmek amacıyla ortaya koymuştur.

Ahilik kurumu toplumsal refahı amaçlayan bir kuruluş olmanın yanı sıra bireyselleşmeyi arka planda tutarak özveriyi temel esas alan toplumsal ve kamusal ahlakı önceleyen bir çeşit eğitim kurumu veya oluşumu gibidir. Ahilik, esnaf ve zanaatkârlar arasında dayanışmayı, dürüst ticareti, meslek ahlakı ve dürüstlüğü ön planda tutan ve toplumsal yardımlaşmayı teşvik eden bir kurum olarak üyelerine

kazandırdığı değerler ve erdemlerle aynı zamanda kamusal alanda da etkin rol oynamış oluyordu (Özdemir 2009: 303). Ahilik teşkilatı içinde bulunanlar, çalışkanlık ve toplumsal sorumluluk gibi değerleri öğrenir ve uygularlardı. Bu değerler, sadece ticarette değil, genel olarak yaşamın her alanında geçerli olan ahlaki prensiplerdi (Kutlu 2016: 8).

Kamusal alan sosyolojik bir kavramdır bu anlamda kamusal devlet değildir ve kamusal alan da devletin alanı değildir. Devletin kamusal alandaki rolü, özgürlükleri korumak ve halkın refahını sağlamaktır. Kamusal ahlak ise bir toplumun tüm bireylerinin ortak çıkarlarına hizmet etmek amacıyla uyulması gereken etik ve ahlaki değerler bütünü olarak ifade edilebilir. Kamusal ahlak da tıpkı Ahilikteki gibi; dürüstlük, adalet, saygı, dayanışma ve vicdan gibi değerlere dayanır. Toplumsal ahlaki değerlerin korunması, dürüst ticaret ve ekonomik ahlak, sosyal adalet, siyaset ahlakı gibi kavramlar kamu ahlakı ve Ahilik arasındaki bağın, adeta ortak paydasını oluşturmuştur (Gözütok 2015: 8). Toplumsal düzeni ve huzuru korumak için bireylerin ve kurumların uygun davranışlar sergilemeleri beklenmektedir.

Ahilik teşkilatı kendi kuruluş amacının yanı sıra toplumsal içerikli hizmetlerin yürütüldüğü bir konumu da olmasından dolayı kamusal nitelikli bir örgüt olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal düzen, dürüstlük, dayanışma ve adalet gibi hedeflere odaklanan sivil inisiyatifli bir kuruluş olan Ahilik teşkilatı; toplumsal otokontrol mekanizması gibi çalıştığından, kamusal alan ahlakının bir anlamda belirleyicisi olmaktadır (Türkeri 2015: 19).

Ahilik teşkilatının yolsuzluğu önleyen düzenlemeleri de vardır. Kişilerden mesleklerini icra ederken kazanç elde etmek amacıyla Ahilik ahlakına aykırı düşünce ve davranışlarda bulunmamaları istenmektedir. Ahilik ahlakına aykırı işler yapanlar belli bir meslek mensubuna ait değildir. Ahlaki ilkelere aykırı düşünce ve davranışlara sahip olanlar, bunu yapanlarla aynıdır (Ekinci 2008: 83). Bu sayede Ahi teşkilatı, üyelerinin belirli etik kurallara uyması için bir çerçeve oluşturmuştur. Bu sayede üyelerinin bir hedefe ulaşıp ahlaki bir temele sahip olmalarını ve bu konumlarını toplumsal yaşamın her alanında uygulayıp, insanlara ve toplumsal hayata entegre olmalarına karar vermiştir.

Ahilik hem ahlaki kötülüğü engellemeye çalışmış hem de toplumsal ahlakla kolaylıkla uzlaşabilecek bir grup yaratmıştır. Böyle bir anlayış varsa, sosyal hayatta bir arada yaşamak, birlik olmak mümkündür. Bu nedenle ahlaki değerlerin vatandaşlar ve toplum genelinde yayılması Ahilik'in ve halk kültürünün önemli bir konusudur. Bu kavramlar arasındaki ilişki, bireysel ve toplumsal düzeyde ahlaki değerleri, dürüstlüğü ve sosyal sorumluluğu teşvik etmeye yönelik stratejileri ifade eder.

Sonuç olarak kamusal alanda ahlak, toplumsal iletişimin düzenli işleyişi için önemlidir. Ahlaki değerlerin gözetilmesi, insanların birbirlerine ve toplumlarına karşı sorumluluklarını anlamalarına ve yerine getirmelerine yardımcı olabilir. Bu da uyumlu, adil ve sürdürülebilir bir toplumun oluşmasına katkıda bulunur. Eğer insanlar ahlaki davranışları kendilerine bir ideal olarak düşünür ve o çerçevede hareket ederlerse, bu süreç toplumsal barış ve hoşgörüyü de beraberinde getirecektir. Öyle ki ahlaki davranış, eğitimli ve bilinçli bir mükemmelleşme iradesinin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ahilikte vurgulanan ahlaki değerlerin salt teşkilat üyeleriyle değil, toplumun geneline yayılan bir ahlak sistemiyle oluşturulması ve kurumsal ahlaki sistemin geliştirilerek/genişletilerek uygulanması noktası; Ahilik ve kamu ahlakı arasındaki ilişkinin temelini şekillendirmiştir.

1.4. Ahilik ve Politik Ahlak

Ahilik ve Ahlak üzerinde durarak, ahlakın Ahilik prensiplerine nasıl işlediği ve Ahilik kurumunun ekonomik temelli olmasına karşın ticari hayattan ziyade, sosyal ve kamusal hayatta nasıl karşılık bulduğu ile ilgili olarak şimdiye kadar yaptığımız derlemeler ışığında, Ahilik ve politik ahlak arasındaki ilişkiler karmaşasına değinelim. İnsan, doğal olarak toplumsal nitelik taşıdığından, sosyal yapıda bir düzen içerisinde yaşamak durumundadır. İnsan kendisini hiçbir zaman, toplumun bir üyesi olmaktan başka türlü düşünemez (Bulut 2007). Bireysel ve toplumsal davranışları ve birbiriyle ilişkileri düzenleyen kural ve değerler sistemi olarak ahlak, politik alanda da teorik eylemin ve davranışların nasıl olması gerektiği üzerine kurallar koyar, siyasetin değer temelli bir ahlak anlayışıyla yapılması gerekliliğini vurgular. Bu yol

ile ortaya konulacak kamusal davranışların bir ödev veya sorumluluk anlayışıyla yerine getirilmesi imkânı verir (Çetin 2021:93).

Siyasette ahlak kurallarının görevi, hizmetin, toplumun önüne koyduğu değerlerle birlikte yapılmasını sağlayarak "iyi-kötü", "doğru-yanlış" biçimindeki ahlaki değerlendirmeleri sosyal hayatın içine almayı başarmaktır. Böylelikle ahlak, fikri bağlamda politik alanla ilgili olarak nasıl davranılmasına ilişkin kural ve değerler ortaya koyarken, uygulamada ise bireye sadece bir sorumluluk bilinci yüklemekle kalmaz, aynı zamanda insanlara erdemli bir rol görevi aşılamaktadır. Dolayısıyla toplum içerisinde de insanları bir arada tutan ve onlar arasındaki işleyişe yön veren bazı kuralların olması doğaldır. Zira bu kuralların olması insanlığın bir gereği olarak belirmektedir. Ahilikte bu toplumsal kurallarla birlikte kendi içerisinde de birçok kural barındırarak hem kendi yapısını hem de kısmen toplumsal yapıyı düzenleyen sistem geliştirilmeye çalışılmıştır. Nihai hedef olarak dünya ve ahiret saadetine ulaşmayı amaçlayan Ahilik teşkilatında politik ahlak ile olan ilişkiler kapsamında temel sorularımızı şöyle sıralayabiliriz. Politika ve ahlak birbiriyle örtüşüyor mu? Toplumdaki ahlaki ilke ve prensipler, politika faaliyetine yansır mı/yansıtılıyor mu? Ahilik kurumunda ahlak ve siyaset arasında söz konusu olan şey, bir karşıtlık mı yoksa uyum mu? Mesela kişisel çıkarların ve menfaatlerin ön planda tutulduğu siyaset ahlakının aksine Ahilikte, kardeşlik ve dostluk anlamına gelen "uhuvvet" kelimesi ve kendinden önce başkasını tercih etme "diğerkâmlık" gibi Ahilik'in temel prensipleri arasında bir uyumsuzluk vardır. Bu bakış açısıyla, Ahilik'in temel prensipleri ve politika arasında her ne kadar tezatlıklar olsa da bir sivil toplum kuruluşu olarak Ahilik kurumu dolaylı ya da doğrudan politik ahlakı etkilemiştir (Ekinci 2008).

Ahilik teşkilatı bir sivil toplum kuruluşu gibi olduğundan ve kurallarını en nihai olarak toplumsal alanda gerçekleştirmek zorunda olduğu için politikayı da basit fayda-zarar münasebetinin dışında (kişisel çıkar, menfaat bağlamında) ele almayı ve politik alanda da gerçekleştirilmesi gereken bütünün iyiliği ve mutluluğu için ahlaki değerlere uymayı tavsiye etmektedir. Asıl olan değer yargılarına ve en iyi toplumsal düzenin nasıl olması gerektiğine dair kurulan önermelere uygun eylemde bulunup bulunulmadığıdır (Özden 2015). Çünkü ahlak ve politikada gerçekliğe karşılık gelen,

ahlaki ve politik öznenin eylemleridir. Politika için ahlaki söz ve kuralların eyleme de dönüşmesi gerekir.

İşte Ahilik bireyi sadece bir grubun veya bir mesleğin mensubu olarak değil, yönetim yapısı ve hiyerarşiyle, toplumsal yapıda ve devlet yönetimindeki etkinliğiyle hem politik hem de ahlaki bir özne olarak bir kişi varlığı biçiminde kendisini gerçekleştirmesine imkân sağlayarak değerlerin kurallara, kurallarında eyleme dönüştüğü yer olarak varlığını göstermiştir. Politik ahlakın öznesi olarak insanlar eğer özneliklerini yitirirlerse artık kitle haline dönüşür. Hem ahlakın hem de politikanın değerlerinin bu şekilde araçsallaşması ve insanlar için amaç olmaktan çıkıp aynı araç konumuna düşmesi, kamusal alanın gözden düşmesine ve hatta bu alanın ahlak ve politikadan soyutlanmasına neden olmaktadır (Taşçı 2011). Ahlak, politikanın temel yapı taşlarından biridir. Politikanın ahlakı içine almadan işlemesi ya da siyasette siyasi alanın dışına çıkarılması, siyaseti ahlaktan arındırmak olur ki bu çok tehlikeli bir durumdur. Ahlakın genel gayesine bakıldığında bireysel bir iyilik ve mutluluğu, bu suretle de erdemli insan olmayı hedeflerken; politika, toplumsal mutluluğu yani bütün insanların mutluluğunu, iyiliğini yani erdemli bir toplumu gerçekleştirmeyi hedefler. Bilinçli ya da bilinçsiz süreçlerle, ahlakı öncelemeyen, ahlaki değerler ve ilkelerden yoksun bir siyasi faaliyet, rüşveti, hırsızlığı, toplumsal yozlaşmayı da beraberinde getireceğinden, özünde eksik bir eylemdir. Ahlaki değerler ve kurallar, genellikle toplumun değerleri, kültürel normlar çoğunlukla bireyin içsel vicdanı veya dini inançlar tarafından şekillendirilir. Ahlaki değerler, insan ilişkilerinden siyasette kadar hayatın birçok alanına rehberlik eder.

Ahlak ile politika etkileşimine, özel alan ve kamusal alan açısından bakıldığında ahlak hem özel hem kamusal alanda olması gerekirken, politika sadece kamusal alan için geçerlidir. İnsanın kendisini gerçekleştirdiği yer ise kamusal alan yani politik alandır. Her iki alanda da ahlak araç-amaç ilişkisinde son derece hassas bir sürecin takipçisidir. Ahilik ise meslek etiğini iç ve dış çerçevede kuşatarak bunu her alana taşımıştır. Bu anlamda diğerkâmlık veya fedakârlık anahtar kelimedir. Dolayısıyla siyasetin amacı halkın yararı ve refahı olduğundan iktidar mücadelesinden önce tüm insanlara hizmet etmek, nezaket, hak ve adaletten yana olmalıdır. Ahilerin mesleki faaliyetleri içerisinde iş yerindeki, şehrindeki kısacası

Ahinin bulunduğu toplumsal yapının her yerinde, sosyal veya siyasi olan herhangi bir alanda; bir kötülük, adaletsizlik, yolsuzluk ve haksızlık karşısında iyiliği adaleti, güveni ve kardeşliği savunmaktadır. Bu durumun gerek mesleki gerekse gündelik hayatta insan olarak olgunlaşmış bir birey yetiştirme hedefiyle, ahlakın politikaya geçişi veya ahlakın politikaya aktarımı olarak politik ahlakı da dolaylı yönden etkilediği söylenebilir. Buradaki önemli olan husus Ahilik'in önerdiği ahlak anlayışının ahlaki önermelerden hangisi ile daha ilintili olduğudur (Çetin 2021: 99). Ahilik kurumu Ahilik'in gerek teşkilat yapısında gerekse genel prensiplerinde bireyleri öz güvenli, üreten, ahlaklı insan olmaları yolunda eğiten ve topluma kolektif bir bilinç kazandırma sürecine katkıda bulunan bir kurum olarak Anadolu'da sosyal hayatın işleyişine belirli politik ve kamusal düzenlemeler getirmiştir. Etik ve estetik düzeyde topluma yatay ve dikey olarak nüfuz eden ekonomik-kültürel-sosyal bir müessese olarak konumlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MODERN SİYASETTE AHLAK

Dünya genelinde insanlar sosyal ve ekonomik birçok konuda farklı görüşlere sahiptir. Aralarındaki farklı fikirler ve zihinsel koşullar çatışmanın birçok yönünü yaratmıştır. Bu ilgi ve tartışma alanlarındaki farklılıklar varlığını sürdürecek ve politikanın temelini oluşturmaya devam edecektir. Ancak siyasetin amacını çıkarlar ve çatışmalar açısından değerlendirmek siyasetin doğasını tam olarak anlamak için yeterli değildir (Kapani 2019: 23). Heywood (2006: 29) siyaseti, çatışmaların uzlaşma ve uzlaşmayla çözümü ve toplumsal hayat içinde kaynak üretimi, dağıtımı ve kullanımı gibi değişik anlamlarda ve farklı özellikleri ön plana çıkararak incelemek gerektiğine işaret etmektedir (Çetin 2021: 103). Genel anlamda siyasetin farklı yaklaşım ve öncüleriyle birlikte iktidar ilişkilerini, özelde ise devlet iktidarını ve yönetimi konu aldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla politika teorisinin bazı problemlerine yaklaşmanın çeşitli zorlukları vardır ve bunu bir nebzede olsa aşabilmenin en mümkün olan yolu metodolojik tahlil yöntemi kullanarak düşünce sistemi ve bakış açısını genişletmektir. Çalışma konusunun modern siyaset olması ve siyaset/politika kavramlarının detaylı açıklamasına ve etimolojik tanımlamalarına derinlemesine girilmeden, bu tartışmalara kısmen değinilerek bu tartışmalar bağlamında modern siyaset ve ahlak ilişkisi çerçevesinde bir değerlendirme yapılması daha isabetli olacaktır (Arı 2008: 41).

2.1. Modern Siyaset ve Ahlak İlişkisi

Temel bir sorudan yola çıkarak siyaset ve kültür arasındaki ilişkiyi inceleyerek, siyasal eylemleri yönlendiren “pratik yönergeler”in toplumsal ahlak ilke ve kurallarıyla ne ölçüde uyumlu olduğu söylenebilir. Aslında iddia, siyasette eylemin itici ilkesi olan “çıkar”ın felsefeyle mi, yoksa ahlakın temel ilkeleriyle mi tanımlandığıdır (Ertugay 2013: 3).

Menfaatin akıl bağlamında tanımlanması, genelde rasyonel bir bakış açısı çerçevesinde ve kişinin kendi çıkarını muhafaza ederek arttırmak üzerine kurgulanan eylemleri gerçekleştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede ödev/vazife/ahlak kavramlarıyla menfaatin asla yan yana getirilemeyeceğine dikkat çekenler (İzzetbegoviç 2008: 170), iyinin ve kötünün ötesinde yatan temel motifin çıkar olduğunu düşünen anlayışı hatırlatırcasına bazı kesimler fayda temelli ahlak teorilerini de sorgulamaktadır. Ahlak toplumsal düzeyde gerçekleşecek bile olsa onu faydayla temellendirmek ahlakın inkârı anlamına gelir ki bu çerçevede yararcılık ahlakının sonuçlar ahlakı olarak literatüre girdiğine dikkat çekilmektedir. Bu noktada menfaat; rasyonel ihtiyaçlar ve tercihler (maddi çıkar, güç, saygınlık vb), eylem planlaması (hedefe ulaşmak için uygun yolun seçilmesi) ve pragmatik yaklaşım (sonuçlar ve başarı çerçevesinde neyin menfaat olduğunun belirlenmesi) olarak şekil almaktadır. Ahlakın temel ilkelerine göre menfaatin tanımlanması ahlaki kuralların normlar doğrultusunda değerlendirilmesi ile gerçekleşmektedir. Buna göre; ahlaki sorumluluklar, evrensel ilkeler ve uzun vadeli etkiler toplumsal değerlere uyumlu olmayı sağlamaktadır. Bu tür hususların birbirini tamamlayabilme gibi bir özelliği olması ve ahlaki değerlere uyum göstermesi durumunda daha sürdürülebilir veya kabul edilebilir sonuçlara ulaşılabilir (Uzun 2015).

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik, onun iyi-kötü, doğru-yanlış gibi yargılardan bağımsız olamamasıdır. Çünkü en iyi yaşamı yaratmayı amaçlayan ahlak, insanlara neyin iyi, neyin doğru, neyin kötü ve yanlış olduğunu gösteren, insanların bu kavrama göre çalışmasını sağlayan kurallar bütünüdür. İnsan kendi menfaati için bir iş yaparak mutlu olamayacağına göre yaşadığı toplumun refahını da düşünmelidir. Şahsi menfaatle toplumsal menfaatin örtüşmesiyle, yani nihayetinde sosyal menfaatin de vasıtalı bir şahsi menfaat olması, dolayısıyla onun hakiki ahlak anlamına gelemeyeceğine işaret eder (İzzetbegoviç 2008: 201). Bu hususta sosyal davranışların ahlaki mahiyeti de sorgulanmalıdır. Çünkü ahlak bireysel bir tercih olup toplumsal alışkanlıklar değildir. Bu çerçevede sosyal davranışlar/toplumsal vazifeler ile ahlaki vazifelerin aynı şeyler olmadığı özellikle altı çizilmesi gereken bir husustur. Nihayetinde bir toplumsal yapının, sistemin veya hareketin parçası olması nedeniyle insan, bireysel menfaati için olduğu kadar genelin iyiliğini de gözetmek durumundadır. Sistem içerisindeki her parçada, bireyin kendine özgü iyisi olmakla

birlikte, o aynı zamanda parçası olduğu bütünün iyiliğine de katkı sağlamaktadır. Örneğin, modern dünyada siyasal eylemin temeli olarak bireyin veya grubun haklarının mevcut tartışmasından bu bağlamda bahsedilebilir. Bireysel ahlaka değer verenler için hükümetin rolü, bireylerin hedeflerine barış içinde ulaşmalarını sağlayacak yasaları uygulamaktır (Bulut 2007: 5). Bu noktada bireysel anlamda en yüksek iyiye ulaşmak suretiyle ideal bir insan oluşturma üzerine odaklanan ahlak, toplumsal ve siyasal sistemlerin de en yüksek iyiye ulaşmasının anahtarıdır. Zira toplum veya tüm yönetimler, tıpkı bir insan gibi, bireysel değerlerle şekillenmekte ve şahsiyet olarak meydana gelmektedir.

Toplum içerisinde toplu halde yaşayan insanlar, birbirlerine ve topluma karşı sorumlu ise, o takdirde toplumdan topluma değişebilen veya evrenselde olabilen bir kamusal ahlakın olup siyaset ahlakının olmaması düşünülemez. O halde siyasetin ahlak ile olan ilişkisi, siyasi faaliyetin yöneleceği amaçlar ile gerçekleştireceği değerlerin ne olması gerektiği üzerinde yoğunlaşabilir. İnsanı anlamak için yaşadığı topluma, toplumu anlamak için de toplumu oluşturan insanlara bakmak gerekir. Sadece etik bireysel bir insan için en iyi olanın ne olduğunu araştırdığı yerde siyaset felsefesi toplum için en iyi olanın ne olduğunu araştırır (Gündoğan 2011: 145-146). Bu yüzden siyaset felsefesi, felsefe disiplinleri içerisinde en çok etik ile yakından ilişkilidir. Her etik içerisinde bir siyaset teorisi barındırdığı gibi her siyaset teorisi de içerisinde bir etik barındırır. Siyaset felsefesi özgürlük, eşitlik ve adalet gibi ahlaki-siyasal kavramları takip ederek bunları çeşitli açılardan yorumlayarak siyasal ilkelerde adaletin temeli nedir, neden bir siyasal örgütlenmeye sahip olmalıyız, hangi haklara sahip olmalıyız gibi sorulara yanıt arar ve güç ile bireysellik arasındaki ilişkiyi sorgular (Yıldırım 2021: 3313). Özgürlük, adalet, eşitlik ve hoşgörü gibi değerlerin yanında; doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik, sorumluluk, adalet ve eğitim gibi ahlaki ölçütlerinde politik örgütlenme bakımından ne anlama geldikleri, başlıca tartışma konuları arasındadır. Ahlakın genel öğretilerinden olan bu gibi kavramların eksikliği ahlakın gereksizliği anlamına gelmez, ahlakın doğru bir yönde geliştirilmesinin önemine vurgu yapar. Birey, otorite, devlet ve siyaset gibi kavramların klasik siyasi, geleneksel ahlaki düşüncelerden ayrılıp, nihayetinde modern siyasal iktidarı din, ahlak gibi siyaset üstü değerlerle açıklamayı reddederek siyasal iktidarı dünyevi/laik bir temele oturtmak Machiavelli ile başlamış ve birçok

düşünürün katkılarıyla geliştirilerek devam ettirilmiştir (Küçükalp 2011: 72).

Siyaseti bir bilim olarak kuran ve modern siyasetin öncülerinden sayılan bir düşünür olarak Machiavelli sistemini şiddete dayandırmış ve güç kullananların hiçbir sisteme bağlı kalmaması gerektiğini salık vermiştir. Machiavelli için önemli olan başarıdır. Yönetimde başarı, etik kaygılar ve ahlaki duyarlılıkla bağdaşmaz. "Siyasi başarının koşullarını geçerli kılan hedeftir." sözü ona atfedilmiştir ve bu çerçevede değerlendirilebilir (Bulut 2007: 5). Siyaset ve ahlak ilişkisi, tüm tarihsel dönemlerde siyasal sorunların giderilmesinde ve verimli bir toplum inşasında yegâne unsurlar olarak ön planda tutulmuştur. Bazı yaklaşımlar üzerinden siyasi faaliyetin yöneleceği amaçlar ve onun gerçekleştireceği değerlerin neler olması gerektiği bağlamında pek çok görüş ortaya çıkmıştır. İşte modern siyaset olarak bahsetmeye çalıştığımız kavramda da ahlakın ne derece var olduğu, toplumun değerlerine göre şekillenip şekillenmeyeceği ve nasıl yorumlanması gerektiği bu bağlamda çok karmaşık bir hal almıştır (Öğün 1997).

Modern siyasetin başlangıç noktası sayılabilecek Orta çağ Avrupa'sında, bilindiği üzere çok önemli sosyal ve siyasal dönüşümler sert olarak yaşanmış ve modern siyaset bilimi kavramları Batılı düşünürler tarafından tartışılan bir ortamda, modern siyasetin düşünsel temelleri atılmıştır. İnsanlar doğayı yeniden yorumlamış, kader ve talih ile olan perspektifleri radikal değişimlere uğramış, politikada kullanılan egemenlik, güç, erk, laiklik, tanrı-din-toplum gibi kavramlar yeniden değerlendirilmiş ve kavramsal olarak yeniden tanımlanmıştır (Küçükalp 2011: 45). Bu dönemde, siyasal iktidarın/devletin meşruluğu dinsel, mitolojik ve geleneksel inançlara dayanıyordu. Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes modern devlet ve siyaset teorisyenleri olarak, siyasal iktidarı/devleti, klasik siyaset anlayışından ayırarak yeni dünyevi/laik bir temele oturtmuş ve bunu mutlak monarşiler zemininde savunmuşlardır.

Machiavelli ve Hobbes'un kuramlarıyla birlikte, siyasal iktidarın toplum kaynaklı olduğu ve meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği düşüncesi dillendirilmeye başlanılmıştı. Böylelikle, siyasal iktidar meşruiyetini rasyonel esaslar üzerine oturtulmuş ve egemenliğin kaynağı dünyevileştirilmiş olunacaktı. Bu süreçte, Machiavelli kendisinin ve devletinin içerisinde bulunduğu ortamdan etkilenerek; ilk

olarak tanrısallıktan arınmış, laik/dünyevi bir siyasal modern iktidar/devlet kurgusuyla başlamıştır (Hobbes 2007: 19). Thomas Hobbes ise toplum sözleşmesi kuramını geliştirerek, modern devlet düşüncesinin olgunlaşmasını sağlamıştır. İtalyan düşünür Niccolò Machiavelli'nin "Prens" adlı eserinde ortaya koyduğu gerçekçi ve pragmatik bir siyaset anlayışı ile liderlerin güçlerini korumak, devletin güvenliğini sağlamak ve hükümdarın iktidarını sürdürmek için her türlü aracı kullanmaları gerektiğini savunmuştur. Machiavelli ile birlikte siyasetin, din temelli ilkelere ve ahlaki değerlere uyup uymadığı önemini kaybetmiştir. Çünkü siyasetin kendine özgü değerler sistemi vardır ve genel ölçüsü de her zaman başarıdır. Bu başarıyı sağlayacak olan her türden davranış da iyidir (Arslanel, Eryücel 2011: 4).

İngiliz filozof ve siyaset kuramcısı Thomas Hobbes'un (1588-1679) ''Leviathan'' adlı eserinde modern siyaset kuramını özellikle, bir "din ve dünya devleti"nin oluşturulmasında bireyler arası toplumsal sözleşmeye verdiği önemle ahlak kurallarını tamamen laik ve doğal bir temele oturtmuştur. İnsanların doğuştan gelen kötülük eğilimine ve doğa durumuna vurgu yapmış ve toplumsal düzenin korunması için güçlü bir merkezi otoritenin gerekliliğini savunmuştur. Siyasal ve ahlaki kurumların varoluş nedeninin ve ilk varoluş ödevlerinin vatandaşların güvenliğini sağlamak olduğu konusundaki ısrarı, onun hareket noktasının birey olduğunu göstermektedir (Hobbes 2007: 12). Bu düşünce, mutlak monarşi ve egemenliğin güçlü bir merkezde toplandığı anlayışına katkıda bulunmuştur. Ona göre, devlet, insanların toplumsal bir iç savaşa düşmemesi için kurulmuştur.

John Locke göre ise bireyin doğal hakları (yaşam, özgürlük ve mülkiyet hakları) asla ihlal edilemez. Bireyden ya da devletten kaynaklanan ve doğal hakları ihlal eden her türlü zorlama gayri ahlakidir. Yani John Locke ahlaki meselelere "haklar" yönünden bakmaktadır. Bireyin doğuştan gelen haklarına vurgu yaparak, özgürlük, mülkiyet ve yaşam hakları gibi temel haklar konusundaki düşünceleriyle bilinmektedir. Devletin temel görevinin bu hakları korumak olduğunu savunmuş ve halkın meşru yönetimi kabul etme hakkı olduğunu ileri sürmüştür. Jean Jacques Rousseau ise, insanlar doğal yaşama hallerindeyken bu durumun çok uzun sürüp gitmeyeceği, tek başlarına yaşayışlarını değiştirmezlerse yok olup gidecekleri düşüncesiyle, bireylerin toplumsal sözleşme yoluyla bir araya gelerek bir devlet

oluşturduklarını ve bu devletin genel iradeyi temsil etmesi gerektiğini savunmuştur. Üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun (Rousseau 2014: 28). Ona göre, insanlar kendi nefsine karşı borçlu olduğu yönü bir kenara bırakmadan, birçok kimsenin bir araya gelerek kurduğu güç birliği yani halkın iradesi egemen olmalıdır. Jean Jacques Rousseau'nun modern siyaset kuramıyla ilgili şu görüşü özellikle dikkat çekicidir. Toplumun temellerini incelemiş olan filozofların hepsi doğa haline kadar geriye gitme gerekliliğini hissetmiştir, ama onlardan hiçbiri oraya ulaşamamıştır (Rousseau 2014: 48).

Nitekim bu düşünürlerin fikirleri, modern siyasetin temel prensiplerini şekillendirmiş ve demokrasi, hukukun üstünlüğü, bireysel haklar gibi kavramlara önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki; her bir düşünürün görüşü kendi döneminin koşulları, toplumsal deneyimleri ve kişisel değerleri etrafında şekillenmiştir, Bu durum onların siyasi düşüncelerini etkilemiştir. Aynı zamanda bu düşünürlerin görüşleri arasında farklılıklar ve çatışmalar da bulunmaktadır ki bu da modern siyasi düşüncenin zengin ve çeşitli bir yapısını yansıtmaktadır (Kayapınar 2014). Dolayısıyla modern siyaset ve ahlak kavramları, zaman zaman evrenselliğinden bahsedilmekle birlikte; toplumun yapısına ve kültürüne göre sürekli olarak değişen ve evirilen dinamiklerle karşı karşıyadır. Bu kavramlar, toplumların değerlerini, normlarını ve beklentilerini yansıtan önemli alanlardır ve bu nedenle sürekli olarak değerlendirilip güncellenmeleri gerekebilir. (Erdoğan, 1992). Anlaşıldığı üzere modern siyaset genellikle demokrasi, insan hakları, adalet, eşitlik gibi temel prensiplere dayanmakta ve şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Ancak, siyasetin karmaşıklığı ve çeşitliliği, bu prensiplerin farklı şekillerde yorumlanmasına ve uygulanmasına yol açabilmektedir. Ayrıca, küreselleşme, çevre sorunları, teknolojik gelişmeler gibi faktörler de siyasi kararların şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Sonuç olarak modern siyaset ve ahlak arasındaki ilişki kompleks bir konudur ve genellikle çeşitli bakış açılarına dayalı olarak ele alınır. Ahlaki değerler, toplumun gelişen normlarına ve beklentilerine göre değişebilir. Ahlaki değerlerin siyasi süreçte

nasıl yansıtılacağı, liderlerin ve toplumun bu değerlere nasıl bağlı olduğu konularında sürekli bir tartışma vardır (Göze 2007). Modern ahlak ise, genellikle evrensel değerlere ve insan haklarına dayanır (Kapani, 2019: 56). Batı; demokrasi, insan hakları, modernlik, özgürlük, eşitlik ilkeleri adı altında sunduğu argümanlarla ahlaki değerleri zedelemektedir, fakat bu farklı bir tartışma konusudur. Aslında modern siyaset veya modern ahlak kavramları adı altında Batının, dünyaya kendi görüşlerini ikiyüzlü politikalarıyla empoze ettiği/etmeye çalıştığı da bir farklı bir bakış açısıyla doğru kabul edilebilir. Ancak siyaseti ve ahlaki konuları birçok faktör derinlemesine etkilediği gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Örneğin, başta coğrafya olmak üzere, teknolojik gelişmeler, sosyal medya, yapay zekâ, biyoteknoloji gibi alanlardaki ilerlemeler, etik kurallar ve ahlaki değerlere dair yeni sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, modern ahlakın teknolojik gelişmelerle nasıl başa çıkması gerektiği de önemli bir tartışma konusudur. Ahlak, siyasi kararların alınmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde önemli bir rol oynar, ancak pratikte bu ideal durumun her zaman gerçekleşmediği unutulmamalıdır.

2.2. Modern Siyaset: Teorik ve Olgusal Durum

Modern siyasetin temelleri genellikle Orta Çağ'dan itibaren, özellikle de Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde atıldığı güçlü bir görüştür. Kronolojik olarak kısaca Orta Çağ'dan çıkışı simgeleyen Rönesans (14.-17. yüzyıl) döneminde bireysel haklar, özgürlük ve insan hakları gibi kavramlar ön plana çıkmış ve ilk olarak Niccolò Machiavelli "Prens" adlı eseriyle, siyasetin pratik ve gerçekçi yönlerini ele alarak, devlet yönetimi üzerine modern bir perspektif sunmuştur. Modern sıfatı, Orta Çağ'ın sonlarında Avrupa'da feodalizmin ortadan kalkması ve kilise otoritesinin parçalanması sonucu ortaya çıkan siyasi iktidarın oluşumunu siyaset literatüründe anlatmak için kullanılır (Arslanel, Eryücel 2011: 2).

Aydınlanma döneminde bilim, akıl, özgürlük ve eşitlik gibi değerleri vurgulanmış ve bu dönemde yönetimlere halkın katılımı, temsiliyet savunulmuştur. Bu bağlamda John Locke'un bireysel haklar teorisi ve vurgusu hem dönemin siyasi düşüncesinin temel hususiyetlerinden birisi olmuş hem de o dönemdeki sosyo-politik gelişmelerin teorik alana yansımasının ifadesi olmuştur. Hemen ardından Fransız

Devrimi'yle (1789-1799), insan hakları ve vatandaşlık hakları gibi kavramlar bu dönemde güç kazanarak monarşinin devrildiği, demokratik ilkelere dayalı bir hükümetin kurulmaya çalışılan dönemi beraberinde getirmiştir. Fransız Devrimiyle birlikte Endüstri Devrimi, ekonomik ve sosyal yapıda köklü değişikliklere sebep olmuştur (Machiavelli, 2019). Bu değişiklikler ve demokratikleşme çabaları, küreselleşme, özgürlük, bireycilik, insan hakları gibi kavramlarla modern siyasal anlayışın temel dinamiklerini oluşturmuştur.

Modern siyasal anlayış ve onun dinamikleri değerlendirildiğinde temelde çok çeşitli kavramları içermektedir. Modern siyasette evvela vurgulanması gereken husus, siyasetin toplumsal hayat içerisinde özerk bir alan olarak ortaya çıkması olgusudur. Burada her şeyden önce siyasetin amacı ve bu amaçlara ulaşmak için kullandığı araçları, dinsel, mitolojik ve ahlaki değerlerden farklı bir yere oturtarak klasik siyaset felsefesine köktenci eleştiriler geliştirilmiştir. Bu anlamda dinden, ahlaki ilkeler ve toplumsal değerlerden bağımsız ve farklı bir alan olarak devlet iktidarının toplum kaynaklı olduğu ve meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği fikri işlenmeye başlanmış ve modern siyaset dinamikleri oluşmuştur. Böylece siyasal iktidarın/devletin gücü ve kaynağı dünyevileşmiş ve bunun geçerliliği ve uygulanabilirliği de akılcı esaslar üzerine inşa edilmiştir (Machiavelli, 2019). Bununla birlikte bunların en temelinde yer alan insan ve toplumu ilgilendirmesi bakımından yoğun olarak haklar ve özgürlükler üzerinde durulur ve bu kavramların içerikleriyle bağlantı kurulur (Barry 2003: 253).

Norman P. Barry'nin *Modern Siyaset Teorisi* kitabında bahsettiği üzere çağdaş batılı siyaset teorisinde tartışma bizatihi haklar kavramının anlaşılabilirliği ile ilgili olmaktan ziyade, haklarla ilgili çeşitli ifadelerin varsayılan içeriğiyle ilgilidir. Bu gelişim çizgisi içerisinde haklar öğretisine ve tartışmalarına değişmez bir şekilde eşlik eden devletin sınırlandırılması düşüncesi olmuştur. (Barry 2003: 255). Bu bağlamda hakkın öznesi olarak bireyin kendi çevresinde çizdiği sınırı, devletin hukuki alanda aşamayacağı sınır olarak işaret edilmektedir

Modern siyaset teorisi açısından siyaseti; özgürlük, birey, insan hakları, en üstünlük, pratik ve pragmatik gerçeklik ve ahlakla olan ilişki açılarından farklı ve özgün bir bakış açısıyla yorumlayan önemli düşünürlerden birisi de Machiavelli'dir.

Eserlerinde tanrısallıktan arınmış, laik/dünyevi bir siyasal iktidar/devlet vurgusu yapmış, siyaset teorisinin olması gerekenle değil doğrudan olanla ilgilenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Egemenlik ve devlet (stato/state) kavramlarını olgusal düzeyde kullanan ilk düşünür olarak Machiavelli, daha çok iktidarın ele geçirilmesi ve sürdürülmesi konuları üzerinde durmuş; bu bağlamda devletin ve egemenliğin kaynağını sorgulamamıştır (Aydınlı, Ayhan 2004: 72). Machiavelli'nin özellikle pratik siyasetin gerçekleri ve olgusal durumuna dair yaptığı çıkarımlar bu çalışmanın ana odağı kapsamında ayrı bir öneme sahip olduğundan ilerleyen kısımlarda müstakil olarak ele alınacaktır.

Machiavelli gibi siyaseti pratik gerçekler üzerinden analiz eden bir başka düşünür de Thomas Hobbes'tur. Thomas Hobbes'un kadiri mutlak bir devleti inşa etmeye dönük olan doğa durumu ve haklar hakkındaki görüşü; belli açılardan otoriter, maddeci (materyalist) ve yine belli açılardan bireycidir. Ona göre insanlar toplumsal bir sözleşme veya devlet sayesinde, birbirlerinden gelebilecek tehdit ve tehlikelerden korunabilecek ve güvenli bir şekilde hayatlarını sürdüreceklerdir. Zira insanlar doğalarından kaynaklı olarak sürekli bir rekabet ve çatışma halindedirler. Bu bakımdan, insan doğasında üç temel kavga nedeni bulunmaktadır. Bunlar; rekabet, güvenlik ve şan/şeref'tir (Hobbes 2007: 94). Burada sözü edilen nedenler insanlar arasında biteviye bir şiddet döngüsüne yol açar; insanlar şiddeti bir çözüm aracı olarak kullanırlar. Hobbes'a göre devlet olmadıkça doğa durumunda herkes herkese karşı sürekli bir savaş halinde olacaktır (Hobbes 2007: 96). Savaş durumuna gelme sebebini ise insanların eşitliklerinden yola çıkarak güvensizliğin doğmasına bağlar ve amaçlarına ulaşmak veya kendilerini korumak adına karşısındakini yok etmeye ya da onu kendi hâkimiyeti altına almaya çalışacaklardır (Barry 2003: 261). Ona göre, bir sözleşmeyle güvenliği elde eden bireyler, kendi rızalarıyla yaptıkları sözleşme ile egemenlik haklarıyla birlikte, siyasi haklarını da üst otoriteye(devlete) bırakarak kendilerini bu sözleşmeyle bağlarlar (Hobbes 2007: 99).

Hobbes'un doğa durumu kısaca, homo homini lupus (insan insanın kurdudur) şeklinde formüle ettiği bir savaş durumudur (Ağaoğulları 2015: 434). Bu savaş durumunda adalet, yasa, mülkiyet gibi kavramlar yoktur; her şey herkesindir ve insan kendi başına gücü yettiği kadarına sahip olabilir. İşte bu noktalarda modern siyasetin

dinamikleri ortaya çıkar. Bu hususta Rousseau, eşitliğin ve özgürlüğün olmadığı bu güvensizlik ortamından çıkış için toplum sözleşmesini kurtuluş olarak görmüştür (Göze 2007: 197-198).

Rousseau'ya göre haklar ve egemenlik bir toplumsal sözleşmeye bağlıdır. Özgürlük ve eşitliği doğanın doğası olarak tanımladı. Bu durumda insanlar arasında iyi-kötü, doğru-yanlış, aynı-zıt, beğeni ve gurur, kıskançlık, aldatma, nefret gibi duygular arasında hiçbir fark yoktur. Bu durumda insanlar özgürdür ve her bakımdan onları severler (Arslanel, Eryücel 2011: 2). Herkesin eşit ve özgür olduğu bu iyi/mutlu düzenin sonu, insanın bir toprak parçasını çitlerle çevirerek "Burası benim! demesi, yani zenginliğin dirilişiyle gelir." (Rousseau, 2018: 8). Rousseau, kendisini topluma ve toplumsal sözleşmeye bağlayan kişinin kimseye bağlı olmadığını, başkaları üzerinde haklara sahip olduğunu söylüyor. Böylece sosyal sözleşmeye sahip olan herkes kaybettiklerinin tam karşılığını alacak ve onları daha iyi koruyabilecektir (Rousseau 2006: 14). Toplumsal sözleşme nedeniyle insanlar doğa üzerindeki kontrollerini ve isteyip alabilecekleri şeyler üzerindeki sınırsız haklarını kaybetmişler, ancak toplumsal özgürlük kazanmışlardır (Rousseau 2006: 18). "İnsan özgür doğar ama her yerde zincire vurulmuştur." İnsanlar vazgeçmeye zorlanıyor ve vazgeçmek güzel bir şey. Boyunduruğu üzerinden atabilseydi daha iyisini yapardı. Çünkü haklı olarak özgürlüğünü elinden aldılar, onu geri getirmek doğru ya da özgürlüğünü elinden almak yanlıştır. Ancak sivil haklar kutsal bir haktır ve diğer tüm hakların temelidir. Ancak doğaya değil kültüre dayanmaktadır (Rousseau 2006: 4).

Siyasi toplum, insanlığın doğasını değiştiren bir toplumsal sözleşmeden doğmuştur. Sosyalleşmeyle birlikte insanın doğası değişmiş "doğal efendi insan" ortadan kalktı ve onun yerini "toplumsal köle insan" aldı. Bu arada toplum sözleşmesinin amacı, insanların davranış biçimlerini değiştirerek "sosyalist olmayan" bir toplum yaratmaktır. Bu yeni insan, kendisini toplumun ayrılmaz bir parçası olarak gören ve herkesle birlikte yaşayan, kelimenin tam anlamıyla bir vatandaştır (Ağaoğulları 2015: 583). Son olarak Rousseau, toplumsal sözleşme teorisinde egemenliğin kaynağı olarak halka dayanmış, halkın hak ve özgürlüklerini geniş ölçüde kendi iradesine devredeceğine inanarak yönetimin demokratik ilkelere dayandığına inanmıştır. Bu anlamda Rousseau, Hobbes ve Locke gibi modern devlet

düşünürleri, devletin yaratılmasına ve devletin halk üzerinde iktidar gücünün tesis edilmesine katkıda bulunan bencil bireyler biçiminde farklı bir hümanizm türü yaratmışlardır.

Modern siyasetin kavramsal/bireysel dinamiklerinin ve düşünce sisteminin oluşumuna bu kısa bakışla, siyasi arenada meydana gelen değişimleri, gelişmeleri ve toplumsal etkileşimleri ve nedenlerini modern siyaset kuramcılarının tezleri doğrultusunda anlamak ve analiz etmek için kullanılan temel unsurlar içerisinde, her birinin siyasi sistemlerin evrimini, politik liderlik tarzlarını ve toplumların politik davranışlarını etkileyen önemli bir role sahip olduğu görülebilir.

Modern siyasetin kavramsal ve bireysel dinamiklerini Machiavelli, Hobbes ve Rousseau'nun perspektiflerinden kısaca yorumlanacak olursa; Machiavelli, güç, otorite ve devletin sürdürülebilirliği üzerine odaklanarak siyaseti pragmatik bir şekilde ele almıştır. Hobbes, doğal durumun çatışma ve kaos içinde olduğunu ve bu nedenle güçlü bir merkezi otoritenin gerekliliğini vurgulayarak modern devletin temellerini atmıştır. Rousseau ise doğal insanın özgürlüğüne vurgu yaparak, toplumsal sözleşmenin adil bir şekilde oluşturulması gerektiğini savunmuş ve demokratik katılımın önemini vurgulamıştır.

2.3. Ekonomi-Politika ve Ahlak Arasındaki İlişki

Söz konusu ekonomik-politik ve ahlak kavramları olunca, bu kavramların arasındaki ilişkinin de karmaşıklıktan uzak olması beklenemez. Bu ilişkinin bir yandan ekonomik faaliyetlerin ve politik kararların ahlaki normlarla nasıl şekillendiğini öte yandan kararların nasıl ahlaki normlara meydan okuduğunu anlamak açısından önem içermektedir. Ekonomik politikaların belirlenmesi genellikle bir ülkenin veya topluluğun çıkarlarını ve değerlerini yansıtan politik kararlarla bağlantılıdır. Ancak, bu politikalar bazen çeşitli ekonomik grupların veya bireylerin çıkarlarına hizmet ederken, diğer grupların veya bireylerin çıkarlarına zarar verebilir. Bu durumda, politikaların ahlaki boyutu, adalet, eşitlik ve sosyal adalet gibi konuları içerir. Nasıl ki bireyler faydalarını, şirketler karlarını maksimize etmeye çalışıyorsa politikacıların da iktidarlarını ve oylarını maksimize etme gibi bir isteği vardır (Kapani 2019: 25).

Siyaset disiplini kalkınma, demokratikleşme gibi temel konuları ekonomik parametreleri de dikkate alarak çözümleme yoluna gittiğinden, ekonomi disiplini de diğer yönden hareketle siyasi değişkenlerin etkilerini incelemektedir. Bu durum da siyasetin kendi başına incelenmesini zorlaştırmaktadır. Ancak siyaseti bu durumu kolaylaştırabilecek bazı teoriler kapsamında ele almak söz konusu olabilir. Söz gelimi siyaseti, bir toplumda üretilen ekonomik değerin dağıtımı sürecinde meydana gelen çatışmaları yansıtan ve dolayısıyla üretim ilişkilerine, yani ekonomik alt yapıya bağlı üst yapısal bir kavram olarak nitelendirmek Marksist teori ışığında anlamlı ve yerinde olabilir. Yine, Liberal teori çerçevesinde düşündüğümüzde de bir siyaset tanımına ulaşabiliriz. Bu durumda, farklı bireysel iyi anlayışlarını uzlaştırma fonksiyonundan hareketle, siyasetin, bireysel hakların korunmasına yönelik bir faaliyet olduğunu kabul ederiz (Küçükalp 2011: 23).

Uluslararası İlişkilerde olduğu gibi liberal ve devletçi teorilerin ana akımları oluşturduğu siyaset alanında, alternatif bir perspektif sunan Marksist kuram, sınıf merkezli bir bakış açısına dayanır ve küresel kapitalist sistemin bütüncül analizini yaparak toplumun değişik sınıfsal yapısının ekonomik sistem tarafından nasıl şekillendirildiğini ve hâkimiyet ilişkilerini inceler. Bir insanın sınıfı sermaye sahipliğine göre belirlenir. Kapitalist bir toplum iki sınıftan oluşur; sermaye sahibi olanlar (Burjuva) ve sermaye sahibi olmayanlar (Proletarya). Burada sermaye ile kastedilen şey üretim aracı olan üretimde kullanılan araç sahipleridir. Marx'a göre sermaye sahibi burjuva, düşük ücretlerle işçileri çalıştırarak zenginleşmeye devam ederken; sermayesi olmayan (satacak emeğinden başka bir şeyi olmayan) proletarya kötü koşullarda çalışarak hayatta kalmaya uğraşır. Proletarya açısından çalışmak yoksulluk (kölelik), çalışmamak ise açlık (sefalet) demektir. Bunun kaçınılmaz tarihi sonucu ise sınıf çatışmasıdır (Kapani 2019: 114). Bu sistem bireysel düzeyden ulusal düzeye ve hatta küresel düzeye kadar siyasal olarak alınan kararlarda ve uygulamalarda etkili olarak toplumlardaki siyasal, sosyal ve ekonomik parametreleri de belirlemektedir.

Liberal kuramda ise piyasa merkezli bakış açısı olup, devletlerle birlikte çok uluslu şirketlerin, çıkar gruplarının ve lobilerin de küreselleşmeyle beraber siyasette temel aktörler olduğu yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımızda durur. Liberal

teoride finans ve güç odaklı olarak pratikte yer alan uluslararası ekonomik örgütler ve çok uluslu şirketlerin yapısı, siyasal ve ekonomik kaynakların dağılımına kadar her alanda bu gücün uzantısı veya türevi olarak değerlendirilebilir (Kapani, 2019: 97). Liberallere göre ulus-devletler uyumlu bir rekabet içerisinde uluslararası ticaret; işbirlikçi, barışçı ve yapıcı olarak toplumlarda yüksek refah seviyesi ve güç elde etmeye yönelik acımasız bir rekabet ortamı değil, karşılıklı avantaj getiren bir faaliyet alanı olarak vurgulanır. Serbest piyasa için söylenenler, serbest ticaret için de geçerlidir. Serbest piyasanın pozitif toplamı ulusları çıkar ve ilişki düğümleriyle birbiriyle bağlar. Böylece siyasi karar alma mekanizmaları, devlet, piyasa ve toplumsal ilişkilerin sonuçları küreselleşmiş pozitif toplamlı bir sonuç ortaya çıkaracaktır. Üretim, bilgi ve finans alanlarında ortaya çıkan ilişkiler, siyasal alanı da şekillendirerek ulusları küresel toplumun üyeleri haline getirir. Ancak pratikte uygulanan bu faaliyetler sırasında siyaset ve toplum açısından birçok nokta eksik ve bozuk olarak kalmaktadır.

İşte böyle belirli teoriler çerçevesinde siyaset olgusunu ele alınmasının doğuracağı güçlükler de vardır. Örneğin, siyasetin Marksist anlamıyla düşünülmesi, siyasal çatışmanın sınıf çatışmasına indirgenerek diğer siyasal çatışma konularının göz ardı edilmesini de beraberinde getirir (Küçükalp 2011: 24). Bu açıdan bakıldığında Marksist teorinin siyasal tahlile katkısı, ekonomik temele dayanan sınıf faktörünün iktidar ilişkilerindeki önemini belirtmek olmuştur. Fakat bunun her zaman ve her yerde tek egemen faktör olduğunu ileri sürmek ve politika sürecinde rol oynayan milliyet, ırk, din, bölge, kültür ve ideoloji gibi diğer faktörlerin etkisini hesaba katmamak bizi gerçeklerden uzaklaştırır.

Politika ve iktidar mücadelesi hiçbir zaman tek boyutlu olmamıştır (Kapani 2019: 124). Liberal siyaset anlayışı da aynı konuda eksik kalmaktadır. Teorik açıdan bakıldığında hedefi toplum refahını maksimum yapmak olan siyasetin, kurallarını saptayan ve onu uygulayan politikacıların siyasi arenada kullanacağı argümanlar, siyaset ve ekonomi arasındaki bağımlılık ilişkisi toplumsal yapıya ve dolayısıyla ülkelere göre değişebilmektedir. Bazı ülkelerde politika ve ekonomi arasındaki bağımlılık seviyesinin yüksek olmasından dolayı, ekonomi politikalarının belirlenmesinde siyasi etkilerin yoğun olduğu görülmektedir. Genelde bu bağımlılık

derecesi de o ülkedeki kamu sektörünün büyüklüğüne ve özel sektörün uluslararası ve lobicilik faaliyetlerine bağlı olarak gelişir. Bu noktada liberal siyaset teorisi hem bireyin toplumsal bağlamını hem de siyasetin çatışmacı doğasını ihmal ettiği için günümüz siyasal yaşamında ön plana çıkmış olan kimlik- farklılık taleplerini ve bu taleplere bağlı olarak kendini gösteren siyasal çatışmaları izah etmek konusunda yetersizdir. Modern dönemde, siyaseti devlet ve devleti oluşturan kurumların işleyişine ilişkin bir faaliyet olarak ele alan kurumsalcı yaklaşım ve siyaseti bireysel (evrensel) hakların korunmasına yönelik sınırlı bir fonksiyonla tanımlayan liberal siyasal düşüncenin hâkimiyeti, siyasetin çatışmacı ve dinamik doğasını anlamayı zorlaştırmıştır. Her iki yaklaşımda da kurumların gerisindeki toplumsal ilişkiler ihmal edilmiştir (Küçükalp 2011: 24-26).

Siyaseti toplumsal bağlam ile birlikte düşünecek olursak bireyin iyiye yöneliminin onun mutlu olması için gereklilik arz ettiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Siyaset hayatında, yönetenler/yönetilenlerin gerek kendi aralarında gerekse toplumsal ilişkilerinde iyi ve mutlu bir hayatın, ancak iyi ve ahlaki bir siyasal düzen içerisinde mümkün olabileceği gerçeğinin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Bu anlamda insan için erdemli olmak, iyi olanı yapmak tercihine kalmış bir şey değil, doğası gereği mutlu olabilmesi için tabi olduğu bir zorunluluktur. Siyaset, insan kötülüğünün bir yansıması mı, yoksa insanın saf doğasını bozan bir eylem mi ve aynı zamanda insan için kaçınılmaz bir durum mu, yoksa insan pes etmeden, ayrılmadan siyasete katılabilir mi? Bu soruya net ve kesin bir cevap vermek mümkün görünmemektedir. Siyaseti ve siyaset biliminin babası olarak adlandırılan şeyi anlamaya ve tanımlamaya çalışan Machiavelli, bu zorluğu anlamaya yönelmiştir (Machiavelli 2019). Machiavelli aynı zamanda insanlığın kötü doğasını da ele alır. Ona göre insan, iyiyle kötüyü ayırt etme bilgisinden ve gücünden yoksun, beceriksiz ve hayalperest bir yaratıktır. Bu nedenle ona göre siyaseti, insan faaliyetinin diğer alanlarına uygulanan ahlaki yasalar çerçevesinde anlamak ve çerçevelemek, siyasetin kendisine ihanet olur.

Siyaset, toplumun genelliğini, birliğini ve bütünlüğünü sağlamak için her türlü aracın kullanılmasını içeren bir otorite eylemidir. Dolayısıyla siyaset dünyasının kendine has bir anlamı var. Bu modeli büyük ölçüde sürdüren yeni anlayış, siyasetin

yönetim, kamu işlerinin yönetimi ve kaynakların dağıtımı sanatı olduğunu söylüyor. Politikacıları profesyonel olarak gördüğü için siyaseti amaçlar ve araçlar arasındaki ilişkiye indirgemiş ve araçlarla bağlantısını reddetmiştir. Bu nedenle modern dünya, siyaset ve etik arasındaki ilişkiyi farklı durumlardaki sorunlu ilişkiler bütünü olarak anlamıştır (Ertugay 2013: 1).

Modern siyasal düşünce, etik olmadan bir siyasal sistem yaratmaya çalışsa da, siyaset ve etik arasındaki ilişki, yönetimin siyasetle uğraşırken ve örgütsel konuları ele alırken ahlaki yasaları sürdürme ihtiyacı bağlamında temel bir sorundur (Bulut, 2007: 5). Bu davranış normları ve eylemler, ahlakı doğrudan ilgilendirdiği gibi üretim yapmak, işte çalışmak, siyaset yapmakta bir eylem ve davranış biçimi olduğu için ahlak ile doğrudan ilgilidir. Çünkü insanlar, ihtiyaç duydukları her türlü şeyi üretmek zorundadır, bu da siyasetle, toplumla, ahlakla ve ekonomiyle ilintilidir. Nitekim bunlar arasında birbiriyle bağlantılı bir yapı vardır. Örneğin; üretici, öncelikle başkalarının mümkün olan en büyük şekilde faydalanabileceği malları üretirken, yine de bunlardan kâr elde eder. Sonuç olarak, üreten birey, kâr elde etmeye devam ederken kendi kârında bir azalma olmaması için öncelikle başkalarının yararını düşünmelidir (Kapani 2019: 136). Tersine, tüketici, üreticiden bir ürün satın aldığında, ürünü daha etkili bir şekilde kullanmayı ve ürün için çok fazla para ödememeyi, aynı zamanda arz ve talebin sürekliliğini sağlamak için üreticinin emeğini telafi etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, ekonomiye yönelik davranış bireysel olmaktan çok fedakâr olmalıdır.

Toplumsal özgeci ahlak anlayışları, herkesin mutluluğunu gaye edinen anlayışlardır. Bu noktada ahlaki olmayan ölçüt ve davranışlar için toplumda uyulması gereken yasalar icra edilmiştir ve uyulması zorunlu olan bu yasaları ortaya çıkaran siyasettir. Bu örnekten hareketle kişiyi eyleme götüren etkenler, eylemin içinde yer aldığı şartlar, karşılaştığı sonuçlar ne olursa olsun, “doğruluk” ve ‘‘dürüstlük’’ temalı ahlaki temeller üzerine kurulu olursa bu durum bireysel olandan toplumsal olana yansıyacak ve dolayısıyla ahlaklı bir sosyal yapı ahlaklı bir siyaseti de beraberinde getirecektir. Burada doğru olmak veya dürüst olmak olgusu, tek tek davranışlardan hareketle ulaşılan bir kavram değil, insanın tüm durumlar karşısındaki davranışlarını belirleyen değer yargılarının tutarlı olması durumudur.

Modern toplumda, özellikle de siyasette ahlaki inhitatın yaygınlaştığı söylenebilir. Siyaset hayatında, siyaset işini üstlenen insanların gerek kendi aralarında gerekse halkla ilişkilerinde Machiavellici yaklaşımları sosyal ve siyasal yapıyı ve dolaylı olarak ekonomiyi dezenformasyona uğratmaktadır. Dikkatli bir bakış açısı modern toplumlarda kişi ve grupların siyasetten şikâyet konuları arasında ahlaki inhitatın başat bir konuda yer aldığını görmemizi sağlayabilir (Machiavelli 2019).

Siyasetin güzel veya iyi ahlakla ilişkisinin önemi düşünüldüğünde siyasetin doğru ve ahlaklı yapılması toplumda işlerin iyi ve sağlıklı yürümesi için hayati derecede önemi haiz olduğu anlaşılacaktır. Siyaset ve ahlak ilişkisinde, siyasi olanın ahlaki olana yüklediği anlam kadarıyla da etkisini gösterir. Örneğin, aydınlanma düşüncesi, belirli bir tarihsel-toplumsal bağlamdan bağımsız olduğunu düşündüğü akla (soyut akla) içkin bir iyi anlayışını benimsemiştir. Bunun için ideal bir siyasal-toplumsal düzenin hayata geçmesinin ancak devrimci bir siyasal dönüşümle mümkün olacağını kabul etmiş ve buna bağlı olarak siyasal değişimin de akla aykırı olan toplumsal kurumların bütünüyle ortadan kaldırılıp, akla uygun kurumların inşa edilmesi biçiminde vuku bulması gerektiğini ileri sürmüştür. Buna karşın aydınlanma düşüncesine tepki olarak muhafazakâr siyasal düşünce, ahlakiliği korumaya çalışan bazı toplumlarda ortaya çıkmıştır. İyinin tarihsel deneyime içkin olduğunu dolayısıyla da bu deneyimin ürünü olan toplumsal kurumlar ve pratikler içerisinde mevcut olduğunu kabul ettiği için devrimci bir siyasal dönüşüm düşüncesine karşı çıkmış ve siyasal değişimin var olan kurumların yeni durumlara uyarlanması biçiminde gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur (Küçükalp 2011: 44-45).

Piyasa ve kapitalizm; ahlaki standartlar üretmediğinden, ya da birbirlerine kıyasla az bir ahlakilik çerçevesinde modern kapitalistler sadece bencil arzularının peşinden koştuklarından, toplumsal refah siyasi ve ekonomik ahlak yok olmaya mahkûm edilmiştir. Böylece ekonomik ve politik her iki alandan da ahlaki süreçlerin etkisinden çıkılması, yeni çatışma alanları doğurmaktadır. Bu kavramın en önemli uygulamasının Platon'dan geldiği bilinmektedir. İnsanların basit bir yoldan zengin olabileceğini kabul eden Platon, bunu soylulara ve savaşçılara yasaklamakta ısrar eder. Mayası altınla karışmış olan soylu filozof, zenginliğe olan sevgisinde olduğu

kadar diğer ahlaki yönlerde de daha iyidir. Platonik yaklaşım modern demokrasilere uygun değildir. Yöneticilerin, özellikle kendilerini uygulama yapmaya zorlayacak belirli hukuk kurallarına uymaları durumunda, her alanda daha iyi uygulamalara sahip olma hakkına sahip olmalarını beklemek imkânsızdır. Ancak modern demokrasilerde liderlerin ve politikacıların asgari bir ahlaki kurala uymaları beklenir ve yasalar da buna göre yapılır. Başka bir deyişle, oluşturulabilecek bir takım siyasi ahlak kuralları vardır ve bu kurallar, insanların günlük siyasette hangi davranış kalıplarını takip etmesi gerektiğini belirler. Buradaki amaç esas olarak siyasetteki yolsuzluğun önlenmesidir (Bulut 2007: 6).

Doğasında kapitalizme dayanan Orta Çağ'dan günümüze kadar uzanan süreçte; dünya sisteminde, devlet içindeki ve devletlerarasında siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkiler bir bütündür. Bu sistem ulus-devletlerin siyasal, sosyal ve ekonomik değişim konusunda birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olmalarına neden olan küresel bir bütünlüğe dayanır. Kısaca toplumların kendine özgü ahlaki değerleri modern siyasetle birlikte yeniden şekillenen yeni bir dünya sisteminde modern paradigmayı kökünden sarsan post-modernitenin de hızlandırmasıyla siyasetin ve ekonominin küresel bağlamda ilişkisi gerekliliğinden dolayı ahlakı derin bir unutuluşa terk etmiş durumdadır. Ancak, günümüzde siyasal ahlaksızlığın bedeli, siyasal sistemlerin taşıyamayacağı yük haline gelmiştir (Özdemir 2014). Bu durumun sonuçları bağlamında kamu sektöründeki yolsuzluk düzeyini ölçmeyi hedefleyen uzman ve ekonomistlerin yorumlarıyla oluşan ve uluslararası platformların bulgularını dikkate alarak bunlar üzerinden yapılan değerlendirme ile oluşturulan; Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün dünyadaki 180 ülkenin yolsuzluk algısını ölçtüğü 2022 yılına ilişkin Yolsuzluk Algı Endeksi (CorruptionPerception Index-CPI)'ne de yansımıştır. Uzmanlar ve iş insanlarına göre kamu sektöründeki yolsuzluk algısını ölçen endekste, yolsuzluk nedeniyle halkın hoşnutsuzluğunun şiddete dönüşme olasılığının daha yüksek olduğu kaydedilmiştir.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü Başkanı Delia Ferreira Rubio, "Yolsuzluk dünyamızı daha tehlikeli bir yer haline getirdi. Hükümetler yolsuzluğa karşı ilerleme sağlayamadıklarından, şiddet ve çatışmalardaki mevcut artışı körüklüyorlar ve her yerde insanları tehlikeye atıyorlar." diyerek bu durumun hiçte iç açıcı olmadığını

özetleyen bir aktarım gerçekleştirmiştir (https://tr.euronews.com/2023/01/31/rapor-dunya-yolsuzlukla-mucadelede-basarisizturkiye-kacinci-sirada, 2023).

2.3.1. Siyasal Yozlaşma

Siyasal yozlaşma ekonomik-politik tartışmanın yakınlarında görülse kendi bünyesinde incelenmesi gereken ayrı başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal yozlaşma, siyasal süreç içerisinde çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Siyasi yozlaşmayla birlikte siyasal ahlakı bozucu türdeki eylem ve davranışların toplumsal ahlakı da bozucu etkileri açısından kötü sonuçlara yol açtığı bilinmektedir. Siyasetin kirlenmesi aynı zamanda toplumun siyasete ve siyasetçiye bakış açısını da olumsuz yönde etkilemektedir. Hatta siyasal kurumların meşruiyetlerinin zayıflamasına kadar kötü etkilere sebep olmaktadır. Hakikaten son yıllarda dünya çapında yapılan araştırmalar, toplumun siyasetçiye olan güveninin zedelendiğini göstermektedir. Kuşkusuz güven zedelenmesinin en önemli nedeni, çeşitli ülkelerde ortaya çıkarılan siyasi yolsuzluklardır (Okumuş 2017).

Siyasal ahlakı bozan ve siyasetin kirlenmesine neden olan olayların bu noktaya kadar gelmesinde çeşitli etkenler vardır. Bunlardan bir tanesini toplumsal ahlak bağlamında önem arz ettiğinden burada belirtmek gerekir. Şöyle ki siyasi ahlaksızlığın ve ekonomik olarak yapılan yolsuzlukların bu kadar ayyuka çıkıp, mızrağın çuvala sığmadığı bilinmesine rağmen nasıl oluyor da bunlara sebep olan siyasiler yargılanmıyor? Çünkü bu tür toplumlarda siyasi iktidarı elde eden güçler baskı ve korku yoluyla önce toplumu sindirmektedir. Bu aslında iki türlü şekillenmektedir. Birincisinde bireyin kendisi de o ahlaksızlık çarkının içerisinde yer almakta, yani yozlaşmanın en önemli vasfı olarak, bu işin özneleri kendilerine tehdit ya da alternatif olan unsurları dönüştürerek, bünyelerine katma ve onlarla eksiklerini tamamlayabilme yeteneğidir. İkincisi; o toplumun üyeleri kendi gelecekleri adına endişe ettiğinden -başıma bir iş gelmesin- düşüncesiyle, gördüğü, duyduğu ve şahit olduğu ahlaksızlıklara kamuoyuna yansıyana kadar herhangi bir işlem yapmamasıdır.

Gerçekleştirilen siyasi ahlaksızlıkların ve ekonomik yolsuzlukların özneleri bu işlemleri yaparken toplumun ahlaki değerlerinden kopmakta hiçbir problem görmezken; bu işleri kamuoyunda konuşmaya çekinen bireyler yetişiyor. Siyasal,

ekonomik ve ahlaki yozlaşmanın siyasete, demokrasiye, topluma, aileye ve bireylere toplumsal refah ve yaşam standartları açısından zarar verdiği görülmektedir (Özdemir, 2008). Bu durumdan çıkış yolu arayışlarını gündeme getirmekte ve bu çerçevede hemen bütün demokratik ülkelerde konuya ilişkin yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak burada önemli olan husus yapılan yasal düzenlemelerinde fayda vermediği toplumlarda bireylerin kendi vicdan mahkemelerinde hepsinin tek tek ahlakın yargıcı değil bekçisi olması gerekliliğidir.

2.4. Modern Siyasal Düşünce ve Pratikte Machiavelli Etkisi

Modern siyaset öncesinde siyasal iktidarın/devletin meşruiyeti, dinsel, mitolojik ve geleneksel kaynaklara dayandığından, devlet iktidarının tanrı kaynaklı olduğu ve bütün iktidarların tanrıdan geldiği düşünülüyordu. Modern dönemde iktidar/devlet/toplum ilişkisine yönelik siyasal kavrayış modern öncesi döneme göre farklılaşmış ve bu dönemde iktidar/devlet/toplum ilişkisi, dinsel, mitolojik kavramlardan ziyade artık akla dayandırılmıştır. Machiavelli, Bodin, Hobbes ve Locke'un çerçevesini çizdiği modern siyaset teorileriyle birlikte, devlet iktidarının toplum kaynaklı olduğu ve meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği fikri, egemenliğin kaynağını dünyevileştirmiş ve meşruiyetini de rasyonel esaslar üzerine oturtmuştur. Nitekim toplumun, devlet iktidarını belirleyici olduğu bir ilişkiler dizisi inşa edilmiştir (Kayacı 2017).

Modern siyaset/devlet terimi, siyaset literatüründe genellikle, 15. yüzyılın sonlarında ve 16. yüzyılın başlarında Avrupa'da derebeyliklerin ve kilisenin nüfuzunun çözülmesiyle birlikte ortaya çıkmaya başlayan mevcut siyasal yapıyı ifade etmek için kullanılmıştır. Modern siyaset tasavvurunun öncelikle vurgulanması gereken ayırt edici vasfı, siyaseti, hayatın özerk bir alanı olarak görmesidir. Siyasete özerklik atfetmek farklı anlamlara gelebilir (Kayapınar 2014: 6). Bu bakış açısıyla modern siyaset anlayışı, belirli bir tarihi süreçte yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmelerin yarattığı yeni ilişki ve rasyonel gelişmelere uygun bir siyasal örgütlenme yaratma düşüncesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Modern siyaseti temellendirecek olan bu arayışlar "modern ve objektif siyasetin kurucusu" olma unvanına sahip Niccolo Machiavelli ekseninde modern terimlerle şekillenmeye

başlamıştır.

Machiavelli klasik siyaset teorisyenlerinden ayrılarak insanı odak noktasına alır, onu sorgular ve irdeler. Bunu yaparken de insanı geçmişten bugüne bencilliği, duyguları, içgüdüleri ve kötü doğasına esir oluşuna vurgu yapar. Öte yandan aynı insanı, söz konusu bu kötü niteliklerinden ancak akıl ve yürekliliği ile kurtulmasını bilen bir varlık olarak da görür. Machiavelli, meşhur eseri Prens'te, insan gerçeğinin anlaşılmasına ışık tutmuş, onun kötülük dolu doğasına, bencilliğine ve sahtekârlığına işaret etmiştir (Kızılçelik 2011: 95).

Machiavelli'nin 1515'te tamamladığı Prens'te üzerinde durduğu ana tema, insan gerçeğidir (Machiavelli 2019: 17-18). O halde Machiavelli'yi bu arayışlara yönlendiren etkenlerin başında gelen yaşadığı ortamı, dönemin koşullarını incelemek gerekmektedir. Machiavelli'nin yaşadığı dönem İtalya, hem iç çalkantılarla hem de yabancı devletlerin büyük tehditleriyle karşı karşıya ve yok oluşun eşiğindedir. Machiavelli'nin sosyal teorisi de doğrudan İtalyan toplumunun içinde bulunduğu siyasal bölünmüşlük ve bu bölünmüşlüğün yaratmış olduğu bunalımlarla ilişkilidir. İtalya'daki genel istikrarsızlık ve siyasal parçalanmışlık durumu, Machiavelli'nin tarih temelli sosyolojik görüşlerinin çıkış noktasını oluşturmuştur. Machiavelli, toplum tahlilinde tarih alanından dolaşarak siyaset olgusunu merkeze almış, siyasal açmazlar üzerine kafa yormuş, toplumların kurtuluşu noktasında siyasetin belirleyiciliğine vurgu yapmış ve siyasal çözümler üretmiştir (Kızılçelik 2011: 97).

Machiavelli 16.yy. başlarında İtalya'da ulusal birliği savunan, merkezi güçlü bir devlet kurulmasını amaçlayan tarihsel süreçleri ve dinamikleri gerçekçi biçimde kavramış olarak sosyal/tarihsel dönüşümler üzerine odaklanmış, modern anlayıştaki etkisini, siyasal iktidar kavramını ahlak, din, metafizik gibi siyaset dışı kavramlarla veya değerlerle açıklamayı reddetmesiyle oluşturmuştur (Göze 2007: 103). Böylece, siyasal iktidar/devlet olgusunun açıklanmasında siyaseti diğer kavram ve değerlerden soyutlayıp yeni dünyevi ve laik bir sistem kurmuştur. Machiavelli, modern devlet ve egemenlik olgularını pratik düzeyde İtalya'da, merkezi güçlü bir devlet kurma amacını gerçekleştirmek için ilk kez kullanmıştır (Arslanel, Eryücel 2011: 3).

Güç ve İktidarın Merkezi: Machiavelli, devletin ve hükümetin temel amacının güç elde etmek ve korumak olduğunu savunur. Ona göre, bir hükümdarın[6] temel sorumluluğu devleti güçlü bir şekilde yönetmektir çünkü devletin güçlü olması önemlidir. Güçlü ekonomik temeller, etkili bir ordu ve güvenlik politikaları devletin sağlamlığını ve sürdürülebilirliğini artırabilir. Machiavelli'nin düşüncesi tarihsel ve bir o kadar da siyasaldır. Onun bu siyasal düşüncesinde nihai amaç güç ve iktidardır. Ona göre; güce ve iktidara ulaşmak amacıyla bu ikisini muhafaza etmek için her türlü araç kullanılabilir (Machiavelli 2019). Machiavelli, gücün insan çıkarı uğruna kullanılmasıyla ilgili tiranlık veya diğer olumsuz fikirlere atıfta bulunur. Bunları devletin gücünü, bütünlüğünü ve otoritesini korumaya yönelik tutum ve eylemler olarak savunur. Dolayısıyla devletin varlığının bir nevi nihai amaç olduğunu söylemektedir. Güç, şerefe eşit olmadığı gibi, doğruluğa da eş değer değildir. En önemlisi Machiavelli, özellikle kötülük yoluyla iktidara gelenlerin bu yöntemini onaylamadığını söylemektedir (Machiavelli 2019: 25).

Güç ve iktidar konusunda Prenslere öğütler veren Machiavelli tilki ve aslan kurgusuyla prenslerin nasıl davranması gerektiğini de anlatmıştır.

> *"Bir prensin hayvan doğasını iyi kullanabilmesi gerektiğine göre, hayvanlardan tilki ile aslanı seçmelidir, çünkü aslan kendini tuzaklardan koruyamaz, tilki de kendini kurtlardan koruyamaz. Öyleyse, tuzakları tanımak için tilki, kurtları korkutmak için de aslan olmak gerekir: Yalnızca aslanlık edenler bu işten anlamıyorlar demektir. Bu yüzden sağduyulu bir yönetici, verdiği sözü tutmak zararına olacaksa ve söz vermesini gerektiren gerekçeler ortadan kalkmışsa, sözünü tutamaz, tutmamalıdır da. İnsanların hepsi iyi olsaydı, bu öneri iyi olmazdı ama insanlar kötü oldukları ve sana verdikleri söze bağlı kalmayacakları için, sen de onlara verdiğin söze bağlı kalmak zorunda değilsin ve bir prens, sözünü tutmamasını haklı gösterecek meşru gerekçeler bulmakta asla zorlanmamıştır. Buna günümüzden sayısız örnek verilebilir ve kaç barışın, kaç sözün, prenslerin sözlerine sadık kalmamaları yüzünden hükmünü yitirdiği gösterilebilir. Tilkiyi daha iyi kullanmayı bilen daha başarılı olmuştur ama bu doğayı iyi saklayabilmek ve büyük bir sahtekâr ve hilebaz olmak gerekir: İnsanlar o kadar safdildirler ve anın gereklerine öyle kölece boyun eğerler ki, aldatan kişi, her zaman aldatılmaya hazır birisini bulacaktır" (Machiavelli 2019: 101-102).*

Dolayısıyla Prens'te önerilen birçok yöntem genel manada özü itibariyle "ahlaksız" olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Machiavelli'nin bazı önerileri sanki insana içkin olan iyinin doğasına aykırı, vahşi, acımasız, sahtekârca ya da tamamen

[6] Hükümdar günümüzde siyasetçi olarak karşılık bulmaktadır.

kötü olarak algılanmıştır. Oysaki insanların doğasında her ne kadar kötülüğün varlığından bahsetse de gücü ve iktidarı elinde bulunduranın iyi olması gerekliliğinden de söz etmiştir[7].

Machiavelli'nin güç ve iktidar konusundaki düşünceleri genel anlamda şöyle özetlenebilir. En temel amacın devletin özgür ve bağımsız olarak devamlılığı, gücünün arttırılması için kullanılacak yol ve yöntemlerde dini, ahlaki boyutları temel almadan iktidarın sağlanmasıdır. Devlete ve yönetime dair amaçları gerçekleştirmek için gerektiğinde hukuk, ahlak ve dinin araç olarak kullanılabilirliği ve bunların devlet yönetimine yardımcı araçlar olduğudur. Ayrıca prenslerin, başkasının güçlenmesine çok müsaade etmemesi gerektiğine, prens olma, talih veya beceri yoluyla da olabileceği için iktidar konusunda talihi fazla kullanmamalarını ve bununla birlikte iktidarı ele geçirenin yapacağı acımasızlıkların yanında iyilikler ile ilgili öğütlerde vermiştir[8].

Makul İnsan Tablosu: Machiavelli, insan doğasını gerçekçi bir şekilde değerlendirir. Ona göre, insanlar genellikle bencil ve çıkarcıdır. Bu nedenle, siyasi liderlerin bu gerçeği anlamaları ve bu doğrultuda hareket etmeleri gerekmektedir. (Kızılçelik 2011: 99). Machiavelli, bencil bir sosyal yaratık olan insanların egoist kişiliklerini ve bireyin doğasındaki kötülüğü anlatırken ona iyiliğin azar azar yapılmasını tavsiye etmiştir. Bu sebeple başkalarına iyilik yapan insanların kendilerine kötülük yapmış olduklarını savunur. Machiavelli sıradan yurttaşları önemsiz, basit kimseler olarak niteler ve onları ortak bir siyasetin ya da devletin kurucuları olmaktan çok, prensin iradesine bağımlı topluluklar olarak görür. Nitekim prensin de siyasal işlerinde insanların bu yönünü göz önünde bulundurarak bencil

[7] Bir prens, özellikle de yeni bir prens, insan erdemini destekleyen şeylerin hepsini takip edemez, çünkü devleti ayakta tutmak için çoğu zaman doğasına, insanlığa, dine uygun olarak sözüne aykırı davranmak zorundadır. Sonuç olarak, prens, talih rüzgârları öyle emrederse olayların gidişatından sapmaya hazır bir zihniyete sahip olmalıdır. Ayrıca, gerektiğinde kötülüğe girme kapasitesine sahip olmalıdır (Machiavelli, Prens, 2019, s. 103). Prens bir devletin kontrolünü eline aldığında, insanlara zarar veren tüm şeyleri düşünmeli ve iyilik yaparak onların gönüllerini kazanmalıdır. (Machiavelli, Prens, 2019, s. 57).

[8] Kendini koruma zorunluluğundan dolayı bir kez işlenen ve daha sonra düzeltilmeyen, ancak mümkün olduğu kadar tebaanın iyiliği için dönüştürülen vahşetlere iyi kullanılmış denilebilir. Başlangıçta az olan ve zamanla artan zulümler, Kötüye kullanılanlar azalır. İlk yöntemi izleyenler, Tanrı'nın ve halkın yardımıyla iktidarda kalmanın bir yolunu bulabilirler... O yüzden şunu aklımızda tutmalıyız: Prens bir devletin kontrolünü eline aldığında, insanlara zarar veren tüm şeyleri düşünmeli ve iyilik yaparak onların gönüllerini kazanmalıdır. (Machiavelli, Prens, 2019, s. 57).

davranması gerektiğini salık verir (Ayan, 2017). Bu durumu şöyle ifade etmiştir.

> *"Haksızlıkların hepsi, daha az maruz kalındığında daha az incitecekleri için, aynı anda yapılmalıdır; iyilikler ise, tadını daha iyi çıkarabilmek için, azar azar yapılmalıdır. Ve her şeyden önce bir prens uyruklarıyla öyle yaşamalıdır ki, iyi ya da kötü hiçbir olay, hareket tarzını değiştirmesini gerektirmesin; çünkü zor günlerde zorunluluklar baş gösterdiğinde, kötülüğe vaktin olmaz, yaptığın iyilik de işine yaramaz, çünkü zorunlu olarak yaptığın hükmüne varılır ve hiç teşekkür edenin olmaz" (Machiavelli 2019: 71).*

Başka bir deyişle, Machiavelli, devleti yöneten kişinin insanların kötü olduğu ve bozuk tıynetlerini sergilemekten hiç imtina etmeyecekleri hakikatini dikkate alarak gerekli düzenlemeleri yapması gerektiğini ileri sürmüştür. Tarihte örnekleriyle dolu olduğu ve iyi düzenlenmiş bir devletteki yaşamı inceleyenlerin gördükleri gibi, devleti kuran ve yasaları düzenleyen kişinin, herkesin kötü olduğunu ve fırsat düştükçe ruhlarının kötülüklerine uyarak davranacaklarını varsayması gerekmektedir. Eğer bir kötülük için fırsat düşmemiş ve bu durum bir süre gizli kalıyorsa, bunun gizli nedeni, tersine bir deneyim olmadığına göre, ortaya çıkmamış olmasıdır (Kızılçelik 2011: 105). Zaten iktidar mücadelesi ve güç kavgasının çıkış noktasını da insan doğasının kötülüğüne bağlayan Machiavelli insanların birbirilerine kötülük etmelerinin arka planda, korku ve hınçtan kaynaklandığından politik rejimin bu duruma göre kurulması gerekliliğinden bahseder. Zira yalnızca zorunlu olduğunda iyi davranan insan, özünde erdeme yönelen veya kötülükten uzak duran bir varlık değildir. Bu doğrultuda korku ve hınçla dolu insanın kötülüğünün önlenmesi, sadece toplumsal/politik bir zorunlulukla gerçekleşebilecek bir durumdur. İnsanların içindeki kötülüğün kontrol altına alınarak makul insan tablosunu oluşturacak zorunluluğun adı devlettir. Buradaki zorunluluk atfedilen devlet, onun için etik ve teleolojik zorunluluklar açısından değil, siyaset sahnesinde görülen, kolektif siyasal birliği ve siyasetin özgül nesnesini teşkil eden bir olgu biçiminde analiz edilmektedir.

Machiavelli, makul insan tablosu için insan doğasını anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. İnsan doğasını tartışırken, sadece yaşadığı ana tutunmamış, tarihsel süreçten de hareket etmiştir. Onun, insan doğasına dönük tespitleri hem insan cinsinin fıtratını hem de özellikle çözümlemelerinde merkeze aldığı Batı insanını doğru izah etmemiz bakımından önemlidir. Machiavelli, insan faktöründen yola çıkarak toplum çözümlemesine girişmiştir. O, insanı, eylemleri çerçevesinde çok

fazla farklılık göstermeyen sosyal bir varlık olarak görmüştür. Ona göre insan, davranışlarında sabitlik gösteren bir özelliğe sahiptir. Machiavelli'ye göre insan, davranışları yoluyla tanımlanması gereken doğal bir gerçekliktir (Kızılçelik 2011: 104).

Güçlü Ordu ve Güvenlik: Machiavelli, bozulmuş bir toplumda devletin güvenliği için güçlü bir orduya ihtiyaç duyar. Ona göre, hükümdarın güçlü bir ordu ile kendini ve devletini koruması gerekir. O bu durumu şöyle özetler: Bir prens sağlam temellere sahip olmalıdır; aksi takdirde, yıkımı kaçınılmaz olur. Bütün devletlerin yenileri kadar eski ya da karma olanlarının da sahip olması gereken başlıca temeller, iyi yasalar ve iyi ordulardır (Machiavelli 2019: 80-81). Çünkü iyi orduların olmadığı yerler saldırıya çok açıktır ve iyi orduların olmadığı yerde iyi yasalar olamayacağından prens de toplumda güvende değildir (Deniz 2000: 116). Machiavelli bu durumu şöyle ifade etmiştir: Hiçbir prenslik, kendi ordusu olmadan güvende değildir, tersine, zor durumlarda onu inançla savunacak güçten yoksun olduğu için, tümüyle talihin buyruğu altındadır (Machiavelli 2019: 89).

Müttefikler, Düşmanlar ve Dış Politika: Machiavelli, dengeli bir dış politika izlemenin öneminden bahsederken, müttefikler edinmek[9], düşmanlardan korunmak ve güç dengesini sürdürmenin devletin devamlılığını ve sağlamlığını artıracağını düşünür. Machiavelli'nin müttefiklere ve düşmanlara dair stratejik yaklaşımı, modern devletlerin dış politika oluştururken (iç politikalarda olduğu gibi) denge ve çıkar hesaplamalarına yansımaktadır. Diplomatik ilişkiler, müttefiklikler ve ittifaklar, modern devletlerin uluslararası sahnede güç dengesini korumasında rol oynar. Modern devletler, dış politikada Machiavelli'nin önerdiği gibi dengeli diplomasi stratejilerini benimsemektedirler. Genel anlamda, müttefiklikler, ittifaklar ve çıkar ilişkilerinin, devletlerarası güç dengesi ilişkisinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Machiavelli 2019: 42). Bu durumu açıklığa kavuşturmak adına Machiavelli, bir prensin yeni ele geçirdiği yerlerle ilgili olarak nasıl bir politika izlemesi gerektiğine de işaret eder ki bu konuda yaptığı açıklamalar aynı zamanda modern güncel-pratik siyasetin işleyişine ışık tutacak niteliktedir. Ona göre işgal edilen bir yerde daha güçsüz komşular korunmalı, güçlüler ise zayıflatılmalı ve o

[9] Atılacak adımlara destek olacak, eleştiri oklarını bertaraf edecek gizli veya açık ortaklık yapılması.

bölgeler güçlü bir yabancının gelmemesi için prens elinden geleni yapmalıdır. Yeni bir düzen getirmeye kalkışmaktan daha zor, başarı olasılığı daha kuşkulu, yönetilmesi daha tehlikeli bir şey yoktur. Çünkü eski düzene ilgi duyan herkes yeni düzeni hazırlayanın düşmanı olacak, yeni düzenden çıkar sağlayacak olanlar ise yalnızca müttefik olarak kalacaktır. Düşman korkusundan dolayı kuralları vardır. Bu kısmen, kendilerini iyi tanımadıkları takdirde yeni şeylere gerçekten inanmayanların karamsarlığından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, düşman olanların, saldırma fırsatını bulmalar durumunda büyük bir güçle saldırıya geçecekleri, ötekilerin de ılımlı şekilde karşı koyacakları, öyle ki onlarla birlikte olmak prens için tehlikeli olacağı öngörülmüştür (Machiavelli 2019: 57).

Bir prens başka bir yeri işgal ederek o bölgedekilerin huzurunu bozarsa[10] onların düşmanlığını kazanır. Lider olmak, rahatsız ettiğiniz herkesin nefretini kazandırır ve sizi iktidara getirenlerin dostluğunu sürdüremez, çünkü onların düşündüğünden artık tatmin olamazsınız, çünkü onlara borçlusunuz. Onlara karşı sert yöntemler kullanamazsınız. Çünkü insanlar ne kadar güçlü olursa olsun, ordunun o bölge halkının bir bölgeye girmesine her zaman destek olabilmesi seviyesinde bir düşüncede tutulmaları gerekir (Machiavelli 2019: 41).

Ona göre Prens bu desteği halkın gönlünü hoş tutarak sağlayabilir çünkü insanlar çıkarlarına ters düşen bir durumda zarara uğrarlarsa bunun öcünü almak isterler, eğer büyük zarar verilirse onun öcünü alamazlar. O halde insana verilecek zarar intikam duygusu yaratmayacak biçimde olmalıdır. Bunlardan ziyade en doğrusu prensin halkıyla dost olmasıdır aksi takdirde, kötü günlerinde yalnız ve çaresiz kalır. Bir liderin öfkeli bir halktan bekleyebileceği en kötü şey onu terk etmesidir, ancak eğer lider ondan nefret ediyorsa, onları terk etmekten korkmayın, onlarla yeniden savaşın. Liderler ileri görüşlü ve bilge oldukları için kendilerini kurtarmaya özen gösterirler ve kazanmayı umdukları kişiyi kazanmaya çalışırlar (Machiavelli 2019: 72).

Pragmatizm ve Ahlak: Machiavelli'nin vurguladığı gerçekçi insan tablosu ve pragmatik politika anlayışı, modern siyasetin ahlaktan uzak, çıkarcı paradigmasının

[10] Alışılagelen sistemi, düzeni veya rutinlerin değiştirilmesi

tam odak noktasıdır. Modern siyasette, "Makyavelcilik" kavramı, devlet yönetiminde amaca ulaşmak için, töreye, ahlaka aykırı da olsa, her türlü aracı, yolu kullanma temeline dayanan siyasal öğreti olduğundan, siyasetin pragmatik bir faaliyet olduğu gerçeğini eserlerinde çokça vurgulamıştır. Siyasetçiler genellikle etik sınırlar içinde kalma gerekliliği ile birlikte, amaçlarına ulaşmak için çeşitli araçları kullanma eğiliminden kendilerini alıkoyamamaktadır. Machiavelli, hükümdarların bazen etik olmayan veya ahlaki olarak kabul edilmeyen yöntemlere başvurabilecekleri üzerinde durmuş ancak bu yöntemlerin amacı devleti güçlü bir şekilde ayakta tutabilme hedefine ulaşmak için kullanılması gerektiğini savunmuştur. Prens'te, devlet kavramı özerk ve kendine yeterli bir nitelik kazanmıştır. Batı'nın Hıristiyan ahlakına dayalı geleneksel kavrayışından arındırılan devlet, kendi içinde bir amaç haline gelir (Machiavelli 2019: 23).

İşte modern siyaset tarzında Machiavelli'nin ismi, genellikle çıkarcı, pragmatik ve amacına ulaşmak için her türlü yöntemi kullanabilen siyasi stratejileri ifade etmek için kullanılmıştır ve kullanılmaktadır. Bu durum siyasette etik sorunlarını gündeme getirir. Siyasetçiler, somut durumları değerlendirerek en etkili stratejileri belirlemek zorundadır. Modern siyasetçiler, halkın beklentileriyle çelişen ancak hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilecek stratejileri değerlendirirler. Pragmatik olarak onlara göre devlet, özgür ve bağımsız olmalı bundan dolayı, ahlak veya din buyruklarıyla yönetme arzusuna gidilmemelidir. Yönetim işinde bu argümanlar araç olarak kullanıldığında son tahlilde ahlaki boyutta değerlendirilmemesi gerekir. Bu ve benzeri sebeplerle Prens ahlaki açıdan çok eleştirilmiştir. Machiavelli geleneksel ahlak ilkeleri yerine, yeni bir laik etik önermiştir (Machiavelli 2019: 24). Dolayısıyla, geleneksel ahlakın aykırı gördüğü şiddet ya da ahlak dışı tutum, özellikle kendine yeterli ve istikrarlı bir devletin kurulması amacına yönelikse haklı görülür. Prens'in görünürdeki ahlak dışılığı, ahlak açısından yansız bir tutum takınmanın, siyasetin işleyişine olumlu ya da olumsuz bir yargıda bulunmadan bilimsel bir gözle değerlendirmenin ürünüdür (Ayan 2017).

Bu bağlamda modern siyaset tasavvuru Machiavelli ile birlikte, ilk defa, ahlak ve dinden farklı ve bağımsız bir uğraş alanı ve pragmatik bir alan olarak temayüz etmiştir (Kayapınar 2014: 6). Zira Machiavelli'nin klasik siyaset felsefesine

eleştirisi bu noktada yoğunlaşmaktadır.[11] Bazılarına göre ahlaki ilkelerden, insicamdan yoksun ve pragmatik şahsiyet vurgusuyla; klasik siyaset düşüncesinin ütopyadan ileri gitmeyen ve prensin hareket alanını kısıtladığını savunan Machiavelli, modern siyasette siyasetin amacı ve ahlaki ilkelerinin aşkın ve kozmik bir sistem tarafından belirlenemeyeceği ya da belirlenmemesi gerektiği anlayışını oluşturmuştur. Prens'in çokça alıntılanan bir pasajında,

> *"Bir hükümdar devleti ayakta tutabilmek amacıyla bu (ahlaki) niteliklerden vazgeçmek ve iyilik yapmamak; verdiği söze, insanlığa ve dine karşı durmak zorunda kalabilir. Bu nedenle hükümdarın, yazgının cilvesine ve olayların değişkenliğine karşı koyabilecek bir ruh kıvraklığına sahip olması gerekir."(Machiaveli, 2019)*

Machiavelli o dönemde bürokratik konumu gereği, Avrupa ülkelerinde gözlemlediği iktidar siyasetini dünyevilik üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu nedenle Prens'te erdem ahlaki ya da dini anlamının ötesinde bir anlam taşırken, erdemi, bir amaca ulaşmak için uygun araçları kullanma yetisi olarak karşımıza çıkar. Bir iş yapılırken elverişli fırsattan yararlanabilmeli ve talihin olumsuz etkilerinin üstesinden gelinmelidir. Bu bakış açısıyla Machiavelli erdeme sanki bir metafor gibi güç, beceri, yetenek, kararlılık gibi anlamlar yüklemiştir.

Cömertlik, nezaket ve merhamet gibi ahlaki erdemlere gelince; Machiavelli, prensin bu niteliklere sahip bir lider gibi olması gerektiğini vurguluyor ve erdem uğruna erdemli davranmanın prensliğe zarar verebileceğini söylüyor. Prens, devletin çıkarına olduğu sürece zulme ve sahtekârlığa başvurabilir. Ancak erdem gibi, erdemsiz davranışlar da kendi içinde bir amaç değil, amaca giden bir araçtır. Prensin her eylemi, ahlaki değerlerine göre değerlendirilmemelidir. Erdemi en yüksek iyiyle bağlantılı olarak gören klasik teorisyenlerin aksine Machiavelli daha basit bir tanım önerir: "Erdem, başkalarının övgüsünü hak eden bir şeydir." (Machiavelli 2019: 26). Buradan da anlaşılıyor ki pragmatik bir bakış açısıyla modern siyaset tarzında prensin ya da devletin bekası, her türlü erdemsizliği (faziletsizliği) meşru görür. Dolayısıyla Machiavellizm, idealist veya ahlaki prensipler yerine pratik sonuçları öne çıkaran siyasi bir tarzdır.

[11] Bu tartışmalar için bkz. Thomas More**:** More, "Ütopya" adlı eserinde, Machiavelli'yi idealist olmayan ve ahlaki değerlere ters düşen bir siyaset anlayışıyla eleştirmiştir.

2.5. Modern Siyaset ve Ahlak İlişkisinin Ahilik Açısından Analizi

Modern siyaset konusunun tartışmaya açık olduğu ve niteliğinin nasıl anlamlandırılması gerektiği noktasında (Liberalizm, marksizm, realizm, ve post modernizm) çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bu durumda modern siyaset, klasik siyasetten ayrılarak mümkün olan iyi yönetim biçimine ussal olarak ulaşılabileceği düşüncesi sorunuyla ilgilenmiştir. Modern siyaset felsefesi iyi toplumsal düzenin kurulması, iktidarın kaynağı ve varlık temeli, yönetimin gücü ve meşruiyeti, erkin oluşmasına etki eden faktörler, yönetim biçimlerinde en iyinin ne olduğu, yöneticinin kim olması gerektiği, siyasete ilişkin kurumların düzenlenme biçimi, birey-devlet ilişkisi gibi konuları ele almıştır.

Modern siyaset felsefesi, siyasetin meşruiyetinin nihai kriteri olarak aklın kabulüne ilişkin çeşitli özellikler sunmaktadır. Dolayısıyla modern siyaset felsefesi özcüdür. Çünkü insanların içinde yaşadıkları tarihsel-toplumsal koşullardan kaynaklanan farklılıklarına rağmen, söz konusu koşullara göre değişmeyen ortak bir öze sahip olduklarını kabul eder. Siyaset (siyasi toplum, siyasal kavramlar, siyasal kurumlar ve siyasal değerler) toplumsal temel olma özelliği ile bu temel öze atıfta bulunmayı tasavvur eder. İnsanın özünün akıl olduğu gerçeğinden hareketle, insana, eylemlerinden ve içinde bulunduğu koşullardan haberdar olma ve bunları rasyonel olarak kontrol edebilme gücünü yüklediğinden özneyi merkeze alır (Küçükalp 2011: 136). Akıl, tarih ve şartlara göre değişecek olsa bile, herkese uygulanabilecek ahlaki ve siyasi ilkeler vardır ve akıl sahibi bir varlık olarak insan da bu ilkelere bağlıdır.

Şüphesiz modem siyaset düşüncesi içeriğinin ne olduğunu anlamlandırmak açısından önemli olan bu nitelikler, aynı zamanda modern siyaset felsefesinin hangi noktalarda sorunlu ve eleştiriye açık bir tarzda olup olmadığını anlamak bakımından son derece önemlidir. Özü bakımından tartışılabilirlik ancak açıkça değer yüklü argümanlarda kendi yerini bulur ve elbette siyaset teorisindeki bazı kavramlar da tahlil ile değerlendirme arasındaki bir ayrım çerçevesinde anlaşılabilir (Barry 2003: 11). Bu bakımdan modern siyaset teorisi ve ahlak ilişkisinin iktidar ve güç söz konusu olduğunda nasıl bir görünüm arz ettiği veya nasıl değerlendirilmesi gerektiği

noktasında Ahilik ilkeleri açısından bir analiz yapılmaktadır. Çünkü Ahilik sosyo-ekonomik bir yapı olmasına rağmen insan faaliyetinin tüm yönleriyle bağlantılı ilkeler etrafında örgütlenmiştir. Bu ilkeler ile insanların bir anlaşmaya varabileceğini varsaydığı için evrenselci bir karaktere sahiptir ve son olarak tarihi ideal siyasi düzene doğru çalışan rasyonel bir süreç olarak gördüğü için ilerici bir karaktere sahiptir (Küçükalp 2011: 136-137).

Topluma ve insana doğru sorumluluk anlayışını şiddetle tavsiye eden Ahilik, yapısı ve gerekleri, bilimsel söylemin doğası ve halkın baskısı ile bunu kamusal alanın ve siyasetin dünyasına getirmiştir. Ahilik, modern siyasetle gelen sadece rasyonel ve pragmatik bir yaklaşım tarzıyla yeni fikirlerin ortaya koyduğu siyasi gündemin tam olarak karşısında olamamakla birlikte ancak akli ve ahlaki anlamlı olanı tercih etmektedir. Çünkü ahlakın ötelenmesi veya arkalanması toplumsal ve siyasi zayıflığı hatta çürümeyi beraberinde getirmektedir. O halde biçim ve yaklaşım bakımından benzer olsalar da bu çerçevede siyaseti iktidarın dağıtımı ve mücadelesi olarak görmeyen Ahilik'in, siyaset ve gelenekler konusunda yeni fikirlere göre farklı bir konuma sahip olduğu açıktır (Ertugay 2013: 7).

Ahlak ve siyaset söz konusu olduğunda ahlaki olan ile rasyonel arasındaki kopuş modern siyasetle birlikte çok daha belirginleşmektedir. Yani Ahilikteki yüksek erdem kabul edilen, ötekine yönelik sorumluluk duygusu ya da diğerkâmlık olarak bilinen kardeşini kendi nefsine tercih etme düsturu gibi vicdani durum çok önemli hususlardır. Modern siyasetle bu hususların yerine, şefkat ve merhametin gittikçe önemini kaybettiği ve onun yerine kendine karşı sorumluluğun ve menfaatin ön plana çıkarıldığı, insandaki cimrilik, kıskançlık, bencillik gibi dünyevi hırsların normalleştirilmeye çalışıldığı bireyselliği vurgulayan yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır.

Modernizme yönelik eleştirileriyle dikkat çeken ve anlata geldiğimiz şekilde siyaset-ahlak ilişkisine vurgu yapan diğer bir modern siyaset düşünürü olan Rousseau, şu ifadeleriyle bu vurguyu dile getirmektedir: *Eski devlet adamları durmaksızın ahlaktan ve erdemden söz ederlerdi, bizimkiler sadece ticaretten ve paradan söz ediyorlar. Ahlak konusunda düşünürken ilk çağların sadeliğini hatırlamamak mümkün değildir. Sadece doğanın elleriyle süslenmiş güzel bir kıyıdır*

o çağlar... Gözler sürekli bu kıyıya çevrilir ve bu kıyıdan uzaklaşmak hüzün verir (Rousseau 2018). Esasında bu ifadeleriyle Rousseau, bir anlamda modern çağda, antikçağın klasik siyaset anlayışının merkezinde yer alan ahlak-siyaset özdeşliğine duyulan özlemi dile getirmektedir. Ona göre, toplumu insanlar aracılığıyla ve insanları da toplum aracılığıyla incelemek gerekir. Siyaset ve ahlakı ayı ayrı irdelemek isteyenler bunlardan hiçbirini anlamayacaktır (Rousseau 2018).

Ahlak kavramı ile siyaset kavramı, her ikisi de yükümlülüğü esas aldıkları için, birbirine uygun düşerler; çünkü ahlak da siyaset gibi özneleri yönetmek ve onlara egemen olmak amacıyla kurallar ya da yasalar koymakla birlikte, daha iyi işlev görmek için siyaset daha çok ahlakı kullanır (Urhan 2020: 38). Bu noktadan değerlendirildiğinde Rousseau'nun çağının telakkisine zıt bir noktada durduğu, siyasetle ahlak arasında bir mesafe gözetmediği ve ahlakın toplumsal alanda işlemesine benzer şekilde siyasal alanda da işlemesi gerektiğine dönük bir bakışa sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu açılardan bir anlamda Ahilik'in siyaset-ahlak ilişkisine dair varsaydığı noktaya yakın bir yerde durduğu söylenebilir. Rousseua'da Ahilik pratiğinde olduğu gibi; cana kıymak, hileli iş yapmak, kötü söz ve yalan söylemek, kısacası bu tarz oportünist davranışları ahlakın ve yaşamın genel ilkelerine uygun olmayan eylemler olarak nitelendirirler. Buna karşın Machiavelli'ye göre bu edimler, devletin siyasal birliğini sağlamak veya devletin siyasi bütünlüğünü muhafaza etmek için gerçekleştiriliyorsa erdemli davranışlar olarak kabul edilir (Machiavelli 2019). Siyaset sahnesinde iktidarı, yönetimi ve gücü elde etmenin ahlaki düzen ve şahsiyet vurgusuyla gerçekleşmesi imkânsız bir ütopya gibi gösterilmektedir. Oysaki ahlakı referans değer olmaktan çıkararak yerine aklı ve menfaati ön planda tutan, ahlakı tahtından indirerek onu bağımsız ve çok farklı bir uğraş alanı olarak tasarlayan ve gösteren Machiavelli olmuştur.

Machiavelli ile siyasi ahlakın, dini öğreti ya da ahlaki ilkelere uyup uymadığı önemini yitirmiştir. Çünkü ortada siyasi bir başarı varsa bu iyidir ve bu başarıyı sağlayacak davranış türleri ahlaki ilkelere göre değerlendirilmez, değerlendirilirse de ahlaki olarak kabul edilir. Aslında ahlak-siyaset ilişkileri kompleksli ve münakaşalı olmakla birlikte siyasetin ve siyaset adamlarının, erdem ve doğruluk çerçevesinde yapmakla mükellef oldukları belli ahlaki kuralların olduğu bilinmektedir. Siyaset ve

ahlak ilişkisi, modern düşüncenin de etkisiyle farklı iki dal gibi gösterilerek, ahlak, siyaset ile uyumlu olmayan gerçek dışı bir kuruntu olarak değerlendirilmeye mahkûm bırakılmıştır. Ancak, günümüzde siyasal ahlaksızlığın bedeli, siyasal sistemlerin taşıyamayacağı yük haline gelmiştir. Bu yük, Ahilik pratikleri ve ilkeleri referans alınarak önemli ölçüde ortadan kaldırılabileceği gibi, önümüzdeki dönemlerde siyaset-ahlak ilişkisi konusundaki toplumsal karamsarlığın iyimserliğe doğru evirilmesine katkı sunabilir.

Machiavelli'nin modern siyaset teorisinde ahlakı, siyasetten ayırt eden görüşlerine dayandırılan ve hakkaniyet, merhamet gibi ahlaki ilkeler yerine güç, iktidar ve menfaate vurgu yapan realizm, günümüzde küresel siyaset teorileri içinde merkez bir konumdadır ve küresel ilişkilerde ölçüt olarak kabul edilmektedir. Modern paradigmayı kökünden sarsan post-modernite bile siyaset-ahlak ilişkisi gerekliliğini derin bir unutuluşa terk etmiş durumdadır. Modern düşünce, ahlakı, hayatın temeli olarak değil, yaşama bir eklenti olarak görmektedir. Modernizm eleştirisinin temellerinden birisi bu ahlak görüşünü reddetmesidir (Urhan 2020: 42). Hâlbuki Ahilik kurumunda ahlak kuralları kendi içerisinde bir bütün halde ele alınarak sosyal ahlak veya siyasi alan ahlakı olarak ayrıştırılmamıştır. Bu bağlamda modern siyasetin kurucusu olarak anılan Machiavelli, siyaset alanında gerçekleştirilen eylemleri devletin bekasına dönük işlevler çerçevesi içerisinde ahlakı akılla tanımlamaktadır. Ona göre, siyaset menfaat doğrultusunda işlemektedir. Bu bakımdan siyasette çıkarın esas mikyası, iktidarı ele geçirmek ve iktidarda olabildiğince uzun süre kalmak gayreti olduğundan, siyaset alanında gerçekleştirilen davranış manevraları, genel ahlak kurallarının aksine siyasetin kendine özgü ilke ve kurallarına göre rasyonel olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla siyasi bir alandaki davranış biçimi neticesinde iktidarı ele geçirmek veya onu elde tutmak varsa, o davranış faziletlidir, iyidir. Nihayetinde devlet yönetimi dinden ve ahlaki ilkelerden ayrı olarak değerlendirilen özgün bir değerler sistemine sahiptir. Bu nedenle siyasal davranışlar da kendi rasyonel değerler sistemine göre doğru/yanlış, iyi/kötü veya erdemli/erdemsiz olarak nitelenebilir.

Modern siyasette devletin devamlılığı, güçlü bir yönetimin sürdürülebilirliği

ve istikrarlı bir siyaset ortamı için her yol meşru görünürken ahlakı öteleyen tutumlarla Ahilik ilkelerine çelişik bir durum ortaya çıkar. Oysaki ahlaki değerler, toplumsal değerler ve etik normlar, siyaseten alınacak kararların şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Öyleyse halkın ahlaki beklentileri, siyasetçileri ve yöneticileri yönlendirici bir güç olabilirse toplumun etik beklentileri, siyasi davranışları şekillendirebilir. Ahilikteki gibi siyaset ve ahlak arasındaki dengeli bir etkileşim, sürdürülebilir bir toplum için önemlidir.

Ahilik, dürüstlük, adalet, şeffaflık ve etik değerlere dayanan bir sistem olması nedeniyle toplumsal ve siyasal dezenformasyona karşı bir önlem olarak görülebilir. Günümüzde de sıklıkla tartışılan kalitesizlik, çifte standart, yolsuzluk, irtikâp, iltimas vb. durumlar toplumsal huzuru, güveni rencide etmekte ve bu konulara dair çözümler arandığından, bu sorunların çözümüne Ahilik felsefesi ve ilkeleriyle bakışın toplum ve siyaset üzerinde olumlu katkı yapacağı düşünülmektedir. Ahlaki değerler, siyasi kararları yönlendirirken, toplumsal adalet desteklemelidir. Siyasal kararlar, toplumsal adalet ve eşitlik idealleriyle uyumlu olmalıdır. Ahlaki prensiplere dayalı politikalar, toplumda daha adil bir denge sağlar ve ahlaki değerlere bağlılık, siyasetin toplum üzerindeki etkisini belirler. Ahlaki olmayan uygulamalar, güven kaybına ve toplumsal hoşnutsuzluğa yol açabilir.

Modernitenin toplum ve siyaset tasavvuruna karşın, Ahilik perspektifini rol model alınarak ahlakı yeniden konumlandırılması; değişen toplumsal ilişkilerin tekrar yorumlanması ve egoist temelli özgürlük düşüncesi yerine, ahlaka, toplumu bir arada tutacak harç gözüyle bakılması yeni bir tasavvur için önemli bir başlangıç noktası olacaktır. Siyaset-ahlak ilişkisin de Machiavelli'nin yukarıda ifade edilen, modern siyaset ilkelerini veya Prens kitabındaki görüşlerini doğru olarak kabul etmeyi kolaylaştırabilse dahi ahlakı arka plana atarak salt gücü ele geçirmek ve iktidar olmak uğruna kurulacak siyasi pratiklerin toplumda belirli bir zaman sonra nasıl yansıması olacağını da analiz etmek gerekmektedir.

2.6. Modern Siyasetin Ahlaki Çıkmazları

Modern siyasette problemler aslında kavramların kendisine uygulandığı beşerî ve sosyal faaliyetler ile onun kapsadığı alanın toplumsal yapısı ve ahlak anlayışı açısından ortaya çıkmaktadır. Örneğin modern siyaset adı altında kendisine yer bulan bireyselleşme, ahlaki olarak toplumun her alanında yayılma becerisine sahip olmuştur.

Modernizm ile birlikte ortaya çıkan bireyselleşme beraberinde etik çoğullaşmayı getirmiştir. Bu çoğullaşma ekonomiden siyasete, toplumsal yaşamdan uluslararası ilişkilere varıncaya dek çeşitli alanlarda kriz olarak zuhur etmiştir. Bu kriz modernizmin özellikle akılcılık, verimlilik, iktidar tutkusu, etik görecelilik ve eşitlik gibi bileşenlerin temel yönelimlerinin ürünüdür. Modern zihin ulaştığı gelişme düzeyi ile kendisine itaat edilmesi gereken her türlü otoriteyi kemirmektedir. Bütün bunların bir neticesi olarak modern ahlak ya da ahlaklar kendi ürettiği ilke ve değerlere inanılması için sağlam nedenler ortaya koyamamıştır (Poole 1993: 11).

Ahlak ve siyaset kavramları insan eylemi ile yakından ilişkili olmak gibi ortak bir vasfa sahiptirler. Ahlak soyut iki insan arasındaki aksiyonla ilişkili iken, siyasette aksiyon iki insan arasındaki ilişki düzeyinden çıkıp, cemiyet düzeyine taşınır (Küçükalp 2011: 28). Modern siyaset teorisinde devlet ve toplum arasındaki ilişkinin optimal biçimi her iki kavrama yüklenen farklı anlamlar çerçevesinde değişik şekillere bürünmektedir. Toplumun amacı devletin baskıcı doğasından kaynaklanan müdahaleciliğine karşı özerkliğini ve özgürlüğünü korumak iken, devlet ise toplumu bir bütün olarak kontrol etmek ister.

Erdemli bir hayatın ve adil bir siyasi düzenin ne şekilde oluşturulacağı, bireyler ile toplumun ortak iyi ve mutluluğunun nasıl tesis edileceği hususlarında önceliğin "devlet mi, toplum mu" olacağı sorusuna cevap aranmaktadır. Sağlıklı bir siyasi düzenin inşası öncelikle topluluğu oluşturan bireylerin ihtiyaçları ve amaçları arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmakla mümkün olacağından, kavramlara yüklenecek anlamların ana unsurlarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Siyaset bu bağlamda sosyal düzenin rasyonel haklılaştırılması meselesi olarak görülebilir. Bu rasyonel haklılaştırmanın en önemli ismi olan Machiavelli, siyasal fikirlerinin

temeline, insanın kötü bir doğaya sahip olduğunu yerleştirmiştir. Buradan hareketle geliştirdiği görüşler ve bu bağlamda ortaya çıkan paradokslar geçmişten bugüne tartışıla gelmiştir. Bu noktadan sonra ahlak, siyasi iyiyi gerçekleştirmenin ölçütü değil, siyaseten zorunlu ve doğru olan her tür davranışın meşrulaştırılma aracına dönüşmüştür.

Ahlaki değerlerden ziyade sonuca ulaşmayı hedefleyen Makyavelist yaklaşımlar, aslında ahlakı arka plana atarken anlatılmak istenen özden oldukça uzaklaşmaktadır. Machiavelli'ye göre asıl amaç halkın mutluluğunun yanı sıra devletin yaşamı ve bütünlüğüdür. Ancak bu düşünce, insan yaşamının evrensel bir yönü olan ahlakı ortadan kaldıramaz. Dünyanın her yerinde toplumdaki insanların ahlaki görüşleri dikkate alınmakta ve sosyal etik adı verilen bazı ahlaki ilkeler desteklenmektedir. Toplumsal hayata ve bu uygulamaya ilişkin etik, iyiyi ve kötüyü inceleyen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ahlaki kararlar iyi ve kötünün değerlendirilmesine dayanmaktadır. İyilik ahlaki doğruluğu, kötülük ise batılı temsil eder (Bulut 2007: 2). İyi ya da kötü algısındaki ahlakilik ölçütü belirlenirken toplumda etkileşim içerisinde olan bireylerin değerleri ve inançları, kültürel ve toplumsal normlara uygun olarak şekillendiği ve buna uygun davranışlar sergilendiği takdirde bu ortak iyidir. Bu değerler kendisini toplumsal ve siyasal alanda da gösterir. Siyaset, özel çıkarlara karşı koyarak genel yararı ve insanların ortak iyiliğini gerçekleştirebilecek kapasiteye sahiptir. Ancak ahlak ile bağını koparmış anlayışların, kötülük ve bozukluk getirdiği, ilerleyen süreçlerle birlikte gayri ahlaki bir çarka dönüştüğü ve bu sorununda toplumu nasıl bir çıkmaza sürüklediği, kendisini modernliğin mimarı olarak gören batı dünyasının içine düştüğü durumla gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda modern siyasetin ahlaki çıkmazları oldukça geniş bir yelpazede ve zaman içinde farklı şekillerde de ortaya çıkabilir. Ancak, genel olarak ahlaki sorunlar siyasi yozlaşma ve etik sorunları, siyasal yolsuzluk, sosyal adaletsizlikler ve insan hakları ihlalleri ve çıkar çatışmaları gibi nosyonlarla ifade edilebilir (Aktan 1999: 19).

Siyasi Yozlaşma ve Etik Sorunlar: Genel olarak, siyasal ahlakı bozucu nitelikteki siyasal davranışlara siyasal yozlaşma adı verilmektedir. Siyasi yolsuzlukta, suç sayılan eylemler (rüşvet, zimmet, irtikâp) ve hukukta suç olarak

tanımlanmayan, yani cezai yaptırımlara tabi olmayan ancak kabul edilemez davranışlar sonucunda ortaya çıkar. Oy satın alma, oy kullanma, sosyal yardım alma, övünme ve yalancı şahitlik, şeklinde de çıkabilir (Alkan 1993: 214).

Genel olarak kişiler doğaları gereği her şeyi isteme gücüne ve arzusuna sahip ve talihleri yüzünden ise pek az şeye erişebilme durumundadır (Machiavelli 2019) Modern dönem insanının ihtiyaçları sınırsız ve gözü doymaz olması, insan ruhlarındaki devamlı memnuniyetsizlikler ve sahip olunan şeylerden bıkma özellikleri olumsuz olarak değerlendirilir. İnsanların bu olumsuz yönlerinin tümünü modern dünyanın sorunlu yanlarından biri olan yozlaşma bağlamında irdelemek gerekir. Modern dünyanın en karakteristik yönü, yozlaşmadır (Alkan 1993: 198). Sistemler ve insanlar, yozlaşmıştır (Roskin 2021). Machiavelli, çok isabetli bir biçimde, günümüzün de en önemli problemlerinden biri olan insanın yozlaşması gerçeğini görebilmiştir. İnsanın yozlaşması fenomeni, elbette ki, modern dünya sisteminin hâsıl ettiği bir şeydir. Bu sistem, insanların çürümelerine ve yozlaşmalarına sebep olmuştur. Machiavelli'ye göre, yalnızca giderek yozlaşan bir dünyada yaşıyoruz. Bu dünyada prens, asker ve cumhuriyet yöneticileri, hak etmedikleri şöhretlerini korumak için hilelere ve entrikalara başvurarak işlerini sürdürmektedirler (Kızılçelik 2011: 110).

En sık görülen siyasi yozlaşma şekilleri arasında, kamu görevlileri veya politikacıların kişisel çıkarları için rüşvet alması/vermesi, nepotizm yani akraba, arkadaş veya tanıdıklara ayrıcalıklı pozisyonlar sağlama eğilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Politikacıların, yöneticilerin veya kamu görevlilerinin uymaları gereken, saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış ilkelerini benimsememeleri ve hatta bu normların yasalar ile belirlenmesi dahi siyasi yozlaşmanın önüne geçmeye engel olamamıştır. Her ne kadar yasalarda açıkça belirtilmese de, kamu yönetiminin dayandığı değer ve kriterlerin azalması, güvenirliğin yitirilmesidir. Ayrıca vatandaşların kamu yönetimine olan güveninin azalması, kamu yönetiminden daha iyi hizmet beklentisinin artması ve iyi yönetim bilincinin artması gibi faktörler, kamu yönetiminde değişime yol açarak etik anlayışı gerektirmiştir (Demirci, Genç 2008: 50-51).

Siyasal Yolsuzluk: Yolsuzluk kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kötüye kullanılmasıdır. Siyasal işlevlere ilişkin kamu yetkisinin siyasal yönetim sürecinde, çıkar gözetilerek yasal düzenlemelere aykırı biçimde kullanılması "siyasal yolsuzluk" olarak nitelendirilmektedir (Berkman 2009: 22). Siyasal yolsuzluğun ana unsurları arasında, ortak yetkiyle donatılmış kişi ya da kişiler, kişi ya da grubun karar alma gücünü veya ortak yetkilerini düzenleyen mevcut kurallar sayılabilir. Ayrıca bu kuralların kişi ya da grup tarafından ihlal edilmesi ve kuralların ihlal edilmesi sonucunda kişi ya da gruba çıkar sağlanırken ortak değerlere zarar verilmesi başlıca siyasal yolsuzluk unsurları arasındadır (TEPAV 2006: 24).

İktidarlar ahlakiliğe önem vermediği müddetçe siyasal ya da bürokratik açıdan yozlaşmaya mahkûmdur. Ahlaki temelden yoksun veya ahlaki ilkelerin süzgecinden geçmemiş bir siyaset rüşvet, haksızlık, kayırmacılık ve yolsuzluk bataklığına sürüklenmiştir. Siyasette yolsuzluk, rüşvet ve etik kuralların ihlali gibi davranışlar, güveni sarsabilir ve toplumda adaletsizlik algısına neden olabilir. Bu bağlamda demokratik kuralın her yönüyle uygulanması, idarenin şeffaflığının sağlanması, hesap verebilirliğin güçlendirilmesi, kamu kurumlarına olan güvenin artırılması, öncelikli konular olarak ele alınmaktadır (TEPAV 2006: 125).

Modern siyaset teorisyenlerine göre de siyasal yolsuzlukların önlenmesi ve birey haklarının korunması, devletin temel görevlerinden biridir. Ayrıca bu teorisyenler, genel irade kavramını benimserken devletin birliği ile mutlak egemenlik ilkesini savunur ve güçlü bir merkezi otoriteye vurgu yaparlar. Onlara göre politikacılar özel çıkarlarına değil, genel iradeye hizmet etmelidir. Yolsuzluk, genel iradeye aykırıdır ve toplumsal anlaşmayı bozmaktadır. Özel çıkarların genel çıkarlara üstün gelmesi durumu, toplumsal anlaşmanın ihlali olarak görülmektedir.

Sosyal Adaletsizlik ve İnsan hakları İhlali: Modern zamanlarda sosyal adalet kavramı, daha çok hukuk ile ilişkili olarak düşünülmüştür. Nitekim hukuk, adalet kavramına sıkıca bağlı olmalıdır ve yasalar, toplum önünde herkes için adil olmak zorundadır. Sosyal adalet dağıtım bağlamında özellikle herkese hak ettiğine göre hak, yetki veya hak sahipliği olarak ilişkilendirilmektedir. Bu kavramların her biri sosyal adalet konusunda farklı bakış açılarını yansıtmakta ve sosyal adaletin hangi durumda nasıl anlaşıldığına bağlı olarak ortaya atılan çeşitli teoriler olarak değerlendirilebilir.

Bu kapsamda değerlendirilecek sosyal adalet talebinin bireylerden ziyade toplumun bütünüyle ilgili olduğu ve tüm topluma hitap ettiği unutulmamalıdır. Siyasi kararların, toplum içindeki farklı gruplara yönelik eşitsizlikler meydana getirmesi, sosyal adaletsizlik sorunlarına yol açar (TEPAV 2006: 132).

Diğer bir ifadeyle, politikaların belirli grupların taleplerine göre şekillendirilmesi, ayrımcılık veya eşitsizlik ile oluşturulması hem ahlaki yönden hem de insan hakları açısından doğru olmadığı gibi, gelir ve servet dağılımında da dengesizlikler ve sosyal adaletsizliklere yol açabilir. O halde bireyler için, neyin adalet, neyin hakkaniyet ve neyin ahlak erdemi olduğunu ilan etmek ve bunları bağlayıcı kılmak üzere egemen gücün buyruklarına, güçlü bir eşitlik duygusu üzerine kurulmuş eşitlikçi düzene, sosyal adaletin tesis edilebilmesi için güçlü bir devlete ve caydırıcı kurallara ihtiyaç vardır (Hobbes 2007: 191). Locke, Rousseau, Bodin gibi modern siyaset kuramcıları toplumsal düzenin ve devletin güçlü olmadığı yerde, toplumsal eşitsizlik, genel iradeyi bile tehdit edebilir ve toplumun adaletini bozabilir düşüncesiyle birlik ve düzenin korunması açısından sosyal adaleti bir zorunluluk olarak görmüştür.

Çıkar Çatışmaları: Çıkar çatışması genel olarak güven duyulması gereken bir konumda bulunanlar siyasetçiler de dâhil olmak üzere herhangi bir kimsenin göreviyle ilgili kamu yararı ile kişisel çıkarı arasındaki çatışma durumu olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle; çıkar çatışması, bir kamu görevlisinin, göreviyle ilgili bir konuda, kamu çıkarı ile özel çıkarının çatışması durumu olarak da açıklanmaktadır (TEPAV 2006: 145).

Çağımızın sosyo-ekonomik gelişmesiyle birlikte hızlanan çıkar çatışması durumunun dört nedenden dolayı ortaya çıktığı söylenmektedir. Birincisi, toplumdaki sosyo-ekonomik/sosyo-ekonomik aktörler arasındaki küreselleşme ve karşılıklı bağımlılıktan kaynaklanan karmaşıklıktır; ikincisi demografik ve sosyal değişimdir; üçüncüsü toplumsal ilişkilerin çözülmesi ve grup bilincinin aşınmasıdır; dördüncüsü, geçmişten günümüze davranış ve geleneklerde açıkça görülecek olan güzel düşünce ve görgü kaybıdır (Usta 2015: 103). Çıkar çatışmaları, devletin temel görevlerinden olan genel refahın sağlanması durumunu zorlaştırdığından, bu durumun önlenmesi için güçlü bir devlet ve mutlak bir otoriteye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu güçlü devlet

metaforuyla, çıkar çatışmalarının tümünde, kamu ve özel yönetimde hizmetlerin yasalara ve hiçbir zaman unutulmaması gereken ahlak kuralarına göre yürütülmesi, siyasetin karmaşıklığını ve ahlaki sorunlarının çeşitliliğini bir nebze de olsa en aza indirgeyeceği beklenmektir.

Modern siyasetin ahlaki çıkmazlarına örnek olması açısından yukarıda ifade edilen başlıklar, siyasetin karmaşıklığını, ahlaki sorunlarının çeşitliliğini ve çıkmazlarını yansıtan etkenlerdir. Modern siyasette özellikle Batı kültüründen empoze edilmeye çalışılan, inanılması ve uygulanması gereken tek şeyin akıl ve bilim olduğu düşüncesiyle ahlaki değerler ve inançlar arka plana atılmıştır. Bunun sonucu olarak toplumlar ahlaki yönden çıkmaza sürüklenmiştir. Ancak siyasetin doğası gereği, ahlaki değerlerdeki çıkmazlar, sorunlar ve parçalanmışlık olguları sübjektif bir bakış açısına bağlı olarak da değişebilir. Modern düşüncede varlık ve değer arasındaki ontolojik uzaklaşma anlamına gelebilecek parçalanmışlık, değerlerin olgulara indirgenmesine sebep olmuştur (Barry 2003: 132). Çünkü ahlaki değerler, insandan eşyaya ve dili nasıl kullandığımızdan uluslararası ilişkilere varıncaya kadar hayatın her alanına nüfuz ederek varlığı oluştururlar. Nitekim bugün değer boyutunda yaşanan sorunlar, modern insanın anlam haritalarının kaybolmasına; doğru ve yanlışın birbirine karıştırılmasına ve nihayetinde sapmalara; savrulmalara, alt üst oluşlara dönüşmüştür. Bugün birey hiyerarşi ve amaçsallıktan soyutlanarak, kendi ahlaki otoritesinin faili hâline gelmiştir. Bu açıdan modern bireyin yaşantı ve tavırlarındaki tutarsızlık benimsediği kavramsal haritanın tutarsızlığından kaynaklanmaktadır. Yaşanan ahlaki buhran bütünlükten yoksun kişilikler ve parçalanmış şahsiyetler ortaya çıkartmaktadır (Poole 1993: 190).

Siyaset ve ahlak arasındaki ilişki tartışmalı bir konudur; ahlakı siyasetten ayırmanın hiçbir anlamı yoktur. Siyasal olgular modern dönem siyasetinin araçsal aklı sayesinde pozitif bilim anlayışıyla biçimlenmiştir. Burada en önemli rolü oynayan bilim ve teknoloji, siyasete pragmatik bir şekil aldırarak onu ahlaki değerlerden arındırmıştır. Akıllı devlet için siyaset, ahlakın ta kendisidir. Jaspers, siyaset ve ahlakın birbirinden ayrı düşünülemeyeceği iddiasını destekleyen "reel-politik" yaklaşımı reddetmese de bu zekânın modern zamanlardaki en önemli temsilcisi olan Machiavelli'nin anlayışını kabul etmez (Urhan 2020: 37). İşte siyaset

ve ahlak ilişkisi sübjektif değerlendirmelerle birlikte bir paradoksu içinde barındırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAMUSAL ALANDA AHLAK

Modern devletin oluşmaya başladığı 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren Batılı ülkelerde kamusal alanda uyulması gereken ilkelerin ve davranış kurallarının belirlenmesi, bir kamusal ahlak sisteminin geliştirilmesi ve ahlaki değerlerin toplum tarafından benimsenmesinin sağlanması amacıyla farklı görüşler öne sürülmüştür. Kamusal alan kavramı, toplumun ortak iyiliğini sağlamaya yönelik müzakere ve etkinliklerin içinde oluşturulan bir sosyal/siyasal hayat alanını ifade eder. Kamusal alan kavramının, bu alandaki aktörleri, özgürlükler ve ilişkili olduğu diğer sorunların günümüzde birçok tartışmanın konusu olduğu ifade edilmektedir (Ertugay 2017: 1). Kamusal alanla ilgili olarak birçok değerlendirme bulunmakla birlikte bu kavramın kapsadığı kriterler dört analitik boyutta şöyle sıralanabilir: "Kamusal alana kimlerin, hangi koşullar altında katılacağı", "kamusal tartışmaya katkılarının içeriği ve biçiminin ne olması gerektiği", "aktörlerin nasıl katılması gerektiği" konuları üzerinden konuların somutlaştırılması ve ele alınmasıdır. Böylece kamusal alanın genel hatlarını belirlemede yardımcı olacak yönler ortaya çıkarılmış olur (Uluç 2012: 287). Bu hatlar ve temel sorular bağlamında kamusal alan beş farklı boyutta tanımlanabileceği belirtilebilir.

Kamusal alan;

1. İnsan iletişimi ve etkileşimi için fiziksel bir alan,
2. İnsan eylemlerinin yarattığı, fiziksel olmayan metaforik bir alan,
3. İki taraf arasında farklı bilgi alışverişi biçimlerinin olduğu yer,
4. İlişkilerin farklı eklemlenme biçimlerinin ve entelektüel veya entelektüel olmayan tartışmaların meydana geldiği bir alan,
5. Devletlerden ve devlet dışı aktörlerden planlı ya da plansız politikaların ortaya çıktığı bir alan olabilir (Karadağ 2003: 172).

Kamusal alan terimini modern anlamıyla sosyal bilimler literatürüne kazandıran Jürgen Habermas, kamusal alanı yurttaşların bir araya gelip iletişime geçtiği ortak bir konuşma/tartışma alanı olarak görür ve kamusal alanı her şeyden önce toplumsal yaşamımızda kamuoyunun içinde oluştuğu alanın karşılığı olarak değerlendirir (Habermas 2007: 12). Arendt ise Habermas'a yakın ama ondan farklı bir biçimde, insanın hayattaki düşünsel ve eylemsel etkinliğinin üzerinde durarak; kamusal alan-özel alan kavramlarına etik bir perspektif ilave eder. Arendt'a göre "kent-devletlerle birlikte artık her yurttaş iki var oluş düzenine aittir. Yurttaş kendinin olan ve kamusal olan ayrımıyla ilk kez kent-devletlerin ortaya çıkışıyla karşılaşmıştır." (Arendt 2012: 60).

Bu türden ifadelere bakıldığında, Arendt ve Habermas, kamusal alanın kavramsal sınırlarını hem incelemelerine konu olan dönem hem de araştırmalarının normatif karakteri itibariyle devlet dışı bir alanda tayin etmişlerdir. Kamusal alan, varlığını ve tanımını çoğu zaman özel alan ile olan karşıtlığına borçlu bir olgudur. Kamusal alanın belki de en göze çarpan karşıtlığını özel alan oluşturmaktadır (Minarlı 2019: 585).

Son tahlilde Habermas'ın kamusal alanı "bilginin, düşüncelerin ve tartışmaların paylaşıldığı ve siyasal düşüncenin biçimlendiği yer" (Habermas 2007: 15) olarak ifade etmektedir. Böylelikle bireylerde bilgiye dayalı araçsal aklın, ekonomi ve devletin ötesinde yaşam alanlarına doğru yayıldığı ve oradaki ahlak, siyaset, estetik ve pratik akılcılığa rağmen egemenlik elde ettiği bir olgu ortaya çıkar. Sonuçta da bu akıl piyasa, sanat, din ve ahlaka da nüfuz etmektedir (Larrain 1995: 186). Bu noktada modern dönemde dinsel ve ahlaki temeller yerine sadece bilgi ve aklın ön planda tutulması ve günümüzde araçsal akıl odaklı işleyiş, Arendt'ın deyişiyle toplumsalın meselesi olan ahlak konusunun da içinde yer aldığı kamusallığın alt yapısını sistemli bir halde dönüştürmektedir. Bu sistemde, teknolojik gelişmelerle ve iletişim ağlarının artmasıyla birlikte, modernliğin bireyci ruhu daha çok vurgulanmış ve özel ya da kamusal alan gözetmeksizin ahlaki değerler parçalanmaya doğru evirilmiştir. Bireycilik bireyi güçlendirmez, ancak daha büyük toplulukları ve toplumsal düzeni zayıflatır ve ayırır. İnsan, daha geniş bir sosyal dünyanın ve geleneksel bir sosyal düzenin parçası olduğunu düşünse de, modern

toplumda dalgalar arasında neredeyse yalnızdır (Larrain 1995: 35).

Modern zihin ulaştığı gelişme düzeyi ile modern devlette düzeni destekleyen ilkelerin gün geçtikçe törpülemesinden kamusal ahlakın olumsuz yönde etkilendiğine şahit olunmaktadır. Bu bağlamda kamusal alanda ahlakın ve değişimin doğru anlaşılabilmesi için öncelikle ahlakın kaynağı ve çerçevesi hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Teorik alanda dinle yolu kesişmeyen bir ahlak düşüncesi geliştirmenin imkânsızlığına dikkat çekmekle birlikte samimi bir dindar fakat ahlaksız, hatta ahlak bakımından katı materyalist veya tersine tatbikatta samimi ahlak sahibi, fakat dinsiz, ateist modellere rastlamanın mümkün olduğunu açıkça tartışılmaktadır (İzzetbegoviç 2008: 332).

Ahlak insanın hem kendisi ile baş başa kaldığında karşı karşıya olduğu hem de başkaları ile ilişkilerinde uymak zorunda olduğu türden bir değer yargısıdır. Ahlak denilince akıllara ilk olarak toplum içerisinde yaşayan bireyin tutum ve davranışları gelmektedir. Ancak ahlak bireyin sadece toplum içerisindeki eylemlerinin değerlendirilmesi olarak algılanmamalıdır. Zira o salt kamusal alana ait bir kavram değildir. Öyleyse ahlakın gayesi nedir diye sorulduğunda, sadece kamusal alanda değil, hayatının tümünde insan öznesinin, birey ve toplum olarak hem birlikte hem ayrı ayrı, eylemlerinin her iki tarafında genel olarak kabul görmüş normlarına, değerlerine ve ilkelerine uygunluk içerisinde olması durumudur denilebilir. Kamusal alanda ahlak ilkelerine uygun davranışlar, toplum içinde güvenin artmasına katkı sağlar. Dürüstlük, şeffaflık ve adalet prensiplerine dayalı davranışlar, bireyler arasındaki güveni artırır. Ancak ahlak olmazsa toplumsal yaşam da bozulur, insanların bir arada yaşarken olan etkileşimlerinde kargaşa ve huzursuzluk ortaya çıkar. Ahlakın davranışa yansıyan biçimi, çoğu toplumun yaşamında şefkat ve merhamet, doğruluk ve dürüstlük, adalet ve yardımlaşma gibi güzel nitelikleri hâkim kılmaktır. Bu sebeple öfke ve nefret, kıskançlık ve tutku, reddedilme ve açgözlülük gibi kötü davranışları ortadan kaldırmak asıl amaç olmalıdır. Ahlak, din ve sanat gibi bir değer alanı olduğuna göre eğer iyi değer oradan geliyorsa, bu olumlu değer alanı, iyi ahlak; kötü değer oradan geliyorsa, olumsuz değerler alanını temsil eder buda elbette çirkin ve kötü ahlaktır (Türkeri 2015: 19).

İnsanların ahlaki yargılarda bulunmakta özgür olması gerektiğini savunanlar, ahlaki kararların her bireye özgü olabileceğini öne sürerek sübjektif bir görüş ortaya koysalar da, ahlaki yasaların genişliğiyle ele alındığında bu kararların daha anlamlı olduğu ve birleşme hakkının özgürlük ve saygı olduğunu savunmaktadırlar. Çünkü başkalarının özgürlüğü evrensellik iddiasını, yani kültürel görelilik ilkesini temsil eder. Bu görüş, ahlakı kültürel bir ürün olarak görmekte ve her kültürün kendine özgü bağlamda ahlaki ilkeler geliştirdiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla bir kültürün geleneklerini başka bir kültürün gelenekleriyle karşılaştırıp, bir kültür açısından geleneklerin yanlış olduğunu varsaymak mümkün değildir (Uzun 2015: 10).

Batılı bazı düşünürler, kamusal ahlakın evrensel ilkeler üzerine inşa edilmesi gerektiğini savunurken, diğerleri ahlaki değerlerin kültürel bağlama ve toplumun değerlerine göre değişebileceğini öne sürer. Jean Jacques Rousseau'ya göre bir ulusun ahlak ve törelerini, onun değer verdiği şeylerden ayırmak boşunadır, bütün bunlar aynı ilkeye bağlıdır ve ister istemez birbirine karışır, çünkü dünya yüzündeki bütün ulusların haklarında, beğenilerinde ağır basan doğa değil, kamuoyudur (Rousseau 2014: 123).

Thomas Hobbes'a göre insanın ahlaki statüsü ve sorumluluğu, içinde bulunduğu durum ve şartlara göre değişmektedir (Barry 2003: 115). İnsanın kendisini içinde bulduğu durum onun ahlaki sorumluluğunun sınırlarını belirler. Örneğin tahakkümün olmadığı bir doğa durumundaki insanın ahlaki sorumlulukları ile bir devletin vatandaşı olan ve tahakküme tabi olan bir kişinin ahlaki sorumlulukları aynı değildir. Bu durumda Hobbes felsefesinde insanlar için farklı ahlak kaynaklarından bahsetmek mümkün hale gelmektedir. Bu çelişkiler, evrensel ahlaki normlar ile kültürel çeşitlilik arasındaki gerilimi yansıtabilir. Dolayısıyla kamusal alanda ahlak ile ilgili bazıları kamusal ahlakın bireyleri sınırlanma potansiyeline dikkat çekerken bireysel özgürlüğe vurgu yapar. Diğerleri ise toplumsal düzeni sağlamak ve toplumu yönlendirmek için kamusal ahlakın gerekli olduğunu savunur. Bu iki görüş arasındaki çatışma, bireysel özgürlük ile toplumsal düzen arasındaki dengeyle ilgili temel bir çelişki oluşturur. Bu çelişkiler, kamusal ahlak konusundaki düşünce ve tartışmaların karmaşıklığını ve zorluğunu gösterir. Farklı düşünürler, farklı değerlere, önceliklere ve sosyal normlara dayalı olarak çeşitli bakış

açıları sunar. Bu nedenle genel ahlak söz konusu olduğunda mutlak doğruların veya evrensel çözümlerin olmadığı yaygın olarak kabul edilmektedir. Tüm bunlara rağmen ahlakı kamusal alanla sınırlı tutmak, onun vicdan ile olan bağını kesmek, insanı ahlakın temeli sayılan doğruluktan uzaklaştırmak başka bir şey olmadığı ve sonrasında toplumsal bozulmalarla mücadele etmenin yollarını aramak olduğu bilinmelidir.

3.1. Kamusal Alanda Ahlak ve Politika

Politika doğası gereği ortak hayatın düzenlenmesine yönelik faaliyetleri içerdiği için politikanın tezahür alanı olarak kamusal alan anılmaktadır. Yönetim anlamına da gelen politika, toplumsal ve kültürel aktivitelerle ve hatta bireyin günlük yaşantısına kadar indirgenebilecek birçok alan ile etkileşimdedir. Dolayısıyla birey ve toplumun onun temel bileşeni olması gibi nedenlerle kamusal alan, ahlak ve politika ile yakınlaşmaktadır. Böyle bir kesişme kamusal alanın oluşumunda ona ahlak ve politika açısından değerlendirilme imkânı sağlar. O halde kamusal alanın varlığında ahlak ve politikanın içkinliği toplumsallığın bir koşulu sayılabilir.

Kamusal alan nosyon olarak karmaşık olduğundan literatürde çokça tartışılmaktadır (Bulut 2007: 9). Bu tartışmalarda onun özellikle nereye ait olduğu vurgulanırken, niteliği de ahlak ve politika ile özdeşleştirilmektedir. Farklı anlamlarda kullanımları söz konusu olsa da kamusal alan daha çok politik anlamıyla öne çıkan bir kavramdır. Kamusal alan kapsadığı kesim üzerinden düşünüldüğünde, Habermas onu burjuva kamusal alanı/politik kamusal alan olarak ifade eder (Urhan 2020).

Bu bağlamda kamusal alanın dönüşümünü kaleme alan Jürgen Habermas'ın ve kamusal alanı politika ile birlikte düşünmeye imkân veren Hannah Arendt'in düşünceleri sorunsallaştırılarak ahlak ve politikanın kamusal alandaki yeri ve önemi bu noktadan değerlendirilebilir. Öyle ki, kamusal alan Habermas'a göre, toplumsal bütünleşmenin gerçekleşebileceği yegâne mekândır (Habermas 2007). Bu mekân, karmaşık toplumsal bütünde bireyleri bir arada tutan toplumsal bir iç yapıştırıcı görevi görür. Böylece ortaya çıkacak olan toplumsallığın, bireylerin özel alanlarından ayrılarak eşit yurttaşlar şeklinde tartışmaya dâhil olacakları ortamda, toplumsal ve

politik her türlü konu üzerine konuşacakları, toplum nezdinde özgür tartışmanın kapsadığı alan olarak kamusal alan betimlenmiş olur. Zira kamusal alan işlevi gereği mekânsal boyutu ve kapsayıcılığıyla, bireylerin toplumsal, politik ve kültürel gündemi tartıştıkları ve ona yön verdikleri bir alan olduğundan hem görgül hem de kuramsal düzeyde yeni tartışma alanları ve analizler ortaya çıkaracak bir forma sahiptir. Böyle bir ortamda kamusal alanın yönetimsel sistemlerde değişimlere neden olması kadar değişimlerden etkilenmesi de ihtimaller dâhilindedir (Habermas 2007). Bu noktada Habermas'ın analizinin en dikkat çekici yanı burjuva ve okuryazar halkın yerini siyasal karakterli bir halkın almasıdır. Çünkü sanatta ve edebiyatta düşünmek, ekonomik ve politik konularda düşünmeye dönüşür. Katılımcıların niteliği ve sayısı ya da tartışmanın yeri ne olursa olsun, tartışılan konuların çeşitliliği, akşam yemekleri, kahvehaneler ve salonlar bireylerin tartışmaya katılabileceği yerlerdir. Dolayısıyla sosyal ve ekonomik statünün değil, sadece insanın ölçüldüğü bir yerdir. (Urhan 2020).

Habermas, kamusal alanı insanlar tarafından oluşturulan özgür birlikteliği içerimleyen ve insani iletişimin ön plana çıktığı bir alan olarak dünyaya işaret ederken, Arendt'in yeryüzü ile dünya arasında yaptığı ayrım buradan kamusal alana gönderimde bulunur ve bu noktadan değerlendirilir. Bu çerçevede kamusal alan insanların birlikte eylemde bulunduğu ve insanlar arasındaki ortaklıktan ileri gelen bir dünyaya işaret eder ve özgürlük yalnızca bu dünyada olmakla mümkündür. Kamusal alan bu niteliğinden dolayı, insanın anlamlandırma hissiyatı ve diğer insanlarla olan ilişkisi içerisinde farklılığını ortaya koyarak, insan olma bilincine kavuştuğu alandır (Göze 2007: 118). İnsanlar yalnızca birbirleriyle konuşabiliyor oldukları için ve [o şeyi] birbirleri ve kendileri için anlamlı hale getirebiliyor oldukları içindir ki anlamlılığı tecrübe ederler (Arendt 2012: 13). Bu anlamlılığın tecrübe edildiği insani ilişkiler ve toplumsal yakınlıkla birlikte insan hem özgür olacak hem de halkın bir bileşeni olarak eylemde bulunurken kamusallık, politiklik ve ahlakiliği birer bütüncül faaliyet alanı olarak idrak edecektir.

Eşit ve özgür politikayı, özgürleştirici, eğitici ve ahlaki bir faaliyet alanı olarak görmek, kamusal alanda temayüz eden etkileşimlerin politik ve ahlaki bir etkinlik alanı olarak tasavvur edilen anlayış içinde değerlendirilmesini mümkün

kılmaktadır. Bu bağlamda günümüz dünyasında kamusal alanda politik amaçların gerçekleştirilmesine hizmet edecek araçların, politik eylemleri değerlendirecek ilkelerin zedelenmesi ve zaman içerisinde ahlaki perspektiften de bakıldığında, modern politika vurgusu ile birlikte ortadan kalkması, kamusal alanı politik ve ahlaki olmaktan ziyade onu manipüle edici araçlar olarak karşımıza çıkarmaktadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte yeni bir dijital çağ başlamış ve böylece iletişim mesafeleri ortadan kalkarak, mekânın sabitliği ve önemliliği arka plana itilmiştir. Dijitalleşme kamusal alan-özel alan ayrımında iki önemli gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Bu cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kamusal alanın özel alana, özel alanın ise kamusal alana iliştirilmesi ve farklı kamusallıkların yaratılmasıdır. Şöyle ki yeni teknolojiler alternatif kamusal alanların oluşturulmasına imkân sunduğundan; özel alanın ev içi tanımı, kamusal alanın ise mekânı ve toplumsallığı vurgulayan tanımının dışında ona eklemlenen sanal kamusal ortamla birlikte farklı platformlar şeklinde yeniden doğmuştur.

Arendt, kamusal alanın içeriğine ilişkin bakışında kamusallık kavramının iki yönünü vurgulamaktadır: Birincisi, kamusal alanın herkesin görebileceği ve yaşanan olayların herkesten duyulabileceği açık bir alan olmasıdır. İkincisi, "kamusal" hepimizin ortak olduğu, bize özel olandan ayrılmış bir dünyadır ve kamusal alan, birleşmemizi sağlayan ortak bir dünyadır (Arendt 2012: 29). Arendt'e göre bu dünya sadece fiziki bir mekân olarak insanların hareket ettikleri doğaya veya yeryüzüne denk sınırlı bir alan olmamıştır. Dolayısıyla kamusal alanın artık belirli bir mekânsal tanımı olmadığı gibi, gelişen teknolojiyle birlikte kamusal alan artık evrensel ve bireye içkin olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojinin gelişimi ile kitle iletişim araçlarının ve evrensel bir ağın oluşumu, kamusal olanı değil ama toplumsal-kitlesel olanı bir değirmen gibi hem birbirine aktarıp hem de harmanlanarak hareket ettirilmektedir. Diğer bir ifadeyle günümüzde teknolojik kamusal alan oluşturulmuş ve bu toplumsal kamusal alanı da etkilemekte ancak bu durumun olumsuz sonuçlarından ahlak ve elbette politika da nasibini almakta ve her iki alanda gerçekliği anlamlandıracak olan değerlerle ilişkisini bozan simgeler ve semboller olarak değişik bir söylem kullanılmaktadır.

Politik özne olarak birey, kendisini bir şahsiyet olarak var edecek ahlaki alanı araçsallaştırmak suretiyle aşındırmakta ve teknolojik kamusal alanda modern siyasetle birlikte ahlaki bir boşluğa ve kaos ortamına hazırlanan zeminin temellerini de atmaktadır. Ülke gündeminin renkliliği, politikadaki aktörler arasında yaşanan ilişkilerin gösterişli yapısı ve söylemlerindeki dejenerasyon, vatandaş ile olan iletişim, teorideki politik ve ahlaki söylemlerle pratikte yaşanan kopuşlar kısacası sanal ve retorik olanın, gerçek ve ahlaki olanın yerini aldığı bir dünya resmedilmektedir. Böyle bir ortamda bir bireyin kişilik olarak ahlaki olan ile politik olanın bir arada bulunmasını gerçekleştirebileceği bir politik özne olmayı ve kendisini ifade edebilmeyi başarabilen insan tasavvurundan uzaklaşıldığını söylemek gayet mümkün görünmektedir.

Öyleyse başta iletişim teknolojilerinde meydana gelen değişimlerle kamusal ve özel alan ayrımının neredeyse ortadan kalktığı bir süreçte bu ahlaki ayrım nasıl yapılacaktır? Bu noktaya Devlin'in kriterleri açısından bakılmalıdır ki; bir şey ahlaki olarak yanlış olduğu için yasaklanacaksa, o zaman onun icrası ister kamusal isterse özel alanda olsun o daima yanlıştır. Bunun özgürlükle ilgili yansımaları ürkütücüdür, çünkü bu, toplumun varlığı için hayati olan ahlaki standartların uygulanmasına ilişkin hukukî yetki üzerindeki yegâne sınırlamaların uygulamayla ilgili pratik sorunlarla ilgili olduğunu ima etmektedir (Barry 2003: 249).

Bu bağlamda ahlak sadece kamusalın sorunu olmamalıdır. Ancak ahlakın bu sorunu, kamusal üzerine düşünüldüğünde, günümüz iletişim ve bilgi teknolojilerinin dolaşımı ve erişilebilirliği bakımından sanal ortamda bireylerin herhangi bir etnik, dini, cinsiyet, kültür vb. ayrıma tabi tutulmaksızın kendilerini demokratik şekilde ifade etmelerini sağlamaktadır (Yıldırım 2021: 3319). Böyle dijital kamusal alanlarda kullanılan söylem ve uygulamalarla, zaman-mekân tanımlarının da dönüşüme uğraması da göz önüne alınarak kamusal alanda ahlakın arafta kalmışlığından bahsedilmektedir. Bu durumu kamusal alanın dijitalleşmede çökme eğilimi olarak ifade etmek mümkündür. Bu sosyal hayata da yansımaktadır. Kamusal alanın çöküşüyle bulaşıcı hastalık gibi yayılan politik ve ahlaki kötülüklere karşı yapılması gereken en önemli iş insanın hem bireysel olarak hem de hukuksal anlamda en yüksek iyiye ulaşma amacıyla hareket etmesiyle olabilir. Tam da bu

noktada Aristo'nun devlete atfettiği ahlaki nitelik ortaya çıkar. İnsan, mükemmelleştiği zaman, hayvanların en iyisidir. Yasa ve adaletten uzaklaştığındaysa en tehlikelisi (Aristoteles 2007).

İşte her türden kamusal alanda sağlanması gereken ahlaki tutum bu tür tartışmalar öncülüğünde olur. Zira modern kamusal alanın ahlaki ve politik normları, modern toplumların geçirdiği tarihsel ve düşünsel evrelerle şekillenmektedir. Modern demokratik toplumlarda kültürün siyasetten ayrılması nedeniyle tüm kültür değerler alanına taşınmış olduğundan, siyasetin kültürden yıkanması bu yolun zayıf yönlerinden biridir. Çünkü vatandaşın emeğine, halkın çıkarlarına verilen değer düşmüştür (Uluç, 2012: 256). Bu bağlamda ahlakın ve politikanın, kamusal alanı aşkın eylemlerindeki değerini daha fazla kaybetmeden kamusal olanın her alanında gereken önem gösterilmedir. Nitekim ahlakın başrol almadığı bir durumda politikaların ve kamu yönteminin de başarıya ulaşması tesadüfî olmaktan öteye gidemeyecektir.

3.2. Kamusal Ahlakın Sınırları

Kamusal ahlakın sınırları genellikle toplumun normlarına, değerlerine ve yasalarına dayanır. Bu kavramların kapsamı genellikle dürüstlük, saygı, adalet ve sorumluluk gibi temel değerlerle ilgilidir. Ancak bu sınırlar zamanla ve toplumdan topluma değişebilir. Kamusal ahlakın sınırlarının toplumsal hayata etkileri oldukça önemlidir. Yetkin ve işleyen bir kamusal ahlak, toplumda güven, iş birliği ve adaletin artmasına yardımcı olabilir. Ancak bu, toplumun her kesimine yayılması ve bireyleri tarafından benimsenmesiyle olur. Bu da toplumun daha sağlıklı ve huzurlu bir şekilde işlemesine katkıda bulunabilir (Yılmaz, Doğan 2013: 887). Örneğin, dürüstlük ve adaletin ön planda olduğu bir toplumda insanlar birbirlerine güvenir ve birlikte çalışmaktan çekinmezler. Aksine, kamusal ahlakın zayıf olduğu bir toplumda ise yolsuzluk, hırsızlık ve ayrımcılık gibi sorunlar ortaya çıkabilir, bu da toplumsal huzursuzluğa ve güvensizliğe neden olabilir. Zira insan sadece kamusal alanda değil, hayatının bütününde ahlaklı olmakla yükümlüdür. Çünkü ahlak sadece kamusal alana ait bir kavram değildir. İnsanın bütünlüğünü parçalayan seküler[12] anlayış insanı hem

[12] Sekülerizm, dinin etkisini ve otoritesini azaltarak, dünya işlerinin dini olandan ayrılmasını ve

yaradılış gayesinden uzaklaştırır hem de ahlakın temelini zayıflatır. Oysaki modern siyasetçiler için öncelik ahlaksallık düşüncesi içerisindeki normları gerçekleştirmek değildir (Yılmaz, Doğan 2013: 891).

Modern siyaset açısından siyasetin değerleri ya da kullanılacak araçların aşkın bir kozmik ve ahlaki sistem tarafından belirlenemeyeceği ya da belirlenmemesi gerektiği anlayışı geçerli bir prensip haline gelmiştir. Bu nedenle çağdaş dünyanın karşılaştığı pek çok kötülüğün kaynağı olan araçsal rasyonalite[13], eylem ve tefekkürün doğasının bozulmasına zemin hazırlar. Söz konusu bozulmanın neticesi kolektif yaşamın yok olma tehlikesini gündeme getirmektedir. Kolektif yaşamı, daha açık bir ifadeyle insani birlikteliği mümkün kılan unsur kamusal alandır. Bu birlikteliği ve çoğulluğu sağlayan bir unsur olarak kamusal alan anlamlılığın tecrübe edilmesine imkân verir (Minarlı 2019: 576). Bu açıdan bakıldığında "kamusal ahlakın sınırlarının belirlenmesi ve korunması için geleneksel siyaset anlayışıyla mı modern siyaset anlayışı ile mi değerlendirme yapılacak" sorusu önemli bir soru haline gelmektedir. Kamusal ahlakın sınırları genellikle toplumda tezahür eden değerler, normlar, yasalar ve kültüre dayanan, toplumun ahlakını şekillendirdiği temel bileşenler tarafından çizilir.

Modern siyasetin öncülerinden olan, amaca ulaşmak için her aracı kullanma gerekliliğine onay veren ve her yolu geçerli gören Machiavelli'nin ahlak anlayışında devletin payidar olması/siyasetçinin başarılı olması için bu ahlaki niteliklerden vazgeçmek, iyilik yapmamak, verdiği söze, insanlığa ve dine karşı durmak yerine göre onaylanabilen davranışlar olabilmektedir. Machiavelli için önemli olan ahlaki bir düzen tesis etmek değildir. Onun için önemli olan, her ne pahasına olursa olsun prensin başarısı olduğundan sonuca nasıl ulaşılacağından ziyade sonucun kendisi çok daha önemlidir (Machiavelli 2019: 3). Temelde odağını politik güç kazanma ve koruma üzerine yönlendiren Machiavelli, etik kuralların göz ardı edebileceğini ifade eder. Bu noktada politik gücü elde etme ve onu korumaya yönelen hükümdar/prens, bu amaçla giriştiği sert eylemlerinden ötürü zalimlikle ve merhametsizlikle

bireylerin hayatlarını daha dünyevi bir perspektiften yönetmelerini savunan bir düşünce tarzıdır.

[13] İnsanların eylemlerini belirli bir sonuca ulaşmak için en etkili ve mantıklı araçları seçme ve kullanma eğilimini ifade eder. Bu anlayış, amaçlarla araçların arasında bir ayrım yapılmasını ve amaçların araçların üzerinde üstün olmasını savunur.

suçlanabilir ama Machiavelli bunun önemli olmadığını, önemli olanın düzensizlikten kurtulup düzenin ve istikrarın sağlanması gerektiğini belirtir. Burada görüldüğü üzere, güç elde etmek ve devleti korumak için ahlaki olmayan zalimlik ve merhametsizlik gibi yöntemlere başvurmanın gerekliliği üzerinde durması, onun ahlak-siyaset ilişkisi açısından Rousseau, Kant gibi düşünürler tarafından eleştirilmeye sebep olmuştur (Göze 2007: 83). Buradaki eleştirilerin hareket noktası vicdansızca denilebilecek her davranış aynı zamanda ahlaksızca oluşu olgusudur. Oysaki Machiavelli'ye göre, insanlar kötü olduklarından ötürü onlara iyilik yapmaktan sakınmak gerekir. İnsanlar, her zaman kötü muameleye müstahaktırlar. İnsanlara iyilik değil, kötülük yapmak, doğaldır, gereklidir ve meşrudur. Fakat insanlara kötülük yapılırken, asla acıma duygusuna kapılmamalı, bu konuda tereddüt dahi edilmemelidir (Kızılçelik 2011: 107).

Görüldüğü üzere Machiavelli'nin öğretileri bir yandan aklı ve menfaati ön planda tutarken güce ulaşabilmek için her türlü durumda amaca ulaşmak için her şeyi mübah gören tavrı ile diğer yandan oluşabilecek güven zedelenmesine karşı tedbir almamıştır. Bu durum, güvenin zedelenmesine ve toplum içinde moral çöküntüsüne gidebilir. Bu bağlamda siyasette güç kazanmak, onu korumak ve azami mertebeye çıkarmak sonsuz bir zorunluluktur. Ona göre başkasının güçlenmesine izin veren, kendi yok oluşunu hazırlar (Machiavelli 2019). Böylece siyaset dünyası, güç mücadelesinin kaçınılmaz olduğu vahşi bir orman ortamına benzetilerek bu durumda güç kullanmak doğallaştırılmaktadır. İşte gücü elde etmeye ve iktidarı korumaya odaklanan bu bakış açısı, liderlerin ve bireylerin güçlerini korumak ve artırmak için ahlaki olmayan yolları tercih edebilecekleri anlamına gelmektedir. Bu güç hırsıyla ne kadar ileri gidilebileceğini belirleyen Makyavelist ahlak, bazen duruma göre davranmanın ahlaki olup olmadığına öncelik vermemektedir. Bu da toplumsal ahlakın sınırlarının bulanıklaşmasına ve güvenin zayıflamasına neden olmaktadır.

Modern siyaset günümüze kadar uzanan tarihsel sürecinde toplumların ahlakını birçok anlamda yozlaştırdığından, bireylerarası güven zayıflığı ve toplumsal dejenerasyonun önüne geçebilmek için siyasi arenada çaba gösterilmektedir. Yapılan bu uğraşların başında gelen etik yasaları aslında toplumlardaki ahlaki çöküntünün toparlanması ve bir düzene olan ihtiyacı göstermektedir. Ancak yasalarla bireyleri

ahlaklı kılmak mümkün değildir. Dolayısıyla ahlaki davranış bireyin iç dünyasına yönelik vicdan, merhamet ve doğasında var olan iyi ye evirilmesiyle mümkün olabilir. İşte modern siyaset ile beraber gelen sıkıntıların kaynağı dini ve ahlaki öğretileri arkalayan araçsal akıldır. Modern öznenin sahip olduğu ana özelliklerinden birisi olan araçsal akıl; yan etkisi, maliyeti ne olursa olsun amaçların gerçekleştirilmesinde etkinliği-üretkenliği ön planda tutar (Bayram 2023: 45).

Kamusal ahlakın sınırları çizilirken Machiavelli ile birlikte siyasi etik, ahlaki ilke ve değerlerin araçsallaştırılmasına yönelik tartışmalara olumsuz bir anlam yüklenerek günümüze kadar gelen eleştiriler; güç ve iktidar odaklılık, ikircikli davranışlar, amaca ulaşmak için her yolun mubahlığı, etik kuralların esnekliği, insan doğasının pesimisttik tavrının ön planda olması ve çoğunlukla kısa vadeli stratejilerle, bencillik ve çıkarcılık ekseninde devam etmektedir. Diğer bir ifadeyle; Machiavelli'nin düşünceleri, güvenin zedelenmesi, iktidarın toplumdan kopuk olması ve insan doğasının daha iyimser bir açıdan ele alınması gerekliliği konusunda eleştirilir. İnsani, dini ve ahlaki fikirlere sahip çıkılmalı ve ahlaki değer sistemlerinin ikameleri olmaksızın aşındırılmaması gerekmektedir. Bu bağlamda kamusal alanda demokratik katılım ve kamusal tartışmaların şeffaflık, doğruluk, adalet ve güvenilirlik gibi özelliklere sahip olmalıdır. O halde kamusal alanda ahlakın sınırları; sosyolojiden siyasete, hukuktan tarihe, dinden felsefeye kadar farklı disiplinlerin inceleme alanlarına belirli oranda temas etmektedir. Öyleyse toplumlardaki iç çekişmeler ve kaos ortamları, devlet ve toplum çatışmaları ve en nihayetinde küresel bir yıkımlara yol açan savaşlar, ahlakın sınırlarını çizerek belli yerlere sıkıştırmanın, yukarıda sayılan disiplinlerden ve özellikle siyasetten ayrı tutmanın radikal kopuşu olarak karşılık bulmuştur.

Kısaca, toplumsal, evrensel ve dini değerleri dünyevi çıkarlar uğruna pervasızca harcamak yerine, daha huzurlu bir yaşama ulaşmak amacıyla, ahlaka olan asgari ihtiyacın önemini anlamak ve gereğini yapmak tüm toplumların dünyaya olan borcudur.

3.3. Ahilik'in Kamusal Ahlak İnşasında Yeri ve Önemi

Modernleşme ile birlikte kamusal alanda oluşabilecek yozlaşmanın etkisiyle, toplumların daha çok ihtiyaç duyduğu ve değeri daha iyi anlaşılacak olan Ahilik kurumu kamusal alandaki ahlak nosyonunu kendiliğinden toparlayan bir sistemdir. Bununla birlikte kamusal değerlerin sıkça değiştiği günümüzde, kendinden önce toplumun diğer fertlerini düşündüren, hak ve hukuklarını kollayan bir model inşa eden Ahilik'in en öncül ilkesi olan ''diğerkâmlık'' düsturuna her zamankinden daha çok ihtiyaç olduğu açıkça görünmektedir. Bu sebeple Ahilik kurumunun devlete ait bir görev olan toplumsal huzurun sağlanmasına olan katkısı yadsınamaz.

Kamusal alan sosyolojik bir kavram olduğundan kamu devlet değildir, kamusal alan da sadece devlete ait alan değildir. Kamusal alan kavramsal olarak yalnızca devlet ya da özel alanın karşısında konumlanan bir önerme özelliği taşımamaktadır. Bunun için de toplumda yaşayan her bir ferdin ahlaki erdemlere uygun davranması hem insani hem de sosyal bir gereklilik olarak görülmektedir. Eğer insanlar ahlaki davranışları kendilerine bir ideal olarak düşünür ve o çerçevede hareket ederlerse, bu süreç toplumsal barış ve hoşgörüyü de beraberinde getirecektir. Dolayısıyla sadece kamusal alanda değil, her alanda ahlaksızlığa karşı çıkarak, ahlakı hakkıyla yaşamak ve temsil etmek gerekir. Çünkü ahlaki davranış, bilinçli bir arzunun ve en iyiye olan isteğin sonucudur. İnsan, bilgi ve davranışlarıyla bu ihtiyaç ve arzuda mükemmelliğe ulaşır. Bu nedenle insanlar düşünce ve davranışlarını ahlaki değerlere göre şekillendirmeye çalışırlar. Her topluluk üyesinin bu değerlere bağlılık düzeyi, o topluluğun gücünü ve gücünü yansıtır. Bu güç, topluma birlik ve beraberliğin hakim olduğu dinamik bir yapı kazandırır ve onun uzun süre ayakta kalmasını sağlar. Bu bağlılık, insanların en yüksek ahlaki değerleri yaşamasını ve en yüksek mutluluğa ulaşmasını sağlar. Bu nedenle toplumdaki her bireyin insanlardan gelen değerlerin gerçekleşmesini sağlamak için çalışması gerekir. Başkalarının da aynı projeler üzerinde çalışması, ahlaki değerlere dayalı bir toplumsal dokunun oluşmasını sağlar. Toplumsal dokuyu ahlaki değerler çerçevesinde örmek, birlik ve beraberlik sağlar. Burada birlik ve beraberlik, işbirliği ve ortak güç olarak anılmaktadır. Bunu başaran toplumlar barışı ve uyumu yakalamıştır.

Anadolu toplumunda adeta barış, birliktelik ve huzurun temini için kurulmuş, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun şehir ve kasabalarında esnaf birlikleri olarak faaliyet gösteren Ahilik teşkilatına bakıldığında, salt ekonomik veya siyasal bir güç olarak ortaya çıkmamış, ahlak temelli organizasyon olarak ta tebarüz etmiştir. Siyasi, iktisadi, sosyal ve dini yönleri bulunan bir teşkilat olan hemen hemen her alanda ahlaklı bireylerden müteşekkil bir kamusal alan oluşturulmasına yardımcı olan Ahilik, belki de zikredilen çok yönlü özellikleri sebebiyle birçok açıdan araştırma konusu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Ahilerin siyasal etkinlikleri, en çok genel yönetimin ve otoritenin zayıfladığı dönemlerde, bulundukları bölgelerde toplumsal düzeni sağlamak gibi bir sivil inisiyatifli ve merkezi yönetime destek amaçlı irade ortaya koymak şeklinde olmuştur.

Osmanlı Devletindeki siyasal çöküntünün, büyük ve toplumsal bir kaos ortamı ve çok çabuk bir yıkımı beraberinde getirmemesi, Ahilik ahlakının toplumda yerleşmiş olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Ahilik temelde sosyo-ekonomik bir yapı olmasına rağmen, beşerî etkinliğin hemen her yönüyle ilişkilendirilebilecek prensipler etrafında teşkilatlanmıştır. Özellikle topluma ve insana karşı yetkin bir sorumluluk bilincini salık veren Ahilik, bunu hem kendi yapıları ve teşkilatıyla ve hem de irfanî bir söylem ve bir kamuoyu baskısı şeklinde siyasal alana ve siyasal eyleme taşımıştır (Ertugay 2013: 8).

Ahilerde birlik ruhu ve dayanışma vardır. Ahilik örgütünün temel amacı, üreticiler ile tüketiciler, emek ile sermaye, ulus ile devlet, kısacası toplumun tüm kişi ve kurumları arasında uyumlu ilişkiler kurarak, barış içinde bir arada yaşamayı sağlamaktır (Ekinci 2016: 10). Ahilerin iktisadi alanda, kamusal alanı kendiliğinden dizayn eden en net etkilerini meslek hayatlarında uyguladığı kurallar bütününün içeriğinde görebiliriz. Ahilikte meslek ahlakının dayandığı ilkeler şöyle tespit edilebilir: Müşteriyi aldatmamak, malı abartılı bir biçimde överek yalan söylememek, ölçü ve tartıda hile yapmamak, karaborsacılık yapmamak, müşteriye nazik davranmak, müşteriye doğru ve iyi muamelede bulunmak, çalışmanın sorumluluğunu üstlenmek, çalışmada ciddi olmak, disiplinli olmak, işleri zamanında yapmak. Ahinin mesleğinde daha yamaklıktan çıraklığa, ustalıktan kalfalığa kadar bu değerlerle donatılması onun erdemli bir birey ve esnaf olarak topluma kazandırılması

kamusal alanda ahlaki düzenin kurulmasında başat rol oynadığının da bir göstergesidir. Burada unutulmaması gereken asıl nokta, sanat yapmak ve üretmek emredilse bile, işin nezaket ve tevazu içerisinde yapılmasına ve içerdeki duygulardan uzak durarak yürütülmesinin benimsetilmiş olmasıdır (Gülerman,Taştekil 1993: 57). Diğer bir ifadeyle Ahilik sistemi, içerisinde barındırdığı hiyerarşik kurgusuyla, ekonomik açıdan sürdürülebilir bir yapıya sahip olmasıyla, mesleklerin gelişimine katkıda bulunurken ahlaki ilkeleriyle de toplumsal sorumluluğu ve kamusal alanda huzur ve güveni tesis etmektedir. Bu şekilde, ekonomik adalet, kaliteli üretim ve toplumsal refah sağlanmasına yardımcı olur.

Kısacası ekonomik adaletin yanında toplumsal adaleti ve kamusal düzeni de sağlamaya çalışan bir sosyal bir teşkilattır. Bu şekilde amacın barışçıl ve dürüst bir toplum yaratmak olduğunu söylemek doğru olur. Ayrıca toplumsal farklılıkların toplumsal gruplar arasında dengesizlik ve çatışma yaratmamasını sağlamaya hizmet eder. Ahilik, toplumdaki farklı konumların yoksulluk ve bir miktar zenginlikle birlikte ortaya çıkmasının doğal olduğunu düşünür. Ancak Ahilik, güçlünün zayıfı ezmesine veya haksız çıkar elde edilmesine karşıdır. Toplumda huzur duygusunun oluşması için kendi sisteminde insanların kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlayacak düzenlemeler yaparak sosyal yaşamı yaratmaya çalıştı. Bir başka deyişle Ahilik teşkilatı, toplumda netlik kazanmaya yönelik programlar oluşturmuş ve ilkeler geliştirmiş, böylece toplumda birlik ilkesinin geniş ve etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır (Ekinci 2008: 76).

Ahilikte vurgu aslında kamusal ve politik olarak düzen ve güven sağlanmış bir toplumdan daha ziyade, istenilen toplumu oluşturacak bireyi yetiştirecek olan Ahilik kurumuna ve dolayısıyla bu kurumun ilkelerine yöneliktir. Kuvvetle muhtemeldir ki hedeflenen toplumun yapı taşlarını oluşturacak olan insan tipi, Ahilik Teşkilatı üzerinden/vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ahilikte genel olarak kurumsal yapıya büyük bir önem atfedilmiş olsa da bu noktada Ahilik teşkilatının bireyler üzerinde oluşturmuş olduğu etkiden de bahsetmek gerekir. Sonuçta toplumun refahı üzerinde önemli etkisi olan bir örgütün bireyler üzerinde de belirli etkileri vardır. Ahilik teşkilatının bireyler üzerindeki etkilerinin üç temel amacı olduğu söylenebilir: Dürüst, onurlu, akılcı insanların yetiştirilmesi, mesleki ve

sanatsal becerilere sahip kişilerin yetiştirilmesi, zanaatkâr ve sanatkârların yetiştirilmesidir (Şimşek 2002: 24). Özü itibariyle bu üç esası besleyen ve Ahi ahlakının temel ilkeleri olan doğru sözlü olmak, emanete hıyanet etmemek, cömert olmak, gözünü ve gönlünü kötü şeylerden sakınmak, ikiyüzlü ve yiyicilerden uzak durmak, kötülerden uzak durmak, öfkelenmemek vb. hissiyatları bireylere daha çekirdekten aşılamak temel maksattır. Bununla birlikte gözü gönlü tok olan, şefkatli, merhametli, adaletli, faziletli, hak ve hukuka riayet eden, içi dışı bir, bela ve kötülüklere sabır ve tahammüllü olan yani kısacası iyi huylu güzel ahlaklı, toplumun temel taşı olan bireyi yetiştirirken, kamusal ahlak noktasında otokontrolü de bu şekilde sağlanmaktadır. Bireysel manada ahlaki çöküş yaşayan şahısların oluşturduğu toplumların da ahlaki çöküşler yaşaması kuvvetle muhtemeldir. Bu anlamda insanın ve toplumun olduğu her yerde ahlak da vardır. Çünkü insanlar olguları ve olayları kendi dünya görüşlerine göre değerlendirir ve yorumlarlar. Ancak normal insan ve toplumsal yaşam bağlamında ahlaki değerler önemlidir.

Ahlaki değerlerin olmadığı bir toplumsal yapı kaosa ve çatışmaya yatkındır. İnsan yaşamının sosyal dokusundaki küçük bir boşluk büyük bir endişe kaynağıdır. Bu anlamda ahlaki değerler toplumsal yapının sigortasıdır. Osmanlı'daki Ahilik uygulamalarının önemini günümüzde modern toplumların içinde bulunduğu ahlaki yoksunluklardan, ekonomi ve politikanın karmaşık ve çarpık bir hal almış ilişkisindeki bozuklukların yasalarla ve cezalarla bile önüne geçilememesinden daha iyi anlaşılabilir. Dolayısıyla toplumların güven ve huzur içinde yaşamaları için; salt bireysellikle değil, insanın toplumsal bir varlık olduğu inancı kırılmadan, Ahilik'in aidiyet ve sorumluluk ilkelerini referans alarak, "birlikte ve paylaşarak" yaşama teorisi üretme çabası en önemli insanlık davalarından biri olarak hayat felsefesine öncülük etmelidir.

SONUÇ

Ahilik örgütünün temel dinamiği olan Ahi kelimesi, Arapçada "kardeşim" anlamında kullanılırken, Türkçede cömert ve yiğit anlamına gelen ve Ahi kelimesine benzerlik arz eden akı kelimesine dayandırılarak kullanılmıştır. Özü kardeşlik olan Ahilik için; cömertliğin, yardımseverliğin, doğruluk, dürüstlük ve merhametin bir alaşımıdır denilebilir. Bu teşkilatı Anadolu'da kuran ve kurumsallaştıran kişi Ahi Evran'dır. Ahi Evran'ın medrese eğitimi almış ve mesleğinde kendisi rol model olarak gösterilen aynı zamanda döneminin önemli iş kollarından olan debbağ işinin ustasıdır.

Ahilik kurumu üyelerine ve topluma, ahlakın süzgecinden geçmiş komplekssiz ve öz güvenli bir duruş ile bireysel kimlik inşa ederken aynı zamanda kolektif bir bilince sahip olunması gerekliliğini gerçekleştirmiştir. Bu kurumun Anadolu da köylere değin yayılan teşkilatlanması bulunduğu coğrafyada; sosyal, ekonomik ve siyasal olguları da etkilemiştir. Bunun çözümlemesini Ahilik'in gerek teşkilat yapısında gerekse genel prensiplerinde uygulanan kurallar bütününde görmekteyiz. Dolayısıyla bireyleri öz güvenli, üreten, ahlaklı insan olmaları yolunda eğiten ve topluma kolektif bir bilinç kazandırma sürecine katkıda bulunan bir kurum olmuştur.

Ekonomiden siyasete, toplumsal yapıdan kamu yönetimine kadar günümüzde ahlaki yozlaşmanın var olmasının nedenlerinden birinin de değer üreten kurumların bulunmaması ya da bu kurum ve kuruluşların çok pasif kalması olduğu söylenebilir. Ahilik kurumunun genel teşkilat yapısı ve işlevlerinin gözden geçirilerek modernize edilmiş şekilde topluma yeniden kazandırılması gerekmektedir. Ahilik'in günümüze aks ettirilebilecek katkıları; başta ekonomik olarak mesleki eğitim, haksız rekabetin engellenmesi, ticaretin etik kurallara uygun bir şekilde yapılmasıyla ticarette güven ortamı teşkil edilmesidir. Sosyal yönden ise, ihtiyaç sahiplerinin desteklenerek, toplumun sosyal dengesinin sağlanması, bulundukları coğrafya ve yakın kültürlerden faydalanarak ta toplumun milli birlik ve beraberliğinin sağlanmaya çalışılmasıdır. Siyasal olarak ta şimdiki sivil toplum kuruluşları gibi genel yönetim üzerinde bir

baskı oluşturmak yerine dönemin siyasi olaylarında merkeze yardımcı olma görevi üstlenmiştir. Ayrıca ekonomik adaletin sağlanarak toplumun refahının artırılmasına, çok kültürlü, çok kimlikli toplumlardaki bu kozmopolit yapının belirli ahlaki ve insani değerler etrafında birleştirilerek huzurun teşkil edilmesine ve içerisinde bir çok paradoks barındıran siyasal ahlaksızlıkların ütopik görüşleri yerine radikal çözümler sunması şeklinde sıralanabilir.

Ahilik'in iş dünyasına ve toplumsal hayattaki ahlaka yönelik ilkelerini modern Türk toplumunun özünde zaten var olan değerlerine adapte edip, entegrasyonunun sağlanmasıyla geçmişle gelecek arasında bir bağ kurabiliriz. Ahilikte genel ilkeler olarak bilinen üç şeyin açık-üç şeyin de kapalı olması kuralı önemli ahlaki düsturlar ve felsefi değerler olarak toplumun her kesiminde ve her devirde yaşatılmalıdır. Bu noktada kaynağını İslam dininden alan Ahilik ilke ve prensipleri, birey-toplum-devlet üçgeninin öbeği olarak düşünülebilir.

Dini inançların temel gayesi, insanı ahlaki olarak eğitip huzurlu bir toplum meydana getirmektir. Ahlak, hem kamusal hem özel alanda bireyin diğer insanlarla münasebetinde, uyulması gereken kurallar bütünü olup eylemin süreci ve sonucunda etkilediği alana göre değişen bireye içkin bir olgudur. O halde bir davranışın ahlaki olarak değerlendirilebilmesi için sadece bir insan topluluğu içinde ve hür bir şekilde gerçekleştirilmiş olması yeterli değildir. İnsanların ahlak anlayışları, uygulamaları ve davranış kalıpları zamanla değişmiş ve değişmeye devam etmektedir. Bu durumun en çok gözlemlendiği alanlardan olan siyasetin dönüşümü ise modern siyaset adı altında tezahür etmiştir.

Modern siyasette, siyaset pragmatik bir paradigmadır. Ancak bu, siyasetin doğası gereği ahlaka aykırı olduğu anlamına gelmemektedir. Machiavelli'ye göre siyasi ahlak, kendi paradigması içindedir. Çünkü toplumsal ahlakı, siyasal alanda uygulamak kolay olmayacaktır. Siyaseti ''devletin birlik ve bütünlüğünü korumak için'' kendi çıkarı doğrultusunda işletilmesi gereken bir araç olarak gören Machiavelli, siyaset alanında gerçekleştirilen davranışlar bakımından ahlakın yerini de araçsal akılla değiştirmektedir. Bu bakış açısıyla siyasetin ölçütü, erki ele geçirerek en uzun süre iktidarda kalmak olduğu için siyasi alanda yürütülecek eylem ve davranışlar, ahlaki değerler ve prensiplerin aksine siyasetin kendine has ilke ve

kurallarına göre değerlendirilmelidir. Dolayısıyla gücü kazanmak ve onu korumak için bir eylemde bulunulursa bu davranış iyidir. Sonuçta devlet sistemi ahlak ve dinden bağımsız bir değer mekanizmasına sahip olduğundan siyasal davranışlar da kendi sistemine göre iyi ya da kötü olarak nitelendirilebilmektedir.

Pekâlâ, siyaset, belirli ahlaki ilkelere göre ele alınması gereken bir faaliyet alanı mıdır, yoksa her türlü yargı ve ahlaki ilkelerden bağımsız, yönelimi gereksinimler ve zorunluluklar tarafından belirlenen, gündelik bir pratik olarak ele alınması gereken bir faaliyet alanı mıdır? Bu noktada amaca ulaşmak için her yolu mübah gören Machiavelli, güven duygusundan mahrum, güvenilmez karaktere bürünmüş insanın, doyumsuz bir sosyal yaratık haline gelmesine ve doyumsuzluğuna işaret etmiştir. Ona göre ‘‘herkesin nefret dolu olduğu bir yerde kimse güvende olamayacağından’’, iktidar gücünü, dini inançlardan ya da ahlaki noktaların olması gerekeninden değil, mevcut durumda olandan hareketle inşa edebilir. Ancak ahlakı tahtından indirip sürgüne gönderen ve özellikle siyasal alanda referans değer olmaktan çıkaran bu söylemlerin toplumları getirdiği mevcuttaki uç noktalar göz önüne alınmalıdır.

Öyleyse insan doğasının doyumsuzlukları, kötülüğü ve duruma göre hareket etmesi gibi modern siyasetle çığırından çıkmış ahlak durumları; gerek siyasette gerekse kamusal alanda ahlakın gereksizliğini değil, ahlakın İslam’a uygun bir yönde geliştirilmesinin gerekliliğini mütebarüz etmiştir. O halde bu da yine Ahilik ilke ve prensiplerinin bu bağlamda yeniden değerlendirilerek topluma kazandırılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Hâlbuki ahlaki değerler bireyin vicdanına seslenip ona toplumsal sorumluluğu aşılarken, sanayileşmeye ve teknolojiye bağlı gelişen kapitalist toplum yapısıyla oluşan entelektüel, bilimsel ve felsefi gelişmeler sonucunda bireyselleşme ön plana çıkmıştır. Modernleşmeyle birlikte bireyselleşmenin ön plana çıktığı ve ahlak alanında köklü değişimlerin yaşandığı modern toplumlarda birçok alanda sorunlar kendini göstermeye başlamıştır. İşte Ahilik sisteminin, değerlerini ve ilkelerini folklorik olmaktan çıkarıp siyasete ve kamusal alana bireyden başlayarak yeniden kazandırabilmek, modernliğin Türk toplum hayatına olumsuz yansımalarını giderip, onu yeniden ahlak temelli bir sistematik üzerine oturtabilmek için değer üretecek Ahilik benzeri kurumlara ihtiyaç

bulunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Ahilik'in ifa ettiği işlevler açısından baktığımızda önemli olan sadece dönemindeki şartlara ve ihtiyaçlara göre problem çözücü kurumların ihya ya da ihdası olmadığı, günümüz toplumlarının da ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bir formülasyona ihtiyaç olduğu hususudur.

Modern dönemde bu hakikatlerin bir kenara bırakılmasıyla, kamusal hayatın özel yaşamdan ayrı bir alan olarak kurgulanmasının temelinde, sanayileşmeye ve teknolojiye bağlı gelişen kapitalist toplum zihniyeti yatmaktadır. Bu toplumsal yapı ile şekillenen entelektüel, bilimsel ve felsefi gelişmeler sonucunda bireyselleşmiş toplum karşımıza çıkar ki bu da kamusal alan sınırlarını dar bir çerçeveye sığdırır. Özellikle, "kamusal alan" kavramı tarihi sürecinde "modernizm" ile paralel seyreden bir nosyon haline gelmiştir. Bununla birlikte kamusal alan sınırlarını; bireylerin ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel alanlar gibi çeşitli alanlarda etkileşime girerek, hem özel alan hem de sivil toplumun daha spesifik olarak çekirdek aile ile özdeşleşen gizliliğinden çıkarılan alanla bütünleşmesi olarak ifade edilebilir.

Kamusal ya da özel alan ayrımı gözetmeksizin sorunsallaştırılan toplumsal bütünleşme siyasetle özdeşleştirilirken, devlet elitinin toplum üzerindeki kontrol mekanizmasının azalması da kamusal alanın farklı grupları barındırmasına ve farklı siyasal tercihleri siyasal alana taşımasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla kamusal alan politikadan ayrı düşünülemez çünkü politika toplumsala içkin bir olgu olduğundan kamusalı da şümul eder.

13. yüzyılın başından 20. yüzyılın sonlarına kadar uzanan süreçte ekonomik temelli bir organizasyon olarak karşımıza çıkan ve kaynağını İslam ahlakından alan Ahilik, kuramsal ve teorik anlamda bir dayanışma kültürünü icra eden teşkilatlanma yapısıyla toplumsal ahlakın inşası noktasında önemli roller üstlenmiştir. Ahilik, geleneksel Türk İslam kültüründe, toplumsal düzen, ekonomi, ahlak ve dayanışma gibi konuları merkeze alarak, Anadolu'da sosyal hayatın işleyişine belirli politik ve kamusal düzenlemeler getirmiştir. Etik ve estetik düzeyde topluma yatay ve dikey olarak nüfuz eden ekonomik-kültürel-sosyal bir müessese olmuştur. Bir kurum olarak Ahilik, iktisadi faaliyet alanı yanında, bir sivil toplum örgütü olarak ta, toplumsal yapının, siyasal, sosyal ve hatta askeri konuların çözümünde önemli rol oynamıştır. Böylece Ahilik, beslendiği toplumsal dinamiklerle insanı ve toplumu eğitmiş; sosyal

normların uygulanmasına titizlikle odaklanarak toplumsal uyumu sağlamaya yönelik işlevler yerine getirmiştir. Geçmişte büyük sorumluluklar üstlenmek suretiyle dikkate değer sonuçlar üretmiş bir yapı olan Ahilik teşkilatı günümüz itibariyle bir karşılığa sahip olmayabilir. Ancak küresel anlamda modern siyasal süreçlerin etkisi ve modern sosyal süreçlerin ihtiva ettiği bir takım handikaplar, ötekileştirme, bir arada yaşama sorunu, toplumsal ve insanlığı ilgilendiren diğer sorunlar karşısında duyarsızlık gibi sorunları gündeme taşımaktadır. Bu bağlamda Ahilik'in sunmuş olduğu etik-politik çerçevenin söz konusu sorunlara ilişkin ne söyleyebileceği ya da nasıl bir referans çerçevesi sunabileceği üzerinde ilgiyi hak eden bir tartışma olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali (2015). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ağaoğulları Mehmet Ali ve Köker Levent (1991). *Tanrı Devletinden Kral Devlete.* Ankara: İmge Kitabevi.

Ahmed, Mustafa (1975). *İslam İktisadı***.** İstanbul: Cağaloğlu Yayınevi.

Akçacı Taner ve Özdemirci Nuri (2014). Ahilikten Meslek Kuruluşlarına Yapısal Bir Dönüşüm. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi.* (10). 29-53.

Aköz, Seçkin (2018). Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması Ve Bilimsellik Tartışmaları Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 3(5). 160-180

Aksoy, Veysel (2018). 13 ve 14. yy'da Analodu'da Ahi Teşkilatı, Etkisi ve Siyaseti. *Medeniyet ve Toplum Dergisi.* 2(1).19-36.

Aktan, Coşkun Can (1999). *Kirli Devletten Temiz Devlete*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Aktan, Coşkun Can (2009). Ahlak Ve Ahlak Felsefesine Giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi.* 1(1). 38-59. Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF.

Alkan, Tuba (1993). *Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlıklar*. Ankara. Bilge Yayınları.

Arent, Hannah (2012). *İnsanlık Durumu*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Arı, Mehmet (2008). Ahilik'in Siyasal Boyutları ve Günümüzde Yeniden Yorumlanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (16/1). 38-55.

Aristoteles (2007). *Nikomakhos'a Etik*. (S.Babür, Çev.) Ankara. Bilge Su Yayınevi.

Arslan, Hüseyin (2015). *A*hilik Teşkilatının Sosyo İktisadi Yapısı Ve Örneklik Değeri. *Akademik Bakış Dergisi* (49). 248-271.

Arslanel Merve Nazen ve Eryücel Erdem (2011). Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (15), 1-20.

Aydın, İnayet (2001). *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik* (2b.). Ankara: Pegema Yayınları.

Aydın, Mustafa (2005). *Kamusal Alan ve Siyaset. Sivil Bir Kamusal Alan*. İstanbul. Kaknüs Yayınları.

Aydın, Nevzat (2015). Ahilikte İş ve Ticaret Ahlakının Hz. Peygamber'in Sünnetindeki Temel Referansları. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2(1). 87-104.

Aydınlı Halil İbrahim ve Ayhan Vadi (2004). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması. *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 5(1). 67-84

Barry, Norman (2003). *Modern Siyaset Teorisi*. (E. Akkurt, Çev.) Ankara. Liberte Yayınları.

Bayram, Ahmet Kemal (2023). http://www.etiksempozyumu.sakarya.edu.tr.

Bayram, Mikail (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu.* Konya. Damla Matbaacılık.

Berkman, Ümit (2009). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet.* Ankara. Todaie Yayınları.

Berktaş Mehmet ve Öztürk Erhan (2023). Erol Güngör Perspektifinden Ahlak ve Ahlakın Toplumsal Önemi. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.10(19). 165-184.

Bilge, Muhittin (2012). Gelenekselden Moderne Etik ve Siyaset. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(15). 98-110

Bulut, Nihat. (2007). Siyaset- Ahlak İlişkisi Bağlamında Siyasi Etik Komisyonu Kurulması Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.* 3(4). 1-28.

Çağatay, Neşet (1989). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik.* Ankara. TTK Basımevi.

Çağırıcı, Mustafa (2006). *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı* (4b). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Çağırıcı, Mustafa. (2023). Türkiye Diyanet Vakfı. islam ansiklopedisi: *https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak#1* . erişim 03.05.2023

Çetin, Maksut (2021). Dindarlık- Ahlak İlişkisi ve Dini Toplumsal Yansımaları, *Nizamü'l-Hak İslami İlimler Dergisi* 5(13): 83-106

Demir Şeyhmus ve Sesli Mutlu (2007). Türkiye'de Kamusal Alan Kavramlaştırılmasının Muhtevası. Tektiplilik mi, Çoğunlukculuk mu?. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 3(1): 273-292

Demir, Galip (1993). Geçmişten Günümüze Ahilik ve Tüketici Korunma İlişkisi. *Standart Dergisi*. 19(2). 83-91

Demir, Galip (1993). Ahilik Sisteminde Emek ve Sermaye Barışıktır. *Beyaz Eşya Dergisi*. (2). 90-91.

Demirci Mustafa ve Genç Fatih (2008). Türkiye'de Kamu Yönetimi Reform sürecinde Etik Yapılanma. *Amme İdare Dergisi.* 41(2). 43-58

Deniz, Faruk. (2000). Machiavelli "Şeytan" mı, "İnsan" mı? Modernlesmenin Düsünsel Zemini Olarak Rönesans. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. No. 23-24

Doğan, Kadir Caner (2015). Ahilik Teşkilatı, Ombudsman ve Etik İlişkisi. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi.* 4(7). 28-36.

Dunsire, Andrew. (1999). Thenandnow: Publicadministration, 1953-1999. *Political Studies*, 47(2). 360-378.

Ekinci, Yusuf (2008). *Ahilik.* Ankara. Özgün Matbaacılık.

Ekinci, Yusuf (2016). *Ahilik (13 b.).* İstanbul. Mihrabad Yayınları.

Erdem, Ekrem (2020). İslam İktisat Düşüncesi ve Ahilik Geleneğinde Devlet ve Piyasa Meselelerine Dair Bazı Tespitler, *VI Uluslararası Ahilik Sempozyumu.* 6(2). 185-211

Erken, Ekinci (2021). Ahilik Donmuş Bir Yapı Değildir, Günümüze De Uyarlanabilir. H. ARSLAN (Dü.), *Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumu Tebliğler Kitabı*. 255-270.

Ertugay, Fatih (2013). İktidarın Yolu ya da İktidarın Yozlaşması. *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu.* Kayseri.

Ertugay, Fatih (2017). Devlet ve Örgütlü Yapılar: Kamusal Alanda Bir Karşılaştırma İmkan ve Sonuçları Üzerine. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 19(2). 475-491

Göze, Ayferi (2007). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler.* İstanbul. Beta Basım Yayın Dağıtım.

Gülerman Adnan ve Taştekil Sevda (1993). *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gündoğan, Ali Osman (2011). *Felsefeye Giriş*. İstanbul. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Habermas, Jurgen (2007). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü (7b.).* (B. Tanıl, & M. Sancar, Çev.) İstanbul. İletişim Yayınları.

Heywood, Andrew (2006). *Siyaset.* (Çev. Bekir B. Özipek vd.). Ankara. Liberte Yayınları,

Hobbes, Thomas (2007). *Leviathan (6b.).* (S. Lim, Çev.) İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.

İzzetbegoviç, Aliya. (2008). *Doğu ve Batı Arasında İslam*. (Çev. Salih Şaban). İstanbul. Nehir Yayınları.

Kantarcı, Zeynep (2007). İş Etiği ve Ahilik, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.

Kapani, Münci. (2019). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara. Serbest Akademi Yayınları.

Karadağ, Ahmet. (2003). Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Persfpektiften Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.* 58(3). 170-195

Kayacı Müslüm (2017). Tartışmalı Düşünür Machiavelli Hakkında Kısa Bir Değerlendirme, *Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 7(14) 221-235

Kayapınar, Mehmet Akif. (2014). Modern Siyaset Tasavvurunun Paradigmatik Öncülleri. *İstanbul Şehir Üniversitesi Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*. 37 (1). 1-50

Kızılçelik, Sezgin. (2011). *Sosyoloji Tarihi İbni Haldun, Machiavelli, Montesquieu ve Rousseau'nun Sosyal Teorileri (2 b.).* Ankara. Anı Yayıncılık.

Koksal, Fatih. (2008). *Ahi Evran ve Ahilik. (2b).* Kırşehir Valiliği Kültür Hizmeti Yayınları. Yayın No: 5.

Kutlu, Hüseyin Ali. (2016). *Meslek Etiği*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Küçükalp Derda (2011). *Siyaset Felsefesi.* Ankara. Say Yayınları.

Larrain, Jorge. (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik.* (N. Domaniç, Çev.) Ankara. Sarmal Yayınları.

Machiavelli, Niccolo. (2019). *Prens.* (K. Atakay, Çev.). İstanbul. Can Sanat Yayınları.

Machiavelli, Niccolo. (2019). *Hükümdar*. (N. Adabağ, Çev.). İstanbul. Kültür Yayınları.

Minarlı, Mustafa. Ali. (2019). Kamusal Alanın Kavramsal Sınırları. *İnsan ve İnsan Dergisi*. 6(21). 573-595.

Myra Marx Feree William A. Gamson, JürgenGerhards ve DieterRucht, (2002). "FourModels of thePublic Sphere in Modern Democracies" *Theory and Society.* 31 (3): 289-324;

Okumuş Ejder; Sarıtaş Kamil, Yorulmaz Ayşe, Hazar Fatma ve Altay Şeyma (2018). Ahilik Kültürü ve Günümüze Yansımaları (Eskişehir Örneği). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV (8): 7-38

Öğün, Süleyman Seyfi (1997). *Politik Kültür Yazılan*. Bursa. Asa Kitabevi,

Özdemir, Eylem (2014). *Siyaset Sosyolojisi.* İstanbul. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.

Özdemir, Murat. (2008). Kamu Yönetiminde Etik, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), 179-195.

Özdemir, Süleyman (2009) Günümüz Türkiye'sinde Akademik İş Ahlakı Çalışmalarına Bir Bakış (303-336 sy), İşletmelerde İş Etiği, *İstanbul Ticaret Odası Yayını* No:2009-23.

Özden, Ömer. (2015). *Türk Kültüründe Bir Değerler Eğitim Kurumu Olarak Ahilik*. Erzurum. Bilge Kültür Sanat.

Özköse, Köse. (2011). Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV(2). 5-19.

Öztürk Hüseyin ve Doğan Ahmet (2019). *Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı*. Ankara. Nobel Yayınları.

Öztürk, İbrahim (1993). Ahilik. *Ahilik Yolu Dergisi*. 84.

Poole, Ross. (1993). *Ahlak ve Modernlik*. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.

Roskin, Michael G. (2021*). Çağdaş Devlet Sistemleri.* (M. Bahattin Seçilmişoğlu, Çev.) Ankara. Adres Yayınevi.

Rousseau, Jan-Jak (2006). *Toplum Sözleşmesi*. (V. Günyol, Çev.). İstanbul. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rousseau, Jan-Jak. (2014). *Toplum Sözleşmesi*. (B. Kaynak, Çev.). Ankara. Nilüfer Yayıncılık.

Rousseau, Jan-Jak (2018). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Hakkında Nutuk*. (A. Altınörs, Çev.) Ankara. Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Soysal, Abdullah (2020). Melsek Ahlakı ve Ahilik, *VI. Uluslararası Ahilik Sempozyumu.* 22-40

Subaşı, Necdet. (2002). *Gündelik Hayat ve Dinsellik.* İstanbul. Avrupa Günlüğü Yayınları.

Şimşek, Muhittin. (2002). *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik.* İstanbul. Hayat Yayınları.

Tabakoğlu, Ahmet. (1986). *Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik*. Türk Kültürü ve Ahilik, XXI Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri. İstanbul. Kırşehir Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayını.

Taşçı, Faruk (2011). *Sosyal Politika – Ahlâk İlişkisi.* Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı İstanbul.

Tatlılıoğlu Kasım (2012). Ahilik Teşkilatında Anadolu Türk Kadınıın Girişimciliğine Sosyal – Psikolojik Bir Yaklaşım. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 2(4): 69-92

TEPAV (2006). *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri.* Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. Ankara. Matsa Basımevi.

Tokgöz, Zübeyir (2014). *Geçmişten Gelen Işık, Ahi Evran ve Ahilik Sistem*i. Ankara. Pelin Ofset Matbaacılık.

Türkeri, Mehmet (2015). *Etik Değer Açsından Eğitim, Siyaset, Kamu Çalışma Hayatı ve Bilim.* Ankara. Lotus Yayınları.

Uluç, Özlem (2012*). Kamusal Alanda Din*. İstanbul. İstanbul Matbaacılık.

Urhan, Veli (2020). *Siyaset Felsefesi - Kavramlar, Klasik ve Modern Dönem (b.).* Ankara. Mak Grup Medya Profelyonel Reklam Yayıncılık.

Usta, Aydın (2010). Kamu Görevlisinin Etik Amaç Ve Ahlaki Yükümlülüğüne Yönelik Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi* (468). 159-181.

Usta, Aydın (2015). Kamu Örgütlerinde Çıkar Çatışması: Türleri ve Önlenmesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*. 7(13). 100-124.

Uzun, Eli (2015). *Adalet Meslek Etiği.* Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ünsür, Ahmet (1998). *Siyasette ve Yönetimde Etik. Geleneksel Türk Kültüründe İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk*. Adapazarı. Sakarya Ü. Adapazarı Tic. ve Sanayi Odası.

Ünsür, Ahmet. (2017). Ahilik Sisteminde Ahlak Temelli Çalışma İlişkileri ve Günümüz Bakış Açısından Değerlendirilmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi.* 7(13). 90-98

Vergin, Nur (1998). *İslam'da Çağdaşlık ve Türk Demokrasisine Geçişte Rolü. Sivil Toplum ve İslam.* Ankara. Vadi Yayınları.

Yıldırım, Tayfun (2021). Siyaset Felsefesi, Siyasal Kötülük ve Kamusal Alan. *İstanbul International Social Sciences Studies Journal* (7), 86, 3311-3327.

Yılmaz Nihat ve Doğan Kadir Caner (2013). MaxWeber'de Etik – Siyaset İlişkisi, *International Priodical For The Languages Journal.* 8(6). 881-893.

Yiğit, İlker. (2017). XVI. Yüzyıl Türkiye'sinde Ahi Adlı Yerleşmeler. *Pamukkale İşletme Bilişimi ve Yönetimi Dergisi.* 9(3), 251-267.

Yüksel İbrahim (2019). Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış. *Bilecek Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(2). 500-537

Yüksel, Ahmet, ve Karademir, Zafer. (2018). *Osmanlı Döneminde Sivas'ta Ahilik ve Esnaf Teşkilatı*. Sivas. Sebob Kültür Yayını.

İnternet Kaynakları

Gözütok, Dilek (2015). Öğretmenlerin Etik Davranışları, http://etik.gov.tr/Portals/0/meslek_etigi/Öğretmenlerin%20etik%20davranışları.pdf (Erişim Tarihi: 20. 07.2024).

https://tr.euronews.com/2023/01/31/rapor-dunya-yolsuzlukla-mucadelede-basarisizturkiye-kacinci-sirada. Erişim tarihi (12.05.2023).

https://www.politikyol.com/yolsuzluk-ve-siyaset-bir-siyasal-kultur-sorunu/. (11.03.2023).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Serdar YALÇINKAYA

Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev